

Toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi

LUONTO

SUOMEN YMPÄRISTÖ 15 | 2011

Toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi

Helsinki 2011

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ

Julkaisun kuvat:

Kansikuva: Saaristomeri, Sandö, Dragsfjärd. Pekka Salminen/YHAn kuvapankki

Etukannen kääntöpuoli: Rakkolevyyhteisö, Inkoo. Anne Raunio

Takakannen kääntöpuoli: Alhonmäen kalkkikallio, Salo. Kimmo Syrjänen

Sivu 7: Luonterin järvi Neitvuorelta, Mikkeli, Anttola. Tapio Heikkilä/YHAn kuvapankki

Sivu 11: Karukkokangas, Hailuoto. Pekka Salminen

Sivut 22–23: Ristivuoman rimpineva, Rovaniemi. Pekka Salminen/YHAn kuvapankki

Sivut 26–27: Ounasjoen tulvarantaa, Kittilä. Pekka Salminen/YHAn kuvapankki

Sivut 86–87: Pyhä-Häkin aarniometsää, Saarijärvi. Pekka Salminen/YHAn kuvapankki

Sivu 93: Lumenviipymä ylätunturissa, Enontekiö. Risto Virtanen

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

SUOMEN YMPÄRISTÖ 15 | 2011

Ympäristöministeriö

Luontoympäristöosasto

Taitto: Ainoliisa Miettinen

Kansikuva: Saaristomeri, Sandö, Dragsfjärd. Pekka Salminen

Julkaisu on saatavana myös internetistä:

www.ymparisto.fi/julkaisut

Edita Prima Oy, Helsinki 2011

ISBN 978-952-11-3898-0 (nid.)

ISBN 978-952-11-3899-7 (PDF)

ISSN 1238-7312 (pain.)

ISSN 1796-1637 (verkkokj.)

441 002

Painotuote

ESIPUHE

Vuonna 2008 valmistunut luontotyyppien uhanalaisuuden arviointi oli suuri harppaus elinympäristötyypejä ja niiden tilaa koskevan tiedon äärelle. Suomen luonnossa tapahtuneet rajut muutokset paljastuivat tuloksissa; lukumääräisesti luontotyypeistä yli puolet koko maassa ja maan eteläpuoliskossa jopa kaksi kolmannesta arvioitiin uhanalaisiksi. Suomen ja muun maailman tavoitteena on pysäyttää luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen vuoteen 2020 mennessä. Tilanne on haastava; on kaikin keinoin tehostettava toimia uhanalaisten luontotyyppien suojelemiseksi ja niiden tilan parantamiseksi.

Ympäristöministeriön alaisen ns. Biodiversiteetti-seurantaryhmän syksyllä 2009 asettama Uhanalaisten luontotyyppien toimintasuunnitelmatyöryhmä on valmistellut yksityiskohtaisen toimintasuunnitelman uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi Suomessa. Työ toteutettiin yhteistyössä keskeisten sidosryhmien ja toimijoiden kanssa. Suunnitelmassa esitetään keskeisimmät keinot uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottamiseksi lainsäädännössä ja hallinnossa, luonnonsuojelualueverkoston ja suojelualueiden hoidon kehittämisessä, alueidenkäytön suunnittelussa, talouskäytössä olevien alueiden käytössä ja hoidossa. Niin ikään on edelleen lisättävä tietoa ja ymmärrystä luontotyypeistä, parannettava niitä koskevia tietojärjestelmiä sekä tiedon saatavuutta ja käytettävyyttä.

Suunnitelman toimeenpanossa on tarkoitus edetä useiden strategisten linjausten pohjalta etsien mahdollisimman kustannustehokkaita toimintatapoja. Muun muassa on tärkeitä vahvistaa nykyisiä sekä kehittää uusia lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia menettelyjä, sekä täydentää elinympäristöjen säilyttämisen, hoidon ja ennallistamisen keinovalikoimaa. Erittäin tärkeitä on entistä paremmin integroida uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottaminen maa- ja metsätalouden sekä muiden toimialojen työhön. Tarvitaan entistä kiinteämpää eri toimijoiden välistä tiedon vaihtoa ja toiminnan koordinaatiota sekä yhteisvastuullisuuteen perustuvia menettelyjä ja taloudellisia kannustimia. Monien tavoitteiden saavuttaminen edellyttää myös lisävoimavaroja. Eliölaajien ja luontotyyppien suojelua yhteen sovitettaessa on yhä enemmän tarvetta kiinnittää huomiota ekologisten kokonaisuuksien ja elinympäristöverkostojen turvaamiseen.

Ympäristöministeriö toteuttaa toimintasuunnitelmaa yhteistyössä eri toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Tämä työ asettuu laajempaan yhteyteen, kun Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävästä käytön kansallinen strategia ja toimintaohjelma 2006–2016 päivitetään kuluvan vuoden aikana.

Timo Tanninen

Ylijohtaja
Ympäristöministeriö

SISÄLLYS

Esipuhe	3
Tiivistelmä	7
I Työn tausta	11
1.1 Toimintasuunnitelman tausta	12
1.2 Luontotyyppien uhanalaisuus ja tarve niiden tilan parantamiseen ... 14	
1.2.1 Itämeri	14
1.2.2 Rannikko	15
1.2.3 Sisävedet	15
1.2.4 Suot	16
1.2.5 Metsät	16
1.2.6 Kalliot ja kivikot	17
1.2.7 Perinnebiotoopit	18
1.2.8 Tunturit	18
1.2.9 Uusympäristöt	19
1.2.10 Kansainväliset vastuuluontotyypit	20
1.2.11 Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus	20
2 Toimintasuunnitelman keskeiset tavoitteet ja toimeenpanon lähtökohdat	23
3 Toimenpide-ehdotukset ja keinot	27
3.1 Lainsäädäntö, hallinto ja ohjaus	28
3.1.1 Luontotyyppien lainsäädännöllisen sääntelyn perusta	28
3.1.2 Luonnonsuojelulain luontotyyppisuojaus	31
3.1.3 Metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen säilyttäminen	32
3.1.4 Vesilaki, vesienhoitolainsäädäntö ja vesiliikennelaki	34
3.1.5 Laki Metsähallituksesta	36
3.1.6 Maa-aineslaki	37
3.1.7 Poronhoitolaki.....	38
3.1.8 Asetukset maatalouden ympäristötuista.....	39
3.1.9 Muu lainsäädäntö.....	40
3.2 Luonnonsuojelualueverkoston ja suojelualueiden hoidon kehittäminen	42
3.2.1 Meri- ja rannikkoluontotyypit.....	42
3.2.2 Suot	43
3.2.3 Metsäiset luontotyypit.....	44
3.2.4 Sisävedet	47
3.2.5 Perinnebiotoopit	47
3.2.6 Luonnonsuojelualueiden ja Natura 2000 -alueiden hoito	47
3.3 Alueiden käytön suunnittelu	50
3.3.1 Kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen periaatteet	50
3.3.2 Kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen kehittäminen	52
3.3.3 Merialueiden käytön suunnittelun kehittäminen	54
3.4 Talouskäytössä olevien alueiden käyttö ja hoito	56
3.4.1 Sisävedet ja Itämeri.....	56
3.4.2 Suot ja turvemaat.....	61
3.4.3 Metsät	63
3.4.4 Avoimet elinympäristöt ja perinnebiotoopit	68
3.4.5 Tunturialueet.....	69
3.4.6 Vieraslajien torjunta	71
3.4.7 Lajien ja luontotyyppien suojelun yhtymäkohdat.....	72

3.5	Tietoaineistot ja -järjestelmät sekä luontotyyppien tilan seuranta	74
3.5.1	Uuden tiedon tuottaminen	74
3.5.2	Tietojärjestelmien kehittäminen	77
3.5.3	Seurannan kehittäminen.....	78
3.6	Viestintä ja koulutus	80
3.7	Luontotyyppien uhanalaisuuden arviointi jatkossa	83
3.7.1	Uhanalaisuuden arvioinnin organisointi.....	83
3.7.2	Uhanalaisuuden arviointimenetelmän kehittäminen ja seuraavat luontotyyppien arvioinnit.....	84
4	Toimintasuunnitelman vaikutukset, toteuttaminen ja sen keskeiset edellytykset	87
4.1	Toimintasuunnitelman tärkeimmät ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset	87
4.2	Toimintasuunnitelman toimeenpanon keskeiset edellytykset ja mahdollisuudet	90
4.3	Toimijoiden työnjaon ja uuden kehittämisen mahdollisuudet	91
5	Toimintasuunnitelman toimeenpanon organisointi, hallinto ja seuranta	93
	Liite 1. Yhteenvedotaulukko.....	95
	Liite 2. Työryhmän kokoonpano	106
	Liite 3. Metsäisten elinympäristöjen turvaaminen lainsäädännössä, metsäsertifiointistandardissa ja metsänhoitosuosituksissa.....	107
	Kuvailulehti	110
	Presentationsblad	111
	Documentation page	112

Tiivistelmä

Toimintasuunnitelman valmistelu uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi

LuTU-toimintasuunnitelmatyöryhmä on laatinut toimintasuunnitelman uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi. Työryhmän asetti ympäristöministeriön Biodiversiteetti-seurantaryhmä, joka edistää Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön kansallisen strategian ja toimintaohjelman 2006–2016 toteutusta ja seuranta. Työn perusaineistona ovat olleet Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin tulokset ja arvioinnin tehneiden asiantuntijaryhmien laatimat toimenpide-esitykset sekä ympäristöministeriön alustavasti määrittelemät keskeisimmät jatkotoimet.

Työryhmä valmisti ehdotustaan osallistaen laajasti mm. metsätoimijoita ja metsäluontotyyppien asiantuntijoita sekä muita keskeisiä toimijoita ja sidosryhmiä. Toimeksiantonsa mukaisesti työryhmä käsitteli myös tunturiluontotyyppien ja poronhoitoon sekä saamelaiskulttuurin säilyttämiseen liittyviä asioita yhteistyössä alkuperäiskansojen perinnetietoa käsittelevän biodiversiteettisopimuksen artikla 8j:n työryhmän ja saamelaisen kotiseutualueen paliskuntien kanssa. Toimintasuunnitelmaluonnoksesta järjestettiin laaja kommentointikierrös kesä–elokuussa 2010.

Toimintasuunnitelman keskeiset tavoitteet ja toimeenpanon linjaukset

Toimintasuunnitelman päätavoitteena on, että luontotyyppien uhanalaistuminen pysähtyy vuoteen 2020 mennessä ja uhanalaisten luontotyyppien tila paranee tehokkaiden toimenpiteiden ansiosta. Uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseen pyritään mm. parantamalla luontotyyppitietojen tasoa ja niitä koskevia tietojärjestelmiä, vahvistamalla nykyisiä ja kehittämällä uusia lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia menettelyjä toimialavastuun periaatteen mukaisesti, täydentämällä elinympäristöjen säilyttämisen, hoidon ja ennallistamisen keinovalikoimaa, kehittämällä taloudellisia kannustimia ja ohjauskeinoja alueiden ja luonnonvarojen käytössä sekä seuraamalla uhanalaisten luontotyyppien tilan kehitystä ja toimenpiteiden vaikuttavuutta.

Työssä kiinnitettiin huomiota myös yhtenäisten ekologisten kokonaisuuksien tarkasteluun ja säilyttämiseen ekosysteemilähestymistavan mukaan. Tämän takia on tarpeen tehostaa alueiden ja luonnonvarojen käytön suunnittelussa maisematason tarkastelua mm. ekologisten verkostojen säilyttämiseksi, edistää uhanalaisten luontotyyppien ja eliölaajien suojelun koordinoitua ja synergian hyväksikäyttöä sekä etsiä mahdollisimman hyvää kustannusten ja hyötyjen tasapainoa.

Yksityiskohtaiset toimenpide-ehdotukset

Toimintasuunnitelman ytimen muodostavat 50 numeroitua toimenpide-ehdotusta. Ehdotukset on ryhmitelty keinojen mukaan seuraavasti: lainsäädäntö, hallinto ja ohjaus, luonnonsuojelualueverkoston ja suojelun alueiden hoidon kehittäminen, alueiden käytön suunnittelu, talouskäytössä olevien alueiden käyttö ja hoito, lajien ja luontotyyppien suojelun yhtymäkohdat, tietoaineistot ja -järjestelmät, luontotyyppien tilan seuranta, viestintä ja koulutus sekä luontotyyppien uhanalaisuuden arviointi jatkossa. Tiettyä luontotyyppiryhmää koskevat ehdotukset jakautuvat siten useisiin asiakokonaisuuksiin.

Kuhunkin toimenpide-ehdotukseen on liitetty vastuutahot ja aikataulut. Erikseen on arvioitu ehdotuksen voimavaratarpeita ja luontotyyppiryhmiä, joihin toimenpide-ehdotus vaikuttaa. Toimintasuunnitelma sisältää lisäksi numeroituja toimenpide-ehdotuksia täydentäviä työryhmän kannanottoja ja yksityiskohtaisempia suosituksia.

Itämeren ja rannikon luontotyyppien kannalta toimintasuunnitelman keskeisimmät ehdotukset liittyvät ravinnekuorman pienentämiseen, merialueiden inventointeihin ja merialuesuunnittelun kehittämiseen sekä avoimien luontotyyppien, kuten hiekkarantojen hoitoon. Sisävesille ehdotetaan mm. pienvesien suojelun, hoidon ja ennallistamisen lisäämistä sekä uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottamisen vakiinnuttamista vesienhoitosuunnitelmissa ja niiden toimenpideohjelmassa sekä yleisemmin hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

Suoluontotyyppien tilan parantamiseksi ehdotetaan mm. soidensuojelun täydennysohjelman laatimista sekä soiden ekologisen verkoston toimivuuden parantamista mm.

ennallistamalla ojitettuja soita. Tärkeätä on, että soiden ja turvemaiden käyttöä koskevan strategian avulla turvataan tehokkaasti eri keinoin suoluonnon monimuotoisuutta ja soiden tilan parantamista. Strategian keskeinen tavoite on kohdentaa soita merkittävästi muuttava toiminta jo ojitetuille tai muuten luonnontilaltaan merkittävästi muuttuneille soille ja turvemaille. Metsäluontotyyppien tilan parantamiseen pyritään mm. jatkamalla ja tehostamalla METSO-ohjelman toteuttamista, lisäämällä luonnonhoitoa sekä kehittämällä metsänhoidon ohjeistusta ja neuvontaa monimuotoisen metsäluonnon ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi talousmetsissä. Kallioiden osalta on keskeisintä tehostaa kalkki- ja serpentiinikallioiden suojelua ja kalkkikallioiden hoitoa sekä parantaa varjojyrkänteiden turvaamista metsänhoidossa.

Perinnebiotoopeilla keskeisimmät ehdotukset koskevat mm. inventointien, hoidon ja seurannan valtakunnallista koordinaatiota sekä hoidon laajentamista mm. maatalouden ympäristötuen erityistukia ohjaamalla tai luomalla kansallinen rahoitusjärjestelmä. Tunturiluontotyyppien kannalta toimintasuunnitelma painottaa porojen laidunpaineen pienentämistä ja tunturikoivikoiden uudistumisen edistämistä erilaisin keinoin.

Useat toimenpide-ehdotukset hyödyttävät kaikkia luontotyyppiryhmiä, mm. kattavan ja ajantasaisen tiedon saaminen uhanalaisista luontotyypeistä kaavoituksen ja muun alueiden käytön suunnittelun käyttöön. Ehdotukset luontotyyppien luokituksen kehittämistä ja yleisemmin tiedon tason nostamisesta ovat hyvin merkittäviä tulevaisuuden arviointien sekä toimenpiteiden paremman kohdentamisen kannalta.

Toimintasuunnitelman vaikutukset ja toimeenpanon edellytykset

Toimintasuunnitelman vaikutukset on arvioitu SOVA-lain 3 §:n mukaisesti.

Tärkeimmät ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset arvioitiin yleisellä tasolla. Ekologiset vaikutukset liittyvät luontotyyppien tilan paranemiseen joko suoraan luontotyyppiin kohdistuvien aktiivisten toimien, muutospaineita vähentämällä tai tiedon lisääntymisen ja siitä seuraavan toimenpiteiden tarkentuvan kohdentumisen kautta.

Sosiaalisista vaikutuksista voidaan todeta, että toimintaohjelman toteuttamisen myötä maanomistajille tarjoutuu kannattavia tapoja hoitaa ja toteuttaa luontoalueiden suojelua, luonnonalueiden monikäytön arvot sekä luonnonympäristön viihtyisyys ja kulttuuristen arvojen säilyminen kasvavat. Lisäksi esimerkiksi eri toimijoiden ja maanomistajien vuorovaikutus ja yhteistyö tehostuvat sekä epäselvyydet ja tulkinnanvaraisuus vähenevät sekä kansalaisten tiedonsaanti ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät,

Taloudellisista vaikutuksista voidaan todeta, että toimintasuunnitelman toimeenpanon tarvittavien rahoitus- ja henkilöresurssien puute asettaa haasteita tai rajoitteita kehittämismahdollisuuksille ainakin lyhyellä aikavälillä. Monia toimintasuunnitelman tavoitteita voidaan kuitenkin edistää jo käynnissä olevien toimintaohjelmien ja hankkeiden avulla. Osa toimenpide-ehdotuksista liittyy myös kansallisesta ja EU-lainsäädännöstä (direktiivit) tai kansainvälisistä sopimuksista johtuviin tehtäviin. Nämä ovat usein laajalajaisia hankkeita, joiden toteuttaminen on myös uhanalaisten luontotyyppien säilyttämisen kannalta erittäin tärkeää. Huolimatta monista kansallisista päätöksistä erilaisista toimintaohjelmista niiden toimeenpanolle ei aina ole kuitenkaan osoitettu asetettujen tavoitteiden edellyttämiä voimavaroja (esimerkiksi valtion talousarviossa).

Koska esitetyt toimenpide-ehdotukset ovat pääosin melko yleisellä tasolla, ei tässä vaiheessa ole ollut edellytyksiä tehdä yksityiskohtaisia vaikutusarvioiteja suunnitelman taloudellisista vaikutuksista. Jatkotoimenpiteiden laajuus ja taloudelliset vaikutukset on sovittava kulloinkin hallinnon käytettävissä oleviin voimavaroihin. Olennaista on, että erityisesti ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö osoittavat toimintasuunnitelman toimeenpanoon riittävät voimavarat.

Toimintasuunnitelman toimeenpanossa jatkossa keskeisenä haasteena onkin tarvittavien resurssien määrän ja toiminnan kohdentamisen tarkastelu ja arviointi. Lisäksi on tärkeätä, että ELY-keskukset voivat hoitaa tehokkaasti maakunnallisen luonnon- ja ympäristönsuojelun edunvalvonnan vastuualueidensa välisenä yhteistyönä. Ohjaavilta ministeriöiltä tarvitaan myös selkeää yhteistä ohjeistusta.

Ehdotetut toimenpiteet turvaavat ekosysteemipalveluja ja niiden hyödyntämismahdollisuuksia. Ekosysteemipalvelujen hyödyntämisessä (esimerkiksi puuntuotto) on keskeistä mitoitaa ja kohdentaa toimenpiteet siten, että muut ekosysteemipalvelut ja luonnonjärjestelmien toimintakyky eivät vaarannu. Tiedon lisääntyessä ja ekosysteemipalveluiden arvottamisen kehittyessä niiden yhteiskunnallinen ja taloudellinen merkitys voidaan arvioida paremmin.

Kiireellisimmät kehittämistarpeet ja niiden rahoituskysymykset

LuTU-toimintasuunnitelman laadinnan yhteydessä on pyritty tunnistamaan sellaiset kansallisesta ja EU-lainsäädännöstä (direktiivit) sekä kansainvälisistä sopimuksista johtuvat tehtävät, joiden toimenpään hallinto on velvoitettu. Nämä ovat usein laaja-alaisia hankkeita, joiden toteuttaminen on myös uhanalaisten luontotyyppien säilyttämisen kannalta erittäin tärkeää. Ne koskevat hallinnollisten menettelyjen ja lainsäädännön kehittämistä, perinnebiotooppien hoitoa, suojelualueverkoston kehittämistä, alueidenkäytön suunnittelua, vesien hoitoa ja suojelua sekä esimerkiksi vieraslajien torjuntaa. Ne muodostavat uhanalaisten luontotyyppien säilyttämisessä ja tilan parantamisessa toiminnan toisen tärkeän ytimen, mutta niidenkään kohdalla nykyiset voimavarat eivät riittävästi turvaa velvoitteiden täyttämistä.

Yksinomaan LuTU-toimintasuunnitelmasta johtuvat peruslisätarpeet henkilöstö- ja muissa voimavaroissa liittyvät uhanalaisia luontotyyppien ja koskevan lainsäädännön kehittämiseen, luontotyyppien esiintymien määrän ja laadun selvittämiseen maan eri osissa sekä niiden säilyttämisen ja hoidon ohjeistukseen ja tehostamiseen, käytön rajoitusten korvaamiseen sekä luontotyyppien tutkimukseen ja luokitteluun. Näiden minimikustannusvaikutus on arviolta noin viiden miljoonan euron luokkaa vuoteen 2020 mennessä.

Lisäksi olisi nykyistä tarkemmin selvitettävä erilaisiin jo käynnissä oleviin ohjelmiin ja hankkeisiin varatut voimavarat ja niiden mahdolliset puutteet toimintasuunnitelman tavoitteisiin nähden, sekä priorisoidut ”uudet” voimavarat LuTU-toimintasuunnitelman toteuttamiseksi vuoteen 2020 mennessä. Monien tavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi huomattavia, vuositasolla useiden miljoonien eurojen lisärahoitusta ja muita voimavaroja. Lisävoimavarat liittyvät erityisesti tiettyjen harvinaisten ja uhanalaisten luontotyyppien esiintymisaluiden säilyttämiseen ja tilan parantamiseen, mikä vaatii selvitys- ja suunnittelutyötä sekä korvauksia maanomistajille käytön rajoituksista tai täydennyksiä nykyiseen luontotyyppien turvaavaan ja luonnonvarojen käyttöä sääntelevään lainsäädäntöön. Osa näistä lisätarpeista koskee merkittäviä kehittämishankkeita, joista on tehty erikseen päätöksiä; kuten METSO-ohjelma ja sen eri toimenpiteet tai valmisteilla oleva laaja-alainen kansallinen kehittämishanke, kuten soiden ja turvemaiden strategia.

Toimintasuunnitelman toimeenpano ja seuranta

Ympäristöministeriö lähetti 16.12.2010 uhanalaisten luontotyyppien toimintasuunnitelma-ehdotuksen laajalle lausuntokierrokselle kaikille keskeisille toimijoille ja sidosryhmille. Suunnitelmaa ja siitä saatuja lausuntoja on käsitelty Biodiversiteetti-seurantaryhmän kokouksessa 20.4.2011. Toimintasuunnitelmaa on soveltuvin osin täydennetty ja tarkistettu lausuntojen perusteella. Toimintasuunnitelma ja muuta asiaan liittyvää aineistoa on ympäristöhallinnon verkkosivuilla osoitteessa: www.ymparisto.fi/luontotyyppien-uhanalaisuus.

Ympäristöministeriö aloittaa toimintasuunnitelman toteuttamisen yhteistyössä eri toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Suunnitelma toimii tärkeänä tausta-asiakirjana ympäristöhallinnossa uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamista koskevissa asioissa sekä hallinnon toiminta- ja taloussuunnittelussa sekä tulostavoitteiden asettamisessa. Toimintasuunnitelmaa käytetään lähdeaineistona Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävästi käytön strategian ja toimintaohjelman 2006–2016, ns. biodiversiteetti-toimintaohjelman päivityksessä vuonna 2011. Biodiversiteetti-seurantaryhmä seuraa toimintasuunnitelman toimeenpanoa ja antaa tarvittaessa ohjeita ja toimeksiantoja.

1 Työn tausta

Toimintasuunnitelman tausta

Tärkeänä luonnon monimuotoisuuden tilan mittarina on Suomessa käytetty lajien uhanalaisuutta koskevia arviointeja (arviointivuodet 1985, 1991, 2000, 2010). Luontotyyppien uhanalaisuuden arviointi tuottaa biodiversiteetin tilasta ekosysteemitasolla kokonaisvaltaisempaa tietoa kuin yksittäisten lajien uhanalaisuuden arviointi. Lajien uhanalaisuuden syynä on usein niiden elinympäristöjen muuttuminen ihmisen toiminnan vuoksi. Yhtenäisin kriteerein tehtävälle luontotyyppien tilan kokonaistarkastelulle on ollut suuri tarve. Luontotyyppitiedon tasoa on ollut välttämätöntä nostaa luonnonvarojen ja alueiden käyttöön liittyvien lakien, kansainvälisten sopimusten ja EU:n luontodirektiivin velvoitteiden täyttämiseksi sekä luontotyyppien suojelun, seurannan ja raportoinnin tehostamiseksi.

Suomen ensimmäinen luontotyyppien uhanalaisuuden arviointityö (LuTU) valmistui 2008. Yhteensä lähes 400 luontotyyppiä ja luontotyyppiyhdistelmää tarkasteltiin seitsemässä asiantuntijaryhmässä (yhteensä yli 80 asiantuntijaa) käyttäen hyväksi vuosien varrella kerättyä tietoa luontotyypeistä. Hankkeen lopputuloksena julkaistiin ensimmäistä kertaa laajana raporttina luettelo ja kuvaukset Suomen uhanalaisista, silmälläpidettävistä, säilyvistä ja puutteellisesti tunnetuista luontotyypeistä. Asiantuntijaryhmät esittivät myös suuren joukon ehdotuksia toimenpiteiksi uhanalaisuuden vähentämiseksi. Ehdotukset sisältävät luontotyyppien suojeluun, hoitoon ja ennallistamiseen, luonnonvarojen ja maankäytön ohjaukseen, ympäristön tilan parantamiseen sekä tutkimukseen, seurantaan ja tiedonhallintaan liittyviä toimenpiteitä. Ympäristöministeriö pyysi keskeisiltä sidosryhmiltä ja viranomaisilta lausunnot luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin tuloksista ja toimenpide-ehdotuksista vuodenvaihteessa 2008–2009.

Suomen ympäristökeskus (SYKE) vastasi uhanalaisuusarvioinnin etenemisestä ja yhteensovittamisesta. Hankkeeseen osallistuivat ympäristöministeriön, maa- ja metsätalousministeriön ja SYKEN lisäksi monet tärkeät luontotyyppitietoa tuottavat tahot, kuten Metsäntutkimuslaitos, Geologian tutkimuskeskus, Metsähallitus, Metsätalouden kehittämiskeskus Tapio, Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, useat yliopistot sekä alueelliset ympäristökeskukset. Luontotyyppien uhanalaisuuden arviointi muodostaa uuden tärkeän kehittämisperustan luonnon monimuotoisuuden säilyttämisessä ja luontotyyppien tilan parantamisessa sekä varautumisessa uusien muutospainoiden synnyttämiin uhkiin Suomen luonnossa. LuTU-arvioinnissa tarkasteltiin yleisellä tasolla myös ilmastonmuutoksen vaikutuksia ja uhkatekijöitä elinympäristöjen kannalta. Arvioinnilla on luotu perusta myös luontotyyppien tilan kokonaisseurannalle ja aika ajoin toistettavalle arvioinnille.

Suomi on vuonna 2007 raportoinut EU:lle luontodirektiivin luontotyyppien ja lajien suojelutasosta sekä direktiivin velvoitteiden toimeenpanosta vuosina 2001–2006. Seuraava luontodirektiivin mukainen raportointi tehdään vuonna 2013, ja se kattaa kauden 2007–2012. EU-tasolla on direktiiveissä ja strategioissa kiinnitetty huomiota lajien ja luontotyyppien suojelun ohella yhä enemmän myös ekologisten verkostojen ja yhteyksien turvaamiseen (luontodirektiivin 10 artikla).

Biologista monimuotoisuutta koskevan YK:n yleissopimuksen toimeenpanoon liittyen valtioneuvosto hyväksyi 21.12.2006 *Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävästä käytön strategian vuosille 2007–2016*. Strategian mukaan ”Suojelualueiden luonnontilaa, suojelualueverkoston kytkeytyneisyyttä ja luontaisia yhteyksiä täydennetään luonnonhoidon, ennallistamisen, maisematason maankäytön suunnittelun ja luonnonvarojen kestävästä käytön avulla. Erilaisten suojelutoimien alueellinen keskittäminen on havaittu tehokkaaksi tavaksi edistää monimuotoisuuden turvaamista.” Asianomaiset ministeriöt ovat yhteistyössä valmistelleet strategian täytäntöönpa-

noa varten Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategian ja toimintaohjelman 2006–2016, jonka toteuttaminen on keskeinen keino edistää eri hallinnonalojen yhteistyötä ja vastuullista työnjakoa luonnon monimuotoisuuden säilyttämisessä. Toimintaohjelman mukaan Suomen luontotyyppien uhanalaisuuden ensimmäisen arvioinnin (LuTU) perusteella laaditaan toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi (toimenpide nro 46).

Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön kansallisen strategian ja toimintaohjelman 2006–2016 toteutusta ja seuranta edistävä työryhmä (Bd-seurantaryhmä) päätti 15.10.2009 nimetä työryhmän (ks. liite 1) toimikaudeksi 15.10.2009–30.6.2010. Työryhmän tehtävänä oli laatia toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi. Suunnitelmaan tuli myös sisältyä muun muassa ehdotukset vastuunjaosta toimintasuunnitelman toteuttamisessa ja suunnitelma toteuttamisen seurannasta. Lisäksi työssä tuli tarkastella toimintasuunnitelman toimeenpanon edellyttämiä voimavaratarpeita. Lisäksi työryhmän tuli olla selvillä alkuperäiskansojen perinnetietoa käsittelevän, artikla 8j:n kansallisen asiantuntijatyöryhmän työskentelystä ja ottaa huomioon sen tekemät ehdotukset.

Työryhmä raportoi työnsä etenemisestä Bd-seurantaryhmälle, joka kokouksessaan 29.4.2010 tarkasteli työryhmän laatimaa luonnosta toimintasuunnitelmaksi sekä keskusteli työskentelyn perusteista ja toimintalinjauksista. Bd-seurantaryhmä valtuutti työryhmän jatkamaan laaja-alaista työtään lokakuun 2010 loppuun saakka. Samalla toimintasuunnitelman aikajänne hyväksyttiin EU:n uusien, vuoteen 2020 tähtäävien biodiversiteettipäätelmien pohjalta. Vuoden 2020 päätavoitteessa sitoudutaan biodiversiteetin häviämisen pysäyttämiseen: *”Pysäytetään luonnon monimuotoisuuden ja ekosysteemipalveluiden häviäminen EU:ssa vuoteen 2020 mennessä ja ennallistetaan niitä niin paljon kuin mahdollista sekä tehostetaan EU:n toimia maapallon luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen estämiseksi”*.

Työryhmä selvitti ja tarkasteli asiantuntijatyönä toimenpiteitä, joiden avulla voidaan parantaa uhanalaistuneiden luontotyyppien (l. biotooppien, elinympäristöjen) tilaa ja estää uusien luontotyyppien uhanalaistuminen. Työn perusaineistona ovat olleet Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin asiantuntijaryhmien laatimat toimenpide-ehdotukset, ympäristöministeriön lausuntopyynnössään 14.11.2008 esittämät keskeisimmät jatkotoimet ja ympäristöministeriölle osoitetut lausunnot. LuTU-työryhmä pyysi luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin asiantuntijaryhmiltä selvitykset luontotyyppien säilymistä edistävistä meneillään olevista suunnitelmista, hankkeista yms. sekä päivitettyt toimenpide-ehdotukset luontotyyppien tilan parantamiseksi.

Työryhmä piti kaikkiaan 19 kokousta ja järjesti 14.4.2010 keskeisille metsätoimijoille kokouksen metsäluontotyyppien tilan parantamisen mahdollisuuksista. Työryhmä järjesti 21.4.2010 keskeisille toimijoille ja sidosryhmille seminaarin, jossa käsiteltiin senhetkistä LuTU-toimintasuunnitelmaluonnosta ja keskusteltiin perusteellisemmin työryhmän esitysluonnoksista kuudessa ryhmässä. Tunturiluontotyyppeihin ja poronhoitoon sekä saamelaiskulttuuriin säilyttämiseen liittyviä asioita käsiteltiin 8j-työryhmän kokouksessa 8.6.2010 Utsjoella ja saamelaisten kotiseutualueen paliskuntien kokouksessa Ivalossa 23.9.2010. Toimintasuunnitelmaluonnoksesta järjestettiin laaja kommentointikierron kesä–elokuussa 2010.

Luontotyyppien uhanalaisuus ja tarve niiden tilan parantamiseen

Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnissa oli mukana lähes 400 luontotyyppiä ja luontotyyppiyhdistelmää, joista 368:sta oli riittävät tiedot uhanalaisuusluokan määrittämiseen. Tarkastelussa olivat mukana kaikki Suomen luontaisesti syntyneet luontotyypit sekä perinteisen maatalouden synnyttämät perinnebiotoopit. Luonnon vaihtelun jakaminen luontotyyppiluokiksi tehtiin eri luontotyyppiryhmissä eri perustein. Uhanalaisuusarvioinnin menetelmä ja arvioinnin perusperiaatteet olivat kaikille luontotyypeille samat, mutta laadullisen muutoksen arvioinnin yksityiskohdalliset kriteerit määriteltiin erikseen kullekin luontotyyppiryhmälle tai luontotyypille. Uhanalaisuusarvioinnin tulokset on ilmoitettu osuuksina luontotyyppien lukumäärästä, ei pinta-alasta.

Koko maassa uhanalaisia luontotyyppiä on 51 % luontotyyppien lukumäärästä. Etelä-Suomessa uhanalaisten osuus on selvästi suurempi (66 %) kuin Pohjois-Suomessa (29 %). Silmälläpidettäviä luontotyyppiä on koko maassa 29 % (Etelä-Suomessa 22 % ja Pohjois-Suomessa 34 %). Säilyviksi on arvioitu koko maassa 20 % luontotyypeistä (Etelä-Suomessa 11 %, Pohjois-Suomessa 36 %). Perinnebiotoopit on selvästi kaikkein uhanalaisin luontotyyppiryhmä (93 % luontotyyppien lukumäärästä uhanalaisia). Myös metsien, soiden ja merenrannikon luontotyypeistä yli puolet on uhanalaisia. Uhanalaisten osuus on pienin tunturiluontotyypeissä (15 %) sekä kallio- ja kivikkoluontotyypeissä (21 %).

Itämeri

Itämeren vedenalaisista luontotyypeistä puolet on arvioitu uhanalaisiksi. Pinta-alaltaan vähentyneitä tai laadultaan merkittävästi heikentyneitä ovat mm. punalevâyhteisöt, meriajokasyhteisöt, näkinpartaisniityt sekä kallio- ja kivikkopohjien rakkolevâyhteisöt. Merkittävin syy luontotyyppien uhanalaistumiseen on Itämeren rehevöityminen, joka muuttaa meriluontoa monin tavoin. Ravinteiden lisääntyneen saatavuuden näkyvin vaikutus ovat runsaat leväesiintymät, "leväkukinnat". Rehevöityminen aiheuttaa myös veden samenessa, liiallisesta orgaanisesta kuormituksesta johtuvaa pohjan hapettomuutta, päällyskasvustoina viihtyvien levien runsastumista sekä vesikasvillisuuden runsastumista ja yksipuolistumista. Rehevöitymisen lisäksi myös vesirakentamisella, meriliikenteellä ja vieraslajien leviämällä on ollut monia haitallisia vaikutuksia meriluontoon. Luontotyyppien tila on huonoin Saaristomerellä ja Suomenlahdella.

Vedenalaisten luontotyyppien tilan parantaminen on voimakkaasti sidoksissa rehevöitymisen hillitsemiseen. Suomi ja muut Itämeren valuma-alueen valtiot ovat ryhtyneet vähentämään Itämereen valuvaa ravinnekuormaa, mutta tilanne paranee hitaasti mm. valuma-alueiden suurten ravinnevarastojen vuoksi ja myös siitä syystä, että hapettomilla pohjilla fosforia vapautuu sedimentistä takaisin veteen (ns. sisäinen kuormitus). Vedenalaisten luontotyyppien tila paranisi myös ottamalla huomioon taantuneet luontotyypit vesirakentamisessa, esimerkiksi ruoppauksia suunniteltaessa. Uhkatekijät vähenisivät öljyonnettomuuksien tehokkaalla ehkäisyllä ja estämällä vieraslajien leviämistä.

Tulevaisuudessa suuren haasteen Itämerelle tuo ilmastonmuutos, johon meriveden lämpötilan ja merenpinnan nousun lisäksi saattaa liittyä suolaisuuden alenemista ja meriveden happamoitumista. Ilmaston lämpeneminen todennäköisesti myös kiihdyttää rehevöitymistä, koska etenkin talviaikaisen sadannan ja siten myös ravinteiden huuhtoutumisen ennustetaan entisestään kasvavan kasvukauden ulkopuolella.

1.2.2

Rannikko

Uhanalaisinta Itämeren rantaluontoa edustavat maankohoamisrannikon metsien ja dyynien kehityssarjat, jokisuistot sekä hiekkarannat. Myös rannikollemme tyypilliset fladat ja kluuvijärvet ovat uhanalaisia. Tärkeimmät merenrantaluontoamme uhkaavat tekijät ovat Itämeren rehevöityminen, rakentaminen, ilmastonmuutos sekä metsäisillä luontotyypeillä metsätalous.

Maankohoamisrannikolla tavataan maailmanlaajuisestikin ainutlaatuisia luontotyyppien kehityssarjoja, joissa merestä paljastuneet maat muuttuvat niittymäisistä rannoista pensasto- ja lehtimetsävaiheiden kautta havumetsiksi, merestä kuroutuvat lahdemat, fladat puolestaan kluuvilammiksi ja -järviksi sekä matalat, vettä keräävät luhtaiset painanteet turvepohjaisiksi soiksi. Metsätalous, rakentaminen ja ojitus ovat muuttaneet ja pirstoneet näitä luontotyyppejä voimakkaasti, ja ehjät kehityssarjat ovat nykyisin äärimmäisen harvinaisia.

Hiekkarannat ovat voimakkaasti muuttuneet etenkin Suomenlahdella. Hiekkarantojen virkistysarvo ihmisille on suuri, mikä samalla merkitsee rantojen voimakasta kulumista ja alkuperäisen kasvillisuuden ja eläimistön häviämistä. Toisaalta hiekkarantoja ja muitakin avoimia rantoja uhkaa Itämeren rehevöityminen. Rannoille kertyvä rihmalevämassa ja ruokokasat muodostavat kasvualustan monivuotiselle kasvillisuudelle ja pensastolle, jolloin ranta vähitellen umpeutuu. Avoimia rantaluontotyyppejä uhkaa myös alkujaan koristekasviksi tuotu kurturuusu, joka leviää rannoillamme hallitsemattomasti ja hävittää tieltään alkuperäisen rantakasvillisuuden.

Itämeren kunto ja rehevöitymiskehityksen pysäyttäminen ovat ratkaisevassa asemassa myös rantojen kannalta. Rehevöitymisen vaikutuksia avoimilla rantaluontotyypeillä voitaisiin vähentää hoitotoimilla. Maankohoamisrannikon soiden ja metsien kehityssarjojen suojeleminen ja ennallistaminen edistäisi Suomen kansainvälisten vastuuluontotyyppien (ks. luku 1.2.10) säilymistä.

1.2.3

Sisävedet

Suomen sisävesistä uhanalaisimpia ovat purot, joet ja lähteiköt, jotka ovat uhanalaisituneet erityisesti Etelä-Suomessa. Monet Lounais-Suomen savikkoalueiden virtavesityypit on arvioitu äärimmäisen uhanalaisiksi. Järvissäkin luonnontilan muutokset ovat olleet merkittäviä, mutta uhanalaisia järvityyppejä on kuitenkin selvästi vähemmän kuin virtavesiä. Valtakunnallisesti uhanalaisia ovat runsaskalkkiset järvet, lyhytviipymäiset järvet sekä Etelä-Suomeen painottuneet luontaisesti runsasravinteiset järvet. Etelä-Suomessa lammet ovat uhanalaistuneet järviä voimakkaammin.

Sisävesiluonnon uhanalaistumista ovat aiheuttaneet vesirakentaminen, vesien säännöstely ja rantarakentaminen, pienvesillä myös uittoperkaukset, uomien kaimamiset tulvasuojelussa tai metsäojituksissa sekä lähiympäristön hakkuut. Nämä toiminnot tai näiden toimintojen vaikutukset ovat kohdistuneet suoraan vesiluontotyyppisiin, mutta heijastuvat vesitalouden muutoksina myös kauempana itse toimenpidekohteesta. Kokonaisuudessaan merkittävämpiä sisävesien uhanalaistumisessa ovat kuitenkin valuma-alueen maankäytön välilliset vaikutukset. Maatalouden, metsien ja soiden ojitusten, muiden metsätaloustoimien (hakkuut, maanmuokkaus, lannoitus) tai turpeenoton vaikutukset näkyvät välillisesti virtaamamuutoksina tai ravinteiden, orgaanisen aineksen ja kiintoaineiden kuormituksena vesistöön. Teollisuuden ja asutuksen aiheuttamaa ravinnekuormitusta on saatu vähennettyä, mikä on heijastunut järvien veden laatuun positiivisesti. Metsä- ja vesilain säädöksillä on parannettu pienvesien suojelutilannetta, mutta käytännössä turvaamistoimet eivät ole olleet vielä riittäviä.

Valuma-alueiden toimien suunnittelu on avainasemassa sisävesiluonnon tilan kannalta. Pienvesiluonnon – myös luonnontilaltaan jossain määrin heikentyneiden kohteiden – tehokkaampi huomioon ottaminen metsätaloudessa ja kunnostusojituk-
sissa sekä ennallistaminen parantaisi pienvesien, kuten purojen ja lähteiden tilaa, mikä osaltaan edesauttaisi myös esimerkiksi virtavesien valuma-alueiden tilan pa-
rantamista. Vesistöjen tilan seuranta painottuu nyt suuren kokoluokan vesistöihin, mutta uhanalaisuusarvioinnin tulosten perusteella myös pienvesien tila on tärkeä. Sisävesien eliöyhteisöjä ei tunneta vielä riittävästi, ja niiden tutkiminen parantaisi valmiuksia seuraavaan uhanalaisuusarviointiin.

1.2.4

Suot

Soiden luontotyyppit ovat uhanalaistuneet erityisen voimakkaasti Etelä-Suomessa. Re-
hevimpien suotyyppien lisäksi myös monet karummat suot, kuten aitokorvet, soiden
reunaosille tyypilliset rämeet ja välipintaist nevat ovat voimakkaasti vähentyneet.
Rakenteellisesti ehyitä ja vesitaloudeltaan luonnontilaisia laajempia suokokonaisuuksia,
suoyhdistymiä on jäljellä vähän. Maankohoamisrannikon soiden kehityssarjat
ovat äärimmäisen uhanalaisia.

Metsäojitukset ovat olleet merkittävin yksittäinen syy soiden uhanalaistumiseen.
Uudisojitus on käytännössä loppunut, mutta kunnostusojitukset ja mm. korpjen
uudistushakkuisiin liittyvät vesitalouden järjestelyt voivat edelleen vaikuttaa ym-
päriöiden ojittamattomien soiden vesitalouteen. Lisäksi ojitusalueet voivat vesien
valumasuhteista riippuen vaikuttaa eri tavoin ojittamattomien soiden vesitalouteen.
Pellonraivaus on ollut myös merkittävä uhanalaistumisen syy varsinkin Etelä-Suo-
messa, paikoin myös Pohjois-Suomen rehevillä alueilla. Ojittamattomien korpjen ja
puustoisimpien rämeiden laatua ovat heikentäneet hakkuut ja maanmuokkaukset.
Vesirakentaminen, turpeenotto, yhdyskuntarakentaminen ja tieverkostot sekä poh-
javedenotto ovat heikentäneet ja pirstoneet suoluontoa.

Ojituksen vähennyttyä soiden määrän väheneminen on hidastunut, mutta monet
maankäyttöpaineet uhkaavat edelleen jäljellä olevien soiden luonnontilaa. Turpeen-
otto on nykyisin luonnontilaisten soiden vakavimpia uhkia. Turpeenottoa koskevissa
ympäristölupamenettelyissä on tällä hetkellä kymmeniä soita, jotka ovat valtaosin
ojittamattomia. Suuri joukko yhtenäisiä, ojittamattomia keidas- ja aapasoiita sekä lu-
kuisia uhanalaisiksi arvioitujen suoluontotyyppien esiintymiä on vaarassa tuhoutua.
Jos ojittamattomiin soihin kajotaan jatkossakin nykyiseen tahtiin, soiden kestävän
käytön tavoitteita ei saavuteta eikä monien suoluontotyyppien uhanalaistumista
saada pysäytettyä. Turvemaiden käytön suunnitelmallisempi ohjaus parantaisi suo-
luonnon tilaa ja varmistaisi turvemaiden käytön kestävyyttä. Olennaista on löytää
keinoja ohjata suoluonnon tilaa muuttavaa maankäyttöä pois ojittamattomilta soilta.
Erityisesti kunnostusojitusten suunnittelu ja turpeenoton kohdevalinta ovat tässä
avainasemassa. Jo suojeltujen soiden vesitalouden turvaamista voidaan edistää oji-
tettuja soita ennallistamalla ja ottamalla suojelualueen vesitalous huomioon myös sen
ulkopuolisten kunnostusojitusten suunnittelussa. Kun ojitettujen soiden vesitalous
ennallistetaan monimuotoisuuden palauttamiseksi, samalla voidaan parantaa soiden
kykyä kerryttää turvetta ja sitoa hiiltä.

1.2.5

Metsät

Ihminen on Suomessa jo vuosisatojen ajan käyttänyt metsiä voimaperäisesti ja laaja-
alaisesti ja vaikuttanut samalla metsien rakenteeseen, puulajisuhteisiin ja ikäluok-
kajakaumaan. Luontotyyppien laadun muutos korostuu nuorissa kangasmetsissä ja

lehdossa, pinta-alan väheneminen puolestaan karuilla kasvupaikoilla ja lehtipuuvaltaisissa kangasmetsissä. Kangasmetsissä nuorten ja keski-ikäisten metsien luontotyyppien osuus on metsätalouden vuoksi lisääntynyt. Merkittävin kangasmetsien laatua heikentävä tekijä on lahoppuun vähäinen määrä luonnonmetsiin verrattuna. Karukkokankaiden laatu on heikentynyt ja määrä vähentynyt metsien rehevöitymisen takia. Lähes kaikki lehtoluontotyypit ovat uhanalaisia, ja eniten ovat kärsineet jaloja lehtipuita kasvavat lehdot, esimerkiksi tammi-, vuorijalava- ja kynäjalavalehdot. Uhanalaisuuden syitä lehdossa ovat mm. pellonraivaus ja kuusettuminen.

Metsätalouden toimintatapoja on monimuotoisuuden ylläpitämiseksi kehitetty etenkin 1990-luvulta alkaen. Toimenpiteitä on kohdistettu monimuotoisuudelle tärkeiden rakennepiirteiden ylläpitämiseen ja elinympäristöjen (avainbiotooppien) suojeluun. Toimenpiteitä ovat esimerkiksi metsälain 10 § erityisen tärkeiden elinympäristöjen (METE-kohteet) huomioonottaminen metsätaloudessa, metsänhoitosuosistusten päivittäminen kaikilla omistajaryhmillä, talousmetsien luonnonhoito, kuten säästöpuiden jättäminen hakkuissa ja lahoppuiden säästäminen korjuun yhteydessä. Uusin ja merkittävin yksittäinen hanke on Etelä-Suomen metsien suojeluun ja luonnonhoitoon panostava METSO-ohjelma (2008–2016), joka perustuu maanomistajien vapaaehtoisuuteen yksityismaiden osalta. Metsäisten luontotyyppien tilan paraneminen riippuu paljolti näiden toimenpiteiden toteutumisesta tulevaisuudessa. Hallituksen iltakoulussa 29.9.2010 käsiteltiin METSO-ohjelman tilannetta. Tavoitellusta suojelupinta-alasta on saavutettu vasta noin 10 %. Siksi alustavasti linjattiin, että METSO-ohjelmaa on tarpeen jatkaa vuoteen 2020 saakka pyrkien samalla lisäämään ohjelmaan suunnattuja määrärahoja.

Metsäluonnon monimuotoisuuden ylläpitoa voidaan tehostaa kohdentamalla suojelutoimenpiteet uhanalaisimpiin luontotyyppeihin ja luonnonhoitotoimet monimuotoisuuden kannalta kriittisimpiin rakennepiirteisiin. Eri-ikäisten luonnontilaisen kaltaisten metsien säilyttäminen sekä metsiköittäin että alueittain siten, että metsien puulajisto, lahoppuusto sekä ikä- ja tilarakenne ovat luonnontilaisia tai sen kaltaisia, edistäisi metsäluonnon monimuotoisuuden ylläpitämistä. Jos luonnontilaiset ja sen kaltaiset metsät muodostavat alueellisesti toimivan verkoston, niille ominainen lajisto pystyy leviämään kohteiden välillä.

Luonnonhoidon ja ennallistamisen lisäämisellä voitaisiin parantaa monien metsäluontotyyppien tilaa. Kulotuksella voidaan torjua erityisesti kuivien ja karujen kangasmetsien rehevöitymistä. Lehdossa voidaan suosia jalopuita ja muita lehtipuita sekä torjua tai vähentää kuusettumista. Metsänhoidon ja ennallistamisen kehittämisessä tulisi kiinnittää huomiota metsien puulajikoostumukseen, lahoppuustoon ja häiriödynamiikkaan.

1.2.6

Kalliot ja kivikot

Uhanalaisinta kallioluontoa ovat kalkki- ja serpentiinikalliot. Ne ovat kivilajeiltaan harvinaisia ja pienialaisia elinympäristöjä, joissa elää erikoistunutta ja uhanalaista kasvilajistoa. Kalkkikallioita on louhittu jo satoja vuosia, ja Etelä-Suomessa laajimmat niistä on varattu kalkintuotantoon. Kalkkikallioita on hävinnyt myös rakentamisen seurauksena, ja niiden laatu on heikentynyt umpeenkasvun myötä. Serpentiinikallioita eli ultraemäksisiä kallioita, joilla kasvaa ns. serpentiinilajeja, on tuhoutunut vähemmän kuin kalkkikallioita, mutta louhinnan uhka on kasvanut vuolukiven käytön lisääntymisen vuoksi. Serpentiinikalliot sijaitsevat myös malmirikkailla alueilla, joten niitä voi uhata myös muiden kaivosten perustaminen.

Yli 99 % kallioluonnon pinta-alasta kuuluu karuihin ja keskiravinteisiin kallioihin, joiden luontotyypeistä yhtäkään ei arvioitu uhanalaiseksi. Tämä uhanalaisuusarvioinnin tulos voi osin selittyä myös tiedon puutteella, joka rajoittaa luontotyyppien

jaottelun tarkkuutta. Silmälläpidettäväksi on arvioitu lähinnä rantarakentamisen ja vesien säännöstelyn uhkaamia rantakallioita sekä varjoisia jyrkänteitä, joiden edustojen metsänhakuut muuttavat jyrkänteiden pienilmasto-oloja voimakkaasti ja tuhoavat siten kosteisiin, vakaisiin oloihin sopeutuneita jyrkänteiden eliöyhteisöjä.

Uhanalaisten kallioluontotyyppien esiintymät ovat usein pieniä ja vaikeasti tunnistettavia, joten niiden esiintymäverkoston selvittäminen ja sijaintitietojen välittäminen kaikille toimijoille estäisi esiintymien tuhoutumista pelkän tiedonpuutteen vuoksi. Ravinteiset kalliot kärsivät umpeenkasvusta, jota voitaisiin torjua hoitotoimilla, kuten suunnitelmallisella puuston ja pensaston poistolla. Varjojyrkänteiden tilaa parantaisi eniten metsänhakkuiden haitallisten vaikutusten lieventäminen.

1.2.7

Perinnebiotoopit

Perinnebiotooppien määrä on vähentynyt jo 1880-luvulta lähtien, ja väheneminen kiihtyi sotien jälkeen. Useimpien luontotyyppien määrä on vähentynyt yli 90 % 1950-luvulta nykypäivään. Tämän vuoksi myös yli 90 % perinnebiotooppien luontotyypeistä on arvioitu uhanalaisuusarvioinnissa kriittisimpiin luokkiin eli äärimmäisen tai erittäin uhanalaisiksi. Yhtään luontotyyppiä ei luokiteltu säilyväksi. Pohjois-Suomessa luontotyyppiä on vähemmän kuin etelässä, mutta taantuminen on ollut yhtä voimakasta.

Perinnebiotooppien laatu on myös heikentynyt erittäin merkittävästi. Uhanalaistumisen syinä ovat ensisijaisesti maatalouden, mutta myös muut yhteiskunnan muutokset. Tärkeimmät syyt uhanalaistumiselle ovat olleet umpeenkasvu laidunnuksen ja niiton loputtua, pellonraivaus ja metsittäminen; rannoilla myös ranta- ja vesirakentaminen, ruoppaukset ja rehevöityminen. Luonnonniittyjen laidunnuksesta ja niitosta on kustannustehokkuuden nimissä luovuttu ja myös kotieläinten määrä on vähentynyt.

Perinnebiotooppien säilyminen edellyttää oikeanlaista ja jatkuvaa hoitoa. Maatalouden tukimuodoilla hoitoa on pystytty toteuttamaan jo vuodesta 1995 lähtien, mutta hoidettujen kohteiden määrä, pinta-ala eikä hoidon laatu ole ollut vielä riittävä. Osa perinnebiotooppien lajeista ja luontotyypeistä voitaisiin turvata kohdentamalla erityisympäristötukea laaja-alaisen suunnittelun kautta ekologisesti tärkeisiin toiminnallisiin kokonaisuuksiin ja kiinnittämällä huomiota mm. alueiden kytkeytyneisyyteen. Toisaalta lajistoltaan erityisen arvokkaiden pienialaisten kohteiden säilyttämistä voitaisiin edistää kehittämällä hoidon neuvontaa ja seurantaa. Laaja-alainen yhteistyö eri hallinnonalojen, järjestöjen ja maanomistajien välillä varmistaisi perinnebiotooppien kustannustehokkaan hoidon suojelualueilla ja niiden ulkopuolella.

1.2.8

Tunturit

Valtaosa tunturiluonnosta sijaitsee erilaisilla suojelualueilla, kuten kansallis- ja luonnonpuistoissa sekä erämaa-alueilla. Tunturiluontoa merkittävimmin rasittavat tekijät, voimakas porojen laidunnuspaine ja ilmastonmuutos, ulottuvat kuitenkin myös suojelualueille. Paikallisesti tunturiluontotyyppiä uhkaavat myös maaston kuluminen ja erilainen rakentamistoiminta. Tunturiluontotyypeistä 15 % on uhanalaisia, mikä vastaa runsasta kymmenesosaa pinta-alasta. Silmälläpidettäviä luontotyyppiä on peräti 77 % pinta-alasta. Uhanalaisia ovat lumenpysymät, osa lumenviipymistä, kuivimmat tunturikoivikot sekä osa tunturikankaiden luontotyypeistä.

Ennusteiden mukaan ilmaston lämpeneminen on voimakkainta pohjoisilla alueilla. Lämpötilan nousu siirtää metsänrajaa vähitellen ylemmäksi, jolloin puuttoman paljakan pinta-ala pienenee. Ilmastonmuutos erilaisine lämpötila-, sade- ja tuuliolojen muutoksineen on kuitenkin vielä vaikeasti ennustettavissa, ja vaikutukset eri luontotyyppiin voivat olla hyvin erilaisia. Lisäksi ilmaston muutos voi muokata biologisia

vuorovaikutuksia, mikä heikentää muutosten ennustettavuutta. Ilmaston lämpeneminen voi edistää sienitautien ja tuhohyönteisten, kuten tunturi- ja hallamittarin esiintymistä sekä äärevöittää sääilmiöitä, mikä voi myös hidastaa tai estää metsittymistä. Mittarituhoja on 2000-luvulla esiintynyt sekä Enontekiön että Utsjoen tunturikoivikoissa. Mittarituhojen ja porojen intensiivisen kesälaidunnuksen yhteisvaikutus voi vähentää tunturikoivun määrää merkittävästi tai muuttaa tunturikoivikkoalueita pysyvästi tai pitkäaikaisesti puuttomiksi muuttaen näin myös luontotyyppien tilaa. Ilmaston lämpeneminen voi myös edistää mittareiden tuhoamien koivikoiden toipumista, sillä kasvukauden lämpötilojen tiedetään olevan tärkeitä koivujen kyvyllä sietää paljaaksisyyntiä.

Porojen voimakas laidunnuspaine todettiin LuTU-arvioinnissa merkittävimäksi yksittäiseksi tunturiluontoa muuttaneeksi tekijäksi. Pohjoisia alueita on aina luonnehtinut eriasteinen peurojen/porojen laidunnus, ja kohtuullisen laidunnuksen tiedetään olevan tärkeä tunturiluonnon monimuotoisuutta ylläpitävä tekijä. Poroluvun nousun, muuttuneiden poronhoitomenetelmien ja tehostuneen poronhoidon lisäksi yhtenä osasyynä laidunten liialliseen kulumiseen ja niiden luontotyyppien tilan heikentymiseen on laidunalueiden supistuminen ja pirstoutuminen muun maankäytön takia. Tämän muutospaineen vähentäminen ja poronhoidon mahdollisimman hyvä sopeuttaminen kulloisiinkin laiduntilanteisiin ja ympäristöolosuhteisiin (mm. poroluku ja vuotuisen laidunkierroksen kehittäminen) parantaisivat heikentyneiden luontotyyppien ekologista tilaa ja edistäisivät samalla tunturikoivun uudistumista. Jos uhanalaisten ja harvinaisten tunturiluontotyyppien esiintymäverkosto ja laadulliset ominaisuudet tunnettaisiin kattavammin, ne olisi mahdollista ottaa nykyistä paremmin huomioon maankäytön ja poronhoidon suunnittelussa. Myös eteläisten erillistunturien luontotyypeistä tarvitaan lisää tietoa. Maastoliikenteen luontoa kuluttava vaikutus on voimakkaasti lisääntynyt eri puolilla tunturialueita viime vuosikymmeninä. Tehostamalla maastoliikenteen valvontaa ja vähentämällä retkeilyreittien kulumista erilaisten rakenteiden avulla vaikutettaisiin myönteisesti tunturiluontotyyppien tilaan.

1.2.9

Uusympäristöt

Uhanalaisuusarvioinnin ulkopuolelle rajattiin rakennetut, viljellyt tai muutoin ihmisen voimakkaasti muuttamat ympäristötyypit. Osalla näistä ympäristöistä on kuitenkin arvoa uhanalaistuneiden luontotyyppien eliölajiston säilymisessä. Nämä ns. uusympäristöt voivat toimia lajiston turvapaikkoina, joista lajit voivat levitä takaisin luonnonympäristöihin sen jälkeen, kun näiden laatua on saatu parannetuksi hoidon tai ennallistamisen avulla. Uusympäristöillä on siten täydentävä rooli luontotyyppien suojelussa.

Uhanalaisuusarvioinnin yhteydessä nimettiin esimerkkejä tärkeistä uusympäristöistä. Tällaisia ovat mm. perinnebiotooppien lajistolle tärkeät ketomaiset tienpienareet, ratapenkereet, pienlentokentät ja linnoitusvallit. Harjumetsien paahderinteiden lajistolle voivat soveltua sorakuopat ja kalkkikallioiden lajistolle ovat tärkeitä käytöstä poistetut kalkkilouhokset. Jalopuumetsien lajistoa voi puolestaan siirtyä kartano- ja kaupunkipuistoihin. Uusympäristöjen oikeanlaisella ylläpidolla voitaisiin edesauttaa uhanalaisten luontotyyppien lajiston säilymistä, jos uusympäristöjen hoidosta vastaavilla tahoilla olisi riittävästi tietoa uusympäristöjen merkityksestä ja luonnon monimuotoisuutta ylläpitävistä hoitotavoista. Uusympäristöt voisivat silloin toimia osana ekologista verkostoa ja edistää lajiston siirtymismahdollisuuksia. Uhanalaisuusarvioinnin yhteydessä uusympäristöihin ei ollut mahdollista kiinnittää riittävästi huomiota, joten erillinen selvitys ja ohjeistus niiden hoitotavoista olisi tarpeen.

Kansainväliset vastuuluontotyypit

Uhanalaisuusarvioinnin yhteydessä laadittiin ensimmäinen luettelo Suomen kansainvälisistä vastuuluontotyypeistä¹. Ne ovat luontotyyppinä, joiden eurooppalaisista esiintymistä merkittävä osuus (vähintään neljännes) on Suomessa. Kansainvälinen vastuu perustuu joko Suomen luontaiseen painopisteeseen luontotyypin levinneisyydessä tai siihen, että muualla Euroopassa luontotyyppi on vähentynyt tai heikentynyt enemmän kuin Suomessa. Luontainen levinneisyyden painopisteeseen selittyy yleensä Suomen ilmastoon, geologiseen historiaan tai eliölajien leviämishistoriaan liittyvillä erityispiirteillä.

Suomen kansainvälisiä vastuuluontotyyppinä on nimetty 35. Monet niistä ovat yksittäisiä luontotyyppinä laajempia kokonaisuuksia. Vastuuluontotyyppinä on erityisesti soiden ja maankohoamisrannikon luontotyypeissä. Vastuuluontotyyppinä on sekä yleisiä ja säilyviksi arvioituja luontotyyppinä (esimerkiksi Itämeren kivikorannat, avoimet silokalliot) että uhanalaisia luontotyyppinä (esimerkiksi soiden ja metsien kehityssarjat sekä merenrantaniityt Pohjanlahden maankohoamisrannikolla).

Suomen kansainvälisten vastuuluontotyyppien säilyttämisen suunnittelu edellyttää erillistä tarkastelua, jotta löydetään erityyppisille luontotyypeille ja luontotyyppiyhdistelmille sopivimmat keinot. Kansainvälisten vastuuluontotyyppien ottaminen huomioon erilaisissa suunnitelmissa ja toimenpiteissä edesauttaisi kansallisesti omaleimaisimman luontomme säilymistä. Ne kansainväliset vastuuluontotyypit, jotka ovat jo uhanalaisia, ovat erityishuomion tarpeessa.

Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuus

Ilmastonmuutoksen vaikutukset on havaittu jo selvästi Suomessa mm. lisääntyneenä metsän kasvuna, lintujen aikaistuneena kevätmuuttuna ja pesintänä sekä eteläisten lintulajien ja päiväperhosten levinneisyysalueiden siirtymisenä kohti pohjoista. Levinneisyysalueiden siirtymää on havaittu liikkuvimmilla eliölajeilla, mutta vastaavaa muutosta ole vielä todettu laajemmilla kokonaisuuksilla, kuten luontotyypeillä. Merkittäviä muutoksia on kuitenkin odotettavissa. Ilmastonmuutos näyttää etenevän niin nopeasti, että luontotyyppien eliöyhteisöt eivät todennäköisesti vain siirry pohjoiseen vaan niiden kokoonpanot myös muuttuvat. Lajit reagoivat ilmastonmuutokseen eri tavoin ja myös siirtyvät eri nopeuksilla, jos siirtyminen ylipäättään on sopivien elinympäristökäytävien puolesta mahdollista.

Luontotyyppien uhanalaisuuden arvioinnissa ilmastonmuutosta käytettiin uhanalaisuusluokkaa korotettavana tekijänä vain niillä luontotyypeillä, joilla ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat jo havaittavissa tai selvästi ennakoitavissa. Tällaisia ovat etenkin luontotyypit, joille routiminen, lumi ja jää ovat ekologian ja kasvillisuuden kannalta merkittäviä, eli mm. palsasuoit, routarämeet, lumenviipymät ja lumenpysymät.

Pidemmällä aikavälillä ilmastonmuutos uhkaa huomattavasti useampia luontotyyppinä. Itämeren ja rannikon luontotyypeillä ilmastonmuutoksen arvioidut vaikutukset liittyvät mm. suolavesipulssien kulkeutumiseen Itämerelle, merenpinnan kohoamiseen, mahdollisesti voimistuviin matalapaineisiin, muuttuviin sademääriin, jäätalvien vähenemiseen, perustuotannon lisääntymiseen ja vieraslajien leviämiseen. Vastaavat muutokset jääpeitteisyydessä, perustuotannossa, veden kierrossa ja happipitoisuudessa vaikuttavat hyvin todennäköisesti negatiivisesti myös sisävesiluontotyyppien.

¹ Luku 5 julkaisussa Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. 2008. Suomen luontotyyppien uhanalaisuus – Osa 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Suomen ympäristö 8/2008. 264 s.

Suoluonnossa nopeimmat muutokset kohdistunevat jo edellä mainittuihin, rutiinisilmäistä riippuvaisiin routarämeisiin sekä luontotyyppiyhdistelmiin, joissa routarämeitä esiintyy (palsasuot, pohjoiset pohjoisboreaaliset aapasuot). Sadannan ja haihdunnan muutokset voivat vaikuttaa nopeasti soihin laajemminkin. Myös metsäluonnolle ennustetaan tapahtuvan suuria muutoksia. Boreaalisen metsävyöhykkeen eteläraja voi siirtyä 500 km pohjoisemmaksi, jolloin huomattava osa boreaalista metsistä voi muuttua lauhkean vyöhykkeen lehtimetsiksi. Lehtipuut ja jalopuut hyötyvät havupuiden kustannuksella, ja havupuiden esiintymisen painopiste siirtyy pohjoiseen tai kuusella lähinnä luoteeseen. Myös koko boreaaliseen havumetsään liittyvä eliöyhteisö siirtyy, jos siirtymiseen on mahdollisuuksia eli sopivaa elinympäristöä on riittävän yhtenäisenä käytävänä.

Tunturialueella näkyvin ennustettu muutos on puuttoman tunturipaljakan voimakas väheneminen lämpötilan nousun myötä. Varovaisenkin skenaarion (maapallon keskilämpötilan nousu 2 °C vuoteen 2100 mennessä) mukaan metsänraja siirtyisi vähintään noin 350 m ylöspäin tunturien rinteillä, mikä tarkoittaa sitä, että tunturipaljakkaa säilyisi runsaammin ainoastaan Enontekiön Lapissa. Käytännössä paljakka ei hävinne aivan näin nopeasti, sillä metsänrajaan vaikuttavat myös mm. maaperätekijät.

Luontotyyppiin ja eliölajistoon kohdistuvien vaikutusten arviointi ja havaitsemisen vaatii edelleen lisää tietoa ja kehityksen seuranta. Lisäksi on tarpeen tarkentaa luonnon monimuotoisuuden kannalta keskeisiä tutkimustarpeita ilmastonmuutokseen sopeutumiseksi sekä määrittellä tarvittavat toimenpiteet ilmastonmuutoksen uhkaamien lajien ja luontotyyppien säilymis- ja sopeutumismahdollisuuksien parantamiseksi.

Lisäksi on tarpeen tehostaa luonnonsuojelualueiden ja talouskäytössä olevien alueiden tilan seuranta ja hoidon tehokkuuden arviointia sekä varautua niiden pohjalta tarvittaviin muutoksiin hoidon ja käytön menetelmissä. Kaikki olemassa oleva tieto tulee tässä käyttää hyväksi. Esimerkiksi talousmetsissä valtakunnan metsien inventointi (VMI) on tähän sopiva tietopohja. Metsähallituksen toteuttamat laajat eliölajiston ja luontotyyppien inventointihankkeet suojelualueilla täydentävät tietopohjaa. Luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä edistävää lainsäädäntöä toimeenpantaessa sekä erilaisia maankäyttöä ohjaavia ohjelmia ja strategioita suunniteltaessa, on tarpeen toimia siten, että samalla kun ehkäistään ilmastonmuutosta, turvataan myös luonnon monimuotoisuutta sekä edistetään luonnon sopeutumista ilmastonmuutokseen.

Uuden eliölajien uhanalaisuuden arvioinnin (2010) pohjalta tehtävät jatkotoimenpiteet ja uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseen tähtäävä toimintasuunnitelma lisäävät mahdollisuuksia lähivuosina ottaa entistä paremmin huomioon ilmastonmuutokseen sopeutuminen lajien ja luontotyyppien suojelussa. Ilmastonmuutoksen vaikutuksia ja siihen sopeutumista on käsitelty laajasti maa- ja metsätalousministeriön Ilmastonmuutoksen sopeutumistutkimusohjelmassa 2006–2010 (ISTO) sekä ministeriön johdolla laaditussa Ilmastonmuutoksen kansallisessa sopeutumisstrategiassa.

2 Toimintasuunnitelman keskeiset tavoitteet ja toimeenpanon lähtökohdat

Toimintasuunnitelman päätavoite ja aikajänne

- Luontotyyppien uhanalaistuminen pysähtyy vuoteen 2020 mennessä ja uhanalaisten luontotyyppien tila paranee tehokkaiden toimenpiteiden ansiosta.

Strategiset toimenpidelinjaukset

- Lisätään tietoa ja ymmärrystä uhanalaisista luontotyypeistä, parannetaan niitä koskevia tietojärjestelmiä sekä tiedon saatavuutta ja käytettävyyttä.
- Vahvistetaan nykyisiä sekä kehitetään uusia lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia menettelyjä uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi toimialavastuun periaatteen mukaisesti.
- Täydennetään elinympäristöjen säilyttämisen, hoidon ja ennallistamisen keinovalikoimaa sekä valmistellaan kehittämishankkeita yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.
- Kehitetään taloudellisia kannustimia ja ohjauskeinoja alueiden ja luonnonvarojen käytössä uhanalaisten luontotyyppien säilyttämiseksi ja niihin kohdistuvien haittavaikutusten vähentämiseksi.
- Seurataan uhanalaisten luontotyyppien tilan kehitystä ja toimenpiteiden vaikuttavuutta sekä tarkistetaan tarvittaessa toimenpidelinjauksia.

Huomiota ekosysteemilähtöiseen toiminnan kehittämiseen

- Siirretään painopistettä yhtenäisten ekologisten kokonaisuuksien tarkasteluun ja säilyttämiseen ekosysteemilähestymistavan pohjalta.
- Tehostetaan alueiden ja luonnonvarojen käytön suunnittelussa maisematason tarkastelua mm. ekologisten verkostojen säilyttämiseksi.
- Edistetään uhanalaisten luontotyyppien ja eliölajien suojelun koordinoitua ja synergian hyväksikäyttöä luontotyyppien (elinympäristöjen) ja lajien muodostamien toiminnallisten kokonaisuuksien turvaamiseksi.
- Etsitään mahdollisimman hyvää kustannusten ja hyötyjen tasapainoa rajallisten voimavarojen kohdentamiseksi ekologisesti mahdollisimman tehokkaasti – ja yhteisvastuullisesti.

Yksityiskohtaiset toimenpide-ehdotukset

Luvussa 3 (49 kpl) ja luvussa 5 (1 kpl) esitetään yhteensä 50 numeroitua toimenpide-ehdotusta, jotka on arvioitu keskeisimmiksi, eniten lisäarvoa tuottaviksi keinoiksi uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamisessa. Toimenpide-ehdotusten yhteydessä esitetään niiden toimeenpanon päävastuutahot ja aikataulut. Luku 3 sisältää lisäksi em. toimenpide-ehdotuksia taustoittavaa ja perustelevaa taustatietoa sekä ehdotuksia täydentäviä työryhmän kannanottoja ja yksityiskohtaisempia suosituksia.

Moniin toimintasuunnitelman tavoitteisiin voidaan myötävaikuttaa jo käynnissä olevien toimintaohjelmien ja hankkeiden kautta (esimerkiksi Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävä käytön strategia ja toimintaohjelma 2006–2016, Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelma METSO 2008–2016, Itämeren suojelun toimintaohjelma, vesienhoidon suunnitelmat ja toimenpideohjelmat, maakunnalliset ympäristöohjelmat). Luontotyyppien esiintymät ovat aina osia laajemmista ekologisista kokonaisuuksista, joten laajat toimintaohjelmat ja muut ympäristön tilaan laajalti vaikuttavat hankkeet muodostavat olennaisen perustan myös uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamisessa. Monista ohjelmista ja hankkeista on tehty erilaisia, myös hallitustason päätöksiä. Lisäksi luontotyyppien tilan seuranta koskevat toimenpide-ehdotukset liittyvät osin luonnonsuojeluhallinnon tuottavuushankkeen osana 2008 toteutettuun SETI-hankkeeseen. Luontotyyppien ja niiden muodostamien ekologisten verkostojen huomioon ottaminen myös alueiden käytön suunnittelussa on tärkeä keino edistää uhanalaisten luontotyyppien säilymistä maakunnallisesti ja paikallisesti.

Ns. talouskäytössä olevilla alueilla; esimerkiksi metsissä ja maatalousalueilla tarvitaan entistä enemmän eri toimijoiden yhteistyötä, tiedon lisäämistä ja vaihtoa sekä toiminnan ohjeistusta ja taloudellisia kannustimia uhanalaisia luontotyyppejä säilyttävän toimintatavan edistämiseksi. Tärkeätä on arvioida ja etsiä erilaisia toiminnan kehittämisen etenemisteitä, jotka ovat laajalti hyväksyttäviä ja poliittisesti toteuttamiskelpoisia. Usein on mahdollista käyttää monia toimintalinjoja rinnan tai toisiaan seuraten. Konkreettisissa edistämiskeinoissa ovat etusijalla erilaiset vapaaehtoisuuteen perustuvat toiminnalliset sekä taloudelliset menettelyt ja kannustimet. Luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa on tärkeää soveltaa ekosysteemilähestymistapaa, joka painottaa kokonaisnäkemyistä luonnonalueiden suojelusta, hoidosta ja kestävästä käytöstä. Tässä yhteydessä ympäristöhallinnon tehtävänä on lisäksi kiinnittää huomiota tehokkaaseen luonnon- ja ympäristönsuojelun edunvalvontaan.

Luvussa 4 käsitellään yksityiskohtaisemmin toimintasuunnitelman toimenpidesitysten vaikutuksia sekä suunnitelman toimeenpanon haasteita.

3 Toimenpide-ehdotukset ja keinot

3.1

Lainsäädäntö, hallinto ja ohjaus

3.1.1

Luontotyyppien lainsäädännöllisen sääntelyn perusta

Luonnonsuojelulaki ja vesilaki suojaavat tiettyjä, erikseen nimettyjä luontotyypppejä tai osaa niiden esiintymistä. Näiden suojelua kehitettäessä 1990-luvulla ensisijaisena tavoitteena oli turvata pienialaisia ja harvinaisia luontotyypppejä. Metsälain 10 §:n tarkoituksena on turvata metsien monimuotoisuutta suojelemalla erityisen tärkeitä lajien elinympäristöjä, mutta käytännössä lain suojaamat elinympäristötyypit ovat luontotyyppien tai luontotyyppiryhmien kaltaisia luokkia. Edellä mainituilla laeilla edistetään luontotyyppien suojelua kuitenkin yleisemminkin, mm. luonnonsuojelulailla pyritään edistämään monimuotoisuuden suojelua ja säädellään mm. luonnonsuojelualueita, vesilailla ehkäistään vesistöjen muuttamista ja metsälailla pyritään edistämään metsien kestävää hoitoa ja käyttöä. Nykyinen luonnonsuojelulaki ja metsälaki valmisteltiin kokonaisuutena. Myös lainsäädännön tarkistaminen on syytä tehdä kokonaistarkasteluna.

Myös muulla ympäristölainsäädännöllä on keskeinen merkitys luontotyyppien tilan yleisessä turvaamisessa. Niiden avulla rajoitetaan muun muassa ympäristön pilaamista, esimerkiksi päästöjä vesiin sekä virtavesien rakentamista (ympäristönsuojelulaki, koskiensuojelulaki), sekä säädellään rakentamista ja alueiden käyttöä (esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslaki, maa-aineslaki) tai ympäristövaikutusten arviointia (laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä). Huomion arvoista on, että merkittäviä suuria luontoympäristötyyppejä, kuten metsiä ja vesiä, säännellään Suomessa monin tavoin, mutta kolmannen keskeisen luonnonvaramme, soiden käytön sääntely on puutteellista. Suot ovat kuitenkin sekä kansallisesti että kansainvälisesti yhä tärkeämpiä vesi- ja turvevarojen, ilmastovaikutusten sekä soiden muiden luonnon- ja monikäyttöarvojen kokonaisvaltaisen hoidon ja käytön kannalta.

Vuonna 2008 valmistunut luontotyyppien uhanalaisuusarviointi on osoittanut, että luontotyyppien suojaamistarve on edelleen kasvanut. Luontotyyppien tilan parantamista voidaan edistää myös uuden lainsäädännön keinoin. Lainsäädännön uudistaminen lähtee yhteiskunnan tarpeista. Lakeja valmisteltaessa selvitetään, miten lainsäädännön vaikuttavuutta ja toimivuutta voidaan parantaa. Uuden lainsäädäntötyön valmistelu edellyttää myös muiden keinojen toimivuuden kartoittamista ja arvioimista. Lähtökohtana tulee olla, että lainsäädännön kehittämistä käytetään uhanalaisten luontotyyppien turvaamiseen silloin kun muita riittävän tehokkaita keinoja ei ole käytettävissä tai luontotyyppien tilanne on muutoin hälyttävä. On ilmeistä, että uhanalaisten luontotyyppien juridista asemaa on tarpeen selkeyttää, mutta se ei voi perustua pelkästään uhanalaisuusluokkaan vaan asiaa on harkittava erikseen eri luontotyyppien osalta tilannekohtaisesti. Arviointiin on tarpeen liittää mahdollisten lakimuutosten vaikutusten sekä muiden, esimerkiksi vapaaehtoisten toimenpiteiden kokonaisvaikutusten arviointi.

Luontotyyppien luokittelun puutteellisuus haittaa osin tiettyjen luontotyyppien lakisääteisen suojelutarpeen arviointia esimerkiksi Itämeren, rannikon ja sisävesien luontotyyppien osalta. Luokittelun kehittyminen lähivuosina voi tuoda uusia tarpeita, joita ei tässä toimintasuunnitelmassa vielä voida ottaa huomioon. Joidenkin uhanalaisten luontotyyppien esiintymien määrän ja tilan kehityksen arvioimista on myös vaikeuttanut tietojen puute tai epätarkkuus.

Edellä mainituilla kolmella lailla (ja/tai asetuksella) säilytetään erityissäännöksiin seuraavia luontotyypppejä:

Luonnonsuojelulain, LSL:n (1096/1996) nojalla suojellut luontotyypit:

- 1) luontaisesti syntyneet, merkittäviltä osin jaloista lehtipuista koostuvat metsiköt
- 2) pähkinäpensaslehdot
- 3) tervaleppäkorvet
- 4) luonnontilaiset hiekkarannat
- 5) merenrantaniityt
- 6) puuttomat tai luontaisesti vähäpuustoiset hiekkadyynit
- 7) katajakedot
- 8) lehdesniityt
- 9) avointa maisemaa hallitsevat suuret yksittäiset puut ja puuryhmät.

Edellä mainittujen luontotyyppien suojelusäännökset on sisällytetty luonnonsuojelulainsäädäntöön niiden erityisen suuren biodiversiteettimerkityksen ja myös toimialakohtaisen työnjaon vuoksi. Osa kyseisistä luontotyypeistä ei ominaisuuksiensa puolesta sovellu luontevasti muun lain sääntelyn piiriin.

Luonnontilaista tai luonnontilaiseen verrattavaa luontotyyppiä ei LSL:n mukaan saa muuttaa niin, että sen ominaispiirteiden säilyminen kyseisellä alueella vaarantuu (29 §). Kielto tulee voimaan, kun elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus) on päätöksellään määritellyt suojeltuun luontotyyppiin kuuluvan alueen rajat ja antanut päätöksen tiedoksi alueen omistajille ja haltijoille (30 § 1 mom.).

Metsälain, ML:n (1093/1996) erityisen tärkeät elinympäristöt:

- 1) lähteiden, purojen ja pysyvän vedenjuoksu-uoman muodostavien norojen sekä pienten lampien välittömät lähiympäristöt
- 2) ruoho- ja heinäkoryet, saniaisoryet ja lehtokoryet ja Lapin läänin eteläpuolella sijaitsevat letot
- 3) rehevät lehtolaikut
- 4) pienet kangasmetsäsaarekkeet ojittamattomilla soilla
- 5) rotkot ja kurut
- 6) jyrkänteet ja niiden välittömät alusmetsät
- 7) karukkokankaita puuntuotannollisesti vähätuottoisemmat hietikot, kalliot, kivi-
kot, louhikot, vähäpuustoiset suot ja rantaluhdat.

Jos erityisen tärkeät elinympäristöt ovat luonnontilaisia tai luonnontilaisen kaltaisia sekä selvästi ympäristöstään erottuvia, niitä koskevat hoito- ja käyttötoimenpiteet tulee tehdä elinympäristöjen ominaispiirteet säilyttävällä tavalla (10 § 3 mom.).

Erityisen tärkeät elinympäristöt ovat tavanomaisesta metsäluonnosta poikkeavia, yleensä pienialaisia kohteita, jotka ovat tärkeitä elinalueita tietyille harvinaistuneille ja vaatelialle eliölajeille. Kohteet ovat ML:n nojalla suoraan säilyttämisvelvoitteen piirissä metsätalouskäytössä olevilla alueilla ja ne tulee ottaa huomioon metsätaloudellisia toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Vesilain, VL:n (264/1961) mukaiset suojellut pienvesityypit:

- 1) enintään 10 hehtaarin suuruiset fladat ja kluuvijärvet
- 2) muualla kuin Lapin maakunnassa enintään yhden hehtaarin suuruiset lammet tai järvet
- 3) muualla kuin Lapin maakunnassa olevat vesistöä pienemmät luonnontilaiset uomat
- 4) luonnontilaiset lähteet.

Toimenpide, joka vaarantaa edellä mainituissa kohdissa 1–2 tarkoitettujen vesiluontokohteiden säilymisen luonnontilaisena, on kielletty (15a §). Kohdissa 3–4 tarkoitettuja vesiluontokohteita ei saa muuttaa niin, että uoman tai lähteen säilyminen luonnontilaisena vaarantuu (17a §).

Edellä mainitut vesiluontokohteet ovat VL:n nojalla suoraan säilyttämisvelvoitteen piirissä; ne otetaan huomioon vesilain ja ympäristönsuojelulain mukaisissa lupamenettelyissä vesilaissa säädettyine poikkeusmenettelyineen. VL:n mukaisten vesiluontotyyppien määrää ja alueellista esiintymistä ei yleensä kartoiteta etukäteen. Poikkeuksena ovat Saaristomeren ja Selkämeren fladat, joiden vesilain mukaista säilymistä on pyritty edistämään kokoamalla niistä yhdenmukaiset kartoitustiedot.

EU:n luontodirektiivi (92/43/ETY) ja lintudirektiivi (2009/147/EY)

Luontodirektiivin (Euroopan neuvoston direktiivi 92/43/ETY, 21.5.1992) tavoitteena on luontotyyppien sekä luonnonvaraisen eläimistön ja kasviston ja niiden elinympäristöjen suojeleminen. Luontodirektiivin liitteissä I, II ja IV on lueteltu ne yhteisön tärkeinä pitämät luontotyypit ja lajit, jotka ovat joko vaarassa hävitä luontaisilta levinneisyysalueiltaan, joilla on pienet kannat tai levinneisyysalueet tai jotka ovat hyviä esimerkkejä kyseisen luonnonmaantieteellisen alueen ominaispiirteistä tai ovat endeemisiä lajeja. Osa luontodirektiivin luontotyypeistä ja lajeista on määritelty ensisijaisesti suojeltaviksi, ja niiden suojelusta yhteisö on erityisvastuussa. Luontodirektiivin liitteessä V luetellaan ne yhteisölle tärkeät eläin- ja kasvilajit, joiden hyödyntämisen vaikutuksiin on kiinnitettävä huomiota.

Direktiivin mukaisesti toteutetuilla toimenpiteillä pyritään varmistamaan Euroopan yhteisön tärkeinä pitämien luontotyyppien ja lajien suotuisa suojelutaso. Keskeisiä toimenpiteitä suotuisan suojelutason varmistamiseksi tai saavuttamiseksi ovat Natura 2000 -alueilla toteutettavat suojelutoimenpiteet, lajien tiukan suojelun järjestelmä sekä hyödyntämisen sääntely. Suojelutaso (conservation status) on luontodirektiivin keskeinen käsite, joka tarkoittaa luontotyyppien ja lajien tilaa, ei esimerkiksi sitä, kuinka suuri osa luontotyyppin tai lajin esiintymistä on suojeltu. Luontotyyppin suojelutason arvioinnissa olennaisia osatekijöitä ovat luontotyyppin levinneisyys ja esiintymispinta-ala, rakenne ja toiminta sekä luontotyyppille luonteenomaisten lajien suojelutaso. Lajeilla arvioidaan kannan kehitystä, levinneisyyttä ja lajille soveltuvan elinympäristön pinta-alaa. Suojelutaso arvioidaan erikseen boreaaliselle ja alpiiniselle alueelle.

Jäsenvaltioiden on luontodirektiivin 17(1) artiklan mukaan raportoitava direktiivin säännösten toteuttamisesta EU-komissiolle joka kuudes vuosi. Raportissa on oltava tiedot suojelutoimenpiteiden toteuttamisesta Natura 2000 -alueilla ja arvio näiden toimenpiteiden vaikutuksista yhteisön tärkeinä pitämien lajien ja luontotyyppien suojelutasoon. Raporttiin on sisällytettävä myös tärkeimmät tulokset luontodirektiivin luontotyyppien ja lajien suojelutason seurannasta. Luontodirektiivin 11 artiklan seurantavelvoite ei rajoitu yksinomaan Natura 2000 -alueille, vaan koskee koko jäsenvaltion aluetta.

Lintudirektiivi (Euroopan neuvoston direktiivi 2009/147/EY, 30.11.2009) koskee kaikkien luonnonvaraisena elävien lintulajien suojelua EU:n jäsenvaltioiden alueella. Sen tavoitteena on näiden lajien suojeleminen, hoitaminen ja sääntely sekä säännösten antaminen niiden hyödyntämisestä. Lintudirektiivin liitteessä I on lueteltu ne lintulajit, joiden elinympäristöjä on suojeltava erityistoimin lajien eloonjäämisen ja lisääntymisen turvaamiseksi. Jäsenvaltioiden on osoitettava erityissuojelualueiksi näiden lajien suojelemiseksi lukumäärältään ja kooltaan sopivimmat alueet. Nämä alueet ovat Natura 2000 -suojelualueverkoston SPA-alueita (Special Protection Area). Lintudirektiivin toteutumisesta raportoidaan EU-komissiolle joka kuudes vuosi.

Luonnonsuojelulain luontotyyppisuojele

Luonnonsuojelulain luontotyyppisuojelelun perustavoite on ollut vähäalaisten ja harvinaisten luontotyyppien säilyttäminen. Lakisääteisen säilyttämisen piiriin on tullut sittemmin uhanalaisiksi arvioituja luontotyyppijä. Luonnonsuojelulain suojellut luontotyypit sisältävät 22 uhanalaisiksi arvioitua luontotyyppiä (seitsemän jalopuumetsätyyppiä, yhden pähkinälehtotyypin, kaksi hiekkarantatyyppiä, viisi merenrantaniittytyppiä, viisi hiekkadyynityppiä ja kaksi lehtoniittytyppiä). Lisäksi ne sisältävät luokitteluerosta johtuen vain osittain viisi muuta uhanalaisiksi arvioitua luontotyyppiä (neljä ketotyyppiä ja yhden tervaleppäluhtatyypin).

Luonnonsuojelulain luontotyyppien esiintymien rajaamisen menettely vaatii hallinnollisesti suhteellisen paljon työtä, joten rajauspäätöksiä on tehty alueellisesti vaihdellen ja priorisoiden arvokkaimpia tai uhattuja kohteita. LSL:n mukaisia luontotyyppirajauksia oli vuoden 2009 lopussa 1 024 kpl ja yhteensä 2 060 ha. Rajausten keskikoko on 2,01 ha. Sitä nostavat muutamit suuret merenrantaniittyalueet, mutta muutoin rajaukset ovat pieniä. Luontotyyppittäin tarkastellen pääosa rajausalueista on jaloista lehtipuista koostuvissa metsiköissä (736 ha), merenrantaniityillä (569 ha), hiekkarannoilla (294 ha) ja pähkinäpensaslehdöissä (283 ha).

Lain mukaisen luontotyyppien suojelelun käytännön toimeenpano perustuu erityisesti luonnonsuojeluasetukseen (160/1997, 10 §). Työtä on ohjeistettu hallinnon koulutusyhteistyön ja Suomen ympäristökeskuksen, SYKEN maasto-ohjeen avulla. Tiettyjä ongelmia on kuitenkin esiintynyt erityisesti luontotyyppikohteiden maastossa määrittelyssä ja rajauksessa (esimerkiksi jalopuumetsät, pähkinälehdöt ja tervaleppäkorvet). On havaittu, että rajaukset eivät välttämättä muodostu luonnontieteellisesti perustelluiksi ja suojelelutarpeeseen nähden riittäviksi.

Olemassa olevat yksityiskohtaiset inventointiohjeet on laadittu nykyisten säädösten pohjalta, joten niiden merkittävä muuttaminen todennäköisesti edellyttäisi luonnonsuojeluasetuksen muuttamista. Asia olisi arvioitava tarkemmin toiminnasta saatujen kokemusten pohjalta. Tähän liittyy myös selvitys ekologisten laajennustarpeiden määristä tietyillä luontotyypeillä. Esimerkiksi tervaleppäluhtien (korprien) tiukat rajaamisperiaatteet eivät anna mahdollisuutta ottaa riittävästi huomioon ekologisesti toimivampia kokonaisuuksia, joihin kuuluisivat sekä varsinaiset tervaleppäkorvet että tervaleppäluhdet. Tervaleppäluhtia on arvioitu olevan Suomessa enintään noin 200 ha. Niistä osa on luonnonsuojelulain "tervaleppäkorpia", joita luonnonsuojelulain luontotyyppien inventointitietokannassa on tällä hetkellä noin 100 ha. Luonnontieteellisesti määriteltäjä tervaleppäkorpia, jotka kuuluvat kansallisessa suoluokituksessa ruoholehtokorpiin, on asiantuntija-arvion mukaan enimmillään noin 200 ha. Ne on Etelä- ja Keski-Suomessa pitkälti ojitettu. Luonnonsuojelulain 'tervaleppäkorprien' määrittelyä tulisi tarkistaa siten, että laki kattaa ekologisten perusteiden pohjalta laajempia kokonaisuuksia (varsinaiset tervaleppäkorvet ja tervaleppäluhdet kokonaisuutena). Tällä hetkellä ei ole tarkkaa selvyyttä tällaisten luontotyyppien kokonaispinta-alasta ja luontotyyppisuojelelun laajentamisen vaikutuksista.

(I) Arvioidaan luonnonsuojelulain 29 § luontotyyppien säädöspohjaisen määrittelyn ja rajauksen perusteet ja ohjeistus sekä esitetään mahdolliset tarkistustarpeet luonnontieteellisesti perusteltujen rajausten aikaan saamiseksi. (YM, SYKE, ELYt, 2012–2014)

Luonnonsuojelulain luontotyyppien rajaamisen menettelyssä olisi kehittämistarvetta myös luontotyyppien hoidon kannalta. Rajauspäätösten tulisi taata myös hoidon järjestämisen mahdollisuus kohteella.

Luonnonsuojelualueverkon kehittämiseen liittyviä asioita uhanalaisten luontotyyppien säilyttämisen kannalta selostetaan tarkemmin luvussa 3.2.

Luonnonsuojelulain luontotyyppisuojelelun uuden sääntelyn tarve ja perusteet

Luonnonsuojelulain ja -asetuksen sekä erämaalain toimivuuden ja vaikuttavuuden arviointi valmistui 2010 (Similä ym. 2010: Luonnonsuojelulainsäädännön arviointi – Lain toimivuus ja kehittämistarpeet. Suomen ympäristö 27/2010). Dokumenttianaalyyysiin, kyselytutkimukseen ja haastatteluihin pohjautuvassa työssä tuodaan esiin lainsäädännöllisiä puutteita ja kehittämisehdotuksia, mutta kovin yksityiskohtaisia ehdotuksia luontotyyppisuojelelusta ei kokonaisarvioinnissa ollut mahdollista tehdä.

Kokonaisarvioinnin lisäksi tarvitaan tarkempaa luontotyyppisuojeleluun kohdistuvaa selvitystä siitä, mitkä uhanalaiset luontotyypit soveltuisivat suojeltaviksi luonnonsuojelulain nojalla. Päätöksenteon pohjaksi on koottava tietoa potentiaalisten luontotyyppien pinta-aloista, esiintymisalueista, suojelutilanteesta, uhanalaisuuden syistä ja uhkatekijöistä. Peruslähtökohtana on, että luonnonsuojelulain luontotyyppien säilyttäminen erityissäädöksin kohdistuu jatkossakin vähälaisiin ja uhanalaisimpiin luontotyyppisiin.

Luonnonsuojelulain luontotyyppien täydentämistarpeita on tähän mennessä tunnistettu esimerkiksi eliölajistoltaan arvokkaiden kalkki- ja serpentiinikallioiden osalta. Tällaisten pienialaisten, harvinaisten ja lajistoltaan erikoislaatuisten elinympäristöjen säilyminen vaatisi nykyistä tehokkaampaa lain suojaa esimerkiksi rakentamiselta. Myös kalkkikallioita vastaavat, lajistoltaan arvokkaat vanhat kalkkilouhokset olisi perusteltua saada saman suojan piiriin. Tässä tarkoitetaan kauan aikaa sitten hylättyjä kalkkilouhoksia, joita jälkihoitosäännökset eivät koske, ja joita ei välttämättä enää edes helposti tunnista louhituiksi. Suoluontotyypeissä on arvioitu olevan lainsäädännöllisen lisäsääntelyn tarvetta seuraavien uhanalaisten ja vähälaisien luontotyyppien osalta: tervaleppäluhdat ja -korvet, harmaaleppäluhdat, suomyrtiluhdat sekä maankohoamisrannikon suot (korkeus mpy, alueellinen ja määritettäisiin asetuksessa).

Luontotyyppisuojelelun mahdollisuuksia tulisi selvittää myös vedenalaisissa luontotyypeissä, esimerkiksi eliölajistoltaan arvokkailla Itämeren hiekkasärkillä. Lisäselvitystä tarvitaan myös esimerkiksi ultraemäksisen maapohjan metsäisistä luontotyypeistä.

On myös arvioitava, olisiko luonnonsuojelulaissa tarpeen säätää yleisemmin uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottamisesta muussa lainsäädännössä ja alueiden käytön suunnittelussa sekä erilaisissa lupamenettelyissä. Viime aikoina on eri yhteyksissä nähty kasvavaa sääntelyn tarvetta erityisesti laaja-alaisten luontotyyppien sekä useiden luontotyyppien muodostamien toiminnallisten kokonaisuuksien, kuten esimerkiksi luonnonarvoiltaan merkittävien suoyhdistymien säilyttämiseksi. Uusien maisematason suunnittelukeinojen kehittämistä edellyttävät myös luontotyyppien kytkeytyneisyyden parantaminen ja luonnonarvojen parempi säilyttäminen talouskäytössä olevilla alueilla.

(2) Selvitetään, mitkä uhanalaiset luontotyypit nykyisten lisäksi soveltuisivat suojeltaviksi luonnonsuojelulain nojalla ja tarkistetaan lainsäädäntöä tarvittaessa. (YM, SYKE, MMM, TEM, MH, ELYt, 2011–2014)

3.1.3

Metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen säilyttäminen

Metsälain (1093/1996) perusteluissa, valmisteluaineistossa sekä varsinaisessa metsälaki- ja metsäasetustekstissä korostuvat tietyt metsälain mukaisten erityisen tärkeiden elinympäristöjen (METE-kohteiden) ominaisuudet: lain mukaan ne ovat luonnontilai-

sia tai luonnontilaisen kaltaisia ja ympäristöstään selvästi erottuvia. Lain perusteluissa todetaan, että ne ovat yleensä pienialaisia. Kohteet on käytännön metsätaloudessa pyritty määrittelemään ja tunnistamaan näiden ominaisuuksien perusteella. Kunkin metsälaissa mainitun elinympäristötyypin esiintymistä vain pieni osa on varsinaisia METE-kohteita juuri edellä mainittujen kriteerien vuoksi. Metsälaki ei siten yksinään riitä näiden elinympäristöjen kokonaisvaltaiseen turvaamiseen.

ML:n toimeenpanoa varten Tapio laati maastokartoitusohjeita erityisen tärkeiden elinympäristöjen kartoittamiseksi, tunnistamiseksi ja määrittelemiseksi maastossa. Vuoden 2009 lopulla metsäkeskusten metsävara-aineistoissa on noin 95 000 hehtaaria erilaisia metsälakikohteita (METE-kohteet), ja muita arvokkaita elinympäristöjä on noin 115 000 ha. Uusia lakikohteita löydetään vuosittain noin 5 % lisää esimerkiksi metsäsuunnittelussa. Ympäristötukikohteita (muitakin kuin METE-kohteita) on vuoden 2009 loppuun mennessä Tapion vuositilaston mukaan noin 39 600 ha. METE-kohteet ja muut arvokkaat elinympäristöt tulevat esille esimerkiksi METSO-neuvonnassa ja metsänkäyttöilmoituksen valvonnassa, jos niiden kohdalle tai ympärille kohdentuu metsän käsittelyä. Metsälakikohteet tulee ottaa huomioon metsätaloudellisia toimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Tapion kokoamien luonnonhoidon laadun arviointien yhteenvetotulosten mukaan vuosina 1998–2009 METE-kohteiden ominaispiirteet olivat säilyneet täysin tai lähes ennallaan 94 %:ssa yksityismetsien arvioitujen luontokohteiden kokonaispinta-alasta. Kohteiden säilymisessä on kuitenkin alueellista vaihtelua: esimerkiksi Lohjalla, jossa lehtojen pinta-ala on huomattava ja kohteiden rajaus on vaikeaa, näistä on säilynyt huomattavasti pienempi osa. Metsäkeskukset voivat nykyisen lain puitteissa rajata mukaan vain itse elinympäristöön kuuluvan pinta-alan. Laki on ollut voimassa kymmenisen vuotta ja sen tulkinta ei ole vielä täysin yhteneväinen koko maassa. Selvästi erottuvuuden ja pienialaisuuden tulkinta on vaihdellut erityisesti lehdoissa, pienvesien lähimetsissä, korvissa ja jyrkänteiden alusmetsissä. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä 27.3.2008 Etelä-Suomen metsien monimuotoisuuden toimintaohjelmasta 2008–2016 (METSO-ohjelma) edellytetään, että *”maa- ja metsätalousministeriö jatkaa toimenpiteitä metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen tulkintojen yhdenmukaistamiseksi maan eri osissa”*.

Luontotyyppien tunnistamiseen, ominaispiirteiden huomioon ottamiseen ja rajaamiseen voidaan vaikuttaa myös jatkamalla ja kehittämällä edelleen neuvontaa ja koulutusta. Lisäksi on huomattava, että METSO-ohjelman toimeenpanossa yhtenä merkittävänä keinona on pyrkiä kohdentamaan metsäisten luontotyyppien suojelu- ja turvaamistoimia siten, että niiden avulla voidaan tukea ja laajentaa METE-kohteita ekologisesti toimivammiksi kokonaisuuksiksi.

Suoluontotyyppien osalta on tarpeen selvittää seuraavien uhanalaisten ja suoluonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeiden suoluontotyyppien säilyttämisen tehostamista metsätalouden yhteydessä koko maassa: letot, lettokorvet, lettorämeet, koivuletot, lettonevat, lettonevarämeet sekä kangaskorvet, aitokorvet ja nevakorvet. Tiedot näiden luontotyyppien esiintymisestä ja määrästä ovat osin vielä puutteelliset; luontotyyppien säilyttämismahdollisuudet voitaisiin arvioida paremmin lisäselvitysten perusteella.

Osana suoluonnon tilan parantamistavoitteita on metsälainsäädännön tarkistamisen yhteydessä tarpeen tarkastella taloudellisesti kannattamattomien ojitusalueiden uudistamisvelvoitteen poistamista, mikä edistäisi karumpien tai muuten puunkasvun kannalta ongelmallisten suotyyppien (ravinnehäiriöt) ennallistumista. Tällä voitaisiin myös turvata osin uhanalaisia suoluontotyyppisiä. Tarkastelun yhteydessä on selvitettävä, ettei uudistamisvelvoitteen poistaminen ole ongelmallista ilmastopolitiikan näkökulmasta, eli että sitä ei tulkita metsän hävittämiseksi.

Metsälakia uudistetaan vaiheittain. Vuoden 2011 alussa tulevat voimaan perustuslain vaatimat uudistukset. Toisessa vaiheessa lakia on tarkoitus uudistaa mm. met-

sänkäsittelymenetelmien osalta. Maa- ja metsätalousministeriön 23.8.2010 asettama työryhmä esittää, että metsälaki ja sen pohjalta annetut säädökset ja suositukset tulee uudistaa yhteiskunnassa sekä metsänomistajien tavoitteissa ja arvoissa tapahtuneiden muutosten takia. Myös metsien hoitoa ja käyttöä koskevien suositusten periaatteita ja niiden vaikutuksia metsätalouden taloudelliseen, sosiaaliseen ja ekologiseen kestävyYTEEN on tarkasteltava ja arvioitava uudelleen.

(3) Metsälainsäädännön tarkistamisen yhteydessä tarkastellaan mahdollisuuksia monipuolistaa lakiin sisältyvien erityisen tärkeiden elinympäristöjen valikoimaa. Lain tulkintaa tulee myös yhtenäistää luontotyypin tunnistamisen, ominaispiirteiden huomioon ottamisen ja rajaamisen osalta. (MMM, YM, Tapio, MH, Metla, metsäkeskukset, MTK, metsänhoitoyhdistykset, 2011–2015).

LuTU-toimintasuunnitelman kannalta on tärkeitä, että metsälainsäädännön tarkistamisen yhteydessä arvioidaan em. työryhmässä esitettyjen toimenpide-ehdotuksien vaikutukset uhanalaisille luontotyypeille ja varmistetaan, ettei lainsäädännön muutoksilla heikennetä niiden tilaa tai laatua.

3.1.4

Vesilaki, vesienhoitolainsäädäntö ja vesiliikennelaki

Vesienhoidon suunnittelua ohjaavat erityisesti laki vesienhoidon järjestämisestä (1299/2004) eli vesienhoitolaki ja sen pohjalta annetut asetukset. Vesienhoitolailla ja siihen liittyvillä muilla säädöksillä on pantu täytäntöön EY:n vesipolitiikan puitedirektiivi (2000/60/EY). Vesienhoitolaissa säädetään viranomaisten yhteistyöstä, vesien tilaan vaikuttavien tekijöiden selvittämisestä, seurannasta, vesien luokittelusta, vesienhoidon suunnittelusta sekä kansalaisten ja eri tahojen osallistumisesta suunnitteluun. Asetuksella vesienhoitoalueista (1303/2004) sekä asetuksella vesienhoidon järjestämisestä (1040/2006) säädetään tarkemmin suunnittelutyön järjestämisestä vesienhoitoalueilla. Toiminnanharjoittajia koskevista luvista päätetään kuitenkin edelleen ympäristönsuojelulain (86/2000), vesilain (264/1961) ja muun lainsäädännön mukaisesti.

Meristrategiadirektiivi (2008/56/EY) on myös tarkoitus panna täytäntöön vesienhoitolakia muuttamalla. Ehdotuksessa hallituksen esitykseksi (21.5.2010) vesienhoitolakiin lisättäisiin uusi luku, joka sisältäisi perussäännökset merenhoidon järjestämisestä ja sen edellyttämistä menettelyistä. Nämä säännökset koskisivat mm. merenhoitosuunnitelman (ns. meristrategia) valmistelua, ympäristötavoitteiden asettamista sekä toimenpide- ja seurantaohjelmien laatimista. Osana meristrategiadirektiivin täytäntöön panna ja meren tilan selvittämistä Suomessa on tarkoitus tehdä alustava arvio meriympäristön tilasta ja laatia niiden pohjalta ympäristötavoitteet. Komissio antoi 1.9.2010 päätöksen arvioinnissa käytettävistä 11 kuvaajasta sekä niihin liittyvistä indikaattoreista ja menetelmästandardeista. Yksi 11 kuvaajasta liittyy biodiversiteettiin, jonka tilaa arvioidaan laji-, habitaatti- ja ekosysteemitasolla. Meristrategiadirektiivin tavoitteena on meriympäristön hyvän tilan saavuttaminen vuoteen 2020 mennessä.

Vesipolitiikan puitedirektiivin täytäntöön panemiseksi Suomessa on annettu säännöksiä muun muassa ympäristönsuojelulaissa ja vesilaissa. Vesienhoitosuunnitelma ei sellaisenaan estä yksittäisen luvan myöntämistä, eivätkä suunnitelmassa esitetyt toimenpiteet tule suunnitelman perusteella toiminnanharjoittajaa sitovaksi. Vesienhoitosuunnitelmat on kuitenkin otettava lupamenettelyissä huomioon. Voimassa olevien lupien tarkkailumääräyksiä saattaa olla tarpeen täsmentää vastaamaan vesienhoidon seurannan tarpeita.

Valuma-alueperusteista tarkastelukulmaa vesiympäristöjen hoidon ja käytön sääntelyssä tulisi tehostaa nykyisen lainsäädännön toimeenpanossa ja ohjauksessa sekä tarvittaessa säädöksiä tarkistamalla. Vesienhoitolain perusteella laadittavat vesienhoitosuunnitelmat ja toimenpideohjelmat tarjoavat tähän hyvät välineet. Työ tulee sovittaa yhteen myös tulvariskien hallintasuunnitelmien ja merenhoitosuunnitelmien kanssa.

Vesiluontotyyppjä ei tarkastella lainsäädännössä kokonaisuutena (koko vesiluontotyyppiä esiintymä rantoineen ja lähiympäristöineen), vaan vesialueiden sääntely tapahtuu monen eri lain nojalla (lähinnä vesilaki, ympäristönsuojelulaki, metsälaki, maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki). Sääntelyn kohteena voi olla erikseen esimerkiksi veden laatu, uoma tai vesiallas, hydrologia tai vesialueen välitön lähiympäristö/ranta-alue. Alueidenkäytön suunnittelu ja kaavoitus vaikuttavat omalta osaltaan erilaisten pienvesien säilymiseen erityisesti yksityiskohtaisemmassa kaavoituksessa. Tilanne on erityisesti pienvesien suojelun ja valvonnan kannalta monimutkainen ja vaatisi selventämistä sekä lain soveltamisen ohjausta.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle vesilainsäädännön uudistamiseksi (HE 277/2009) pienvesiluontotyyppien suojelusäännös 2 luvun 11 §:ssä vastaa laajuudeltaan pääosin voimassa olevan lain pienvesisuojelusäännöksiä 15 a ja 17 a §:issä. Puron ja noron uusien määritelmien vuoksi osa nykyisin noroina pidetyistä vesistä saatettaisiin jatkossa tulkita puroiksi, jolloin ne siirtyisivät vesistöjä koskevan sääntelyn piiriin. Luonnontilaisten purojen turvaamista on pyritty uudessa lakiehdotuksessa parantamaan lisäämällä vesitaloushankkeen yleistä luvanvaraisuutta koskevaan 3 luvun 2 §:ään uusi säännös, jonka mukaan vesistön muutos edellyttää aina vesilain mukaista vesitalouslupaa, jos se vaarantaa puron uoman luonnontilan säilymisen. Vesilain luvantarvesäännökseen on lisätty puron uoman vaarantaminen. Vedenkorkeuden muuttamisen edellytyksenä on, että järven tai lammen luonnonsuojeluarvo ei heikkene.

Vesilain ja sen käytännön soveltamisen riittävyttä uhanalaisten vesiluontotyyppien kannalta tulisi arvioida. Tällöin tulisi selvittää uudistuvan vesilainsäädännön soveltamisen vaikutukset purojen ja norojen turvaamiselle. Lisäksi tulisi selvittää, millaiset toimet on käytännössä tulkittu sallituiksi enintään 10 hehtaarin suuruisilla fladoilla ja kluuvijärvillä ja miten kyseisiä luontotyyppjä voitaisiin suojata myös valuma-alueella tehtäviltä haitallisilta toimilta. Vesilain soveltamisen ohjauksen ja valvonnan tehostaminen on keskeistä. Valvonnan tehostamiseksi tarvitaan edelleen lisää tietoa luonnontilaisten tai luonnontilaisten kaltaisten pienvesien esiintymisestä.

Myös luonnontilaltaan muuttuneilla pienvesillä voi olla säilynyt luontoarvoja. Esimerkiksi lähteiköillä tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, ettei luonnontilan heikkeneminen välttämättä aiheuta suuria lajistollisia muutoksia tai lajisto voi palautua häiriöstä itsestään (Ilmonen & Salmela 2010, Juutinen ym. 2010)². Jopa voimakkaasti ihmistoiminnan muokkaamilla kohteilla voi esiintyä edustavaa, uhanalaista kasvi- ja eläinlajistoa.

2 Ilmonen, J. & Salmela, J. 2010. Vesiyhteisten ja semiakvaattisten sääskien yhteisövaihtelu suhteessa lähteikköjen luonnontilaan. Teoksessa: Juutinen, R. (toim.). Lähteikköjen ennallistamistarve – hyönteislajiston tarkastelu ja yhteenvedo. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A. [painossa]
Juutinen, R., Haapaniemi, U. & Kotiaho, J. S. 2010. Lähteikköjen ennallistamistarve – kasviyhteisöjen ja ympäristön rakenteen tarkastelu. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A. [painossa]

(4) Parannetaan uhanalaisten meri- ja sisävesiluontotyyppien tilaa vesienhoitolainsäädännön ja meristrategiadirektiivin mahdollistamin toimin. Tehostetaan vesilain soveltamisen ohjausta ja valvontaa. Luonnontilaisten ja luonnontilaltaan heikentyneiden pienvesien suojelun merkitystä korostetaan erityisesti vesilain mukaisessa vesitaloushankkeen lupaharkinnassa. (ELYt, AVIt, YM, MMM, SYKE, MH, Tapio, metsäkeskukset, MTK, ProAgria, 2011–)

(5) Ohjataan pienvesien suojelua edistävien lakien (vesilaki, metsälaki, ympäristönsuojelulaki, maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki) soveltamista siten, että vesiluontotyypit otetaan huomioon kokonaisuutena (koko vesiluontoesiintymä rantoineen ja lähiympäristöineen). (ELYt, AVIt, YM, MMM, SYKE, Tapio, metsäkeskukset, 2011–)

Toimenpiteen 5 toteuttamisen edellytyksenä on selvitys siitä, millaiset mahdollisuudet on soveltaa kutakin lakia varsinaisen kohdealueen ympäristöön. Metsätalouden kannalta olisi myös tärkeää pohtia, kuinka valuma-alueen kriittiset kohdat ja niillä edellytettävät vesiensuojelutoimet saataisiin metsätalouden toimijoiden tietoon ja käytäntöihin.

Vesiliikennelaisissa (463/1996) säädetään mm. vesiliikenteen nopeusrajoitusten antamisesta. Yleisiä kulkuväyliä koskevista kielloista ja rajoituksista päättää Liikennevirasto ja muita vesialueita koskevista kielloista ja rajoituksista toimivaltainen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. Nopeusrajoituksilla voidaan lieventää vesiliikenteestä etenkin matalille merialueille aiheutuvia haittoja. Alusten potkurivirtauksilla ja peräaaltoilla on erodoiva vaikutus matalilla merialueilla esimerkiksi hiekkasärkkiin.

(6) Kiristetään vesiliikenteen nopeusrajoituksia vesiluonnolle haitallisten vaikutusten lieventämiseksi etenkin matalilla, vilkkaasti liikennöidyillä väylillä sellaisissa kohteissa, joissa se liikenneturvallisuus- ja sujuvuusnäkökohdista on mahdollista. (Liikennevirasto, ELYt, YM, LVM, 2011–)

3.1.5

Laki Metsähallituksesta

Suomen valtion omistuksessa ja Metsähallituksen hallinnassa on huomattava pinta-ala (12,4 milj. ha) maa- ja vesialueita erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä merialueilla. Metsähallituksesta annetun lain (1378/2004) mukaan Metsähallituksen tehtävänä on hoitaa, käyttää ja suojella hallinnassaan olevia valtion luonnonvaroja ja muuta omaisuutta. Metsähallituksen on riittävästi otettava huomioon biologisen monimuotoisuuden suojelu ja tarkoituksenmukainen lisääminen metsien ja muiden luonnonvarojen hoidolle, käytölle ja suojelulle asetettujen muiden tavoitteiden rinnalla.

Metsähallituksen hallinnassa olevien luonnonvarojen hoito, käyttö ja suojelu on sovittava yhteen myös Saamelaiskäräjistä annetussa laissa (974/1995) tarkoitetulla saamelaisten kotiseutualueella siten, että saamelaisten kulttuurin harjoittamisen edellytykset turvataan, sekä poronhoitolaissa (848/1990) tarkoitetulla poronhoitoalueella siten, että poronhoitolaissa säädetyt velvoitteet täytetään.

Metsähallituksen julkiset hallintotehtävät liittyvät erilaisten suojelualueiden hoitoon, perustamiseen ja luontoinventointeihin sekä lajien ja luontotyyppien suojeluun sekä talouskäytössä olevien alueiden kestäväen käytön edistämiseen luonnonvarasuunnittelun ja alue-ekologisen suunnittelun yhteydessä. Metsähallituksen Luontopalveluiden hoidossa on luonnonsuojelualueita ja erämaa-alueita, muita suojelutar-

koitukseen osoitettuja tai hankittuja alueita sekä muuta julkisten hallintotehtävien hoidon kannalta tarpeellista omaisuutta. Alueita on yli 7 milj. hehtaaria, eli noin 60 % Metsähallituksen koko maa- ja vesiomaisuudesta. Alueet muodostavat luonnonsuojelulain mukaisen suojelualueverkoston rungon ja noin 80 % Suomen Euroopan Unionin lintu- ja luontodirektiivien pohjalta perustetusta Natura 2000 -verkostosta.

Myös Metsähallituksen liiketoimintaa koskevat eräät yleiset yhteiskunnalliset velvoitteet. Metsähallituksen talousalueista on käyttörajoitusten piirissä monimuotoisuusyistä noin 215 000 ha. Suojelun piiriin ovat tulossa lisäksi Metsä-Lapin ns. dialogialueet, joista syksyllä 2009 on tehty päätös 20 700 hehtaarin suojelusta. Valtion talousalueiden metsien ja soiden luonnonarvoja on selvitetty useassa vaiheessa vuosikymmenien kuluessa, mutta muissa luontotyyppiryhmissä voi olla vielä selvittämisen tarvetta. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota Metsähallituksen käytäntöihin alueiden vuokrauksessa ja myynnissä sekä tämän vaikutuksiin uhanalaisille luontotyypeille.

(7) Selvitetään valtion alueiden merkitys ja tila erityisesti muiden kuin metsien ja soiden uhanalaisten luontotyyppien määrän, laadun ja esiintymisen kannalta. Tämän pohjalta määritellään ja otetaan käyttöön tarvittavat kustannustehokkaat lisätoimenpiteet luontotyyppi-kohteiden turvaamiseksi tai niiden tilan parantamiseksi. (MH, YM, MMM, SYKE, 2012–2015)

3.1.6

Maa-aineslaki

Maa-aineslain (555/1981) 3 §:n mukaan maa-aineksia ei saa ottaa niin, että siitä aiheutuu kauniin maisemakuvan turmeltumista, luonnon merkittävien kauneusarvojen tai erikoisten luonnonesiintymien tuhoutumista, huomattavia tai laajalle ulottuvia vahingollisia muutoksia luonnonolosuhteissa tai tärkeän tai muun vedenhankintakäyttöön soveltuvan pohjavesialueen veden laadun tai antoisuuden vaarantuminen ilman vesioikeudellista lupaa. Lisäksi 3 pykälässä todetaan, ettei maa-aineksia saa ilman erityistä syytä ottaa meren tai vesistön rantavyöhykkeellä, ellei aluetta ole asemakaavassa tai oikeusvaikutteisessa yleiskaavassa osoitettu tätä tarkoitusta varten. Rantavyöhyke-käsite johtuu maankäyttö- ja rakennuslaista. Maa-aineslaki suojaa merkittävästi esimerkiksi uhanalaisten ja harvinaisten lajien esiintymiä sekä monia luontotyyppisiä soranotolta sekä rakennus- ja murskekiven louhinnalta, mikäli nämä arvot tunnustetaan ao. kunnan lupaprosessissa. Lain suojavaikutus ei nykyisin kuitenkaan täysin toteudu, sillä esimerkiksi harjujen paisterinteitä ei useinkaan tulkita lain suojaamiseksi erikoisiksi luonnonesiintymiksi. Harjujen ja kallioiden liepeillä voi myös olla uhanalaisia luontotyyppisiä (esimerkiksi lähteitä, lettoita, puroja, lampia), joihin maa-aineksen otto harjulta tai kalliolta vaikuttaa välillisesti.

Ympäristöministeriön tulee ohjeistaa kuntia ja ELY-keskuksia uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottamisesta lupaharkinnassa maa-aineslain 3 § mukaisina erikoisina luonnonesiintyminä. Erityisesti tämä koskisi harju- ja vesiluontotyyppisiä mutta myös kallioluontoa ja sekä rantavyöhykkeen käsitteen määrittelyä etenkin virtavesillä ja pienvesillä. Maa-ainesten otto on ilman kaavamerkintää kielletty vesistön rannalta, mutta tämä ei koske noroja ja lähdepienvesiä, koska niitä ei tulkita vesistöiksi vesilaisissa. Vain luonnontilaiset pienvedet voivat tulla huomioon otetuiksi vesilain 15 a ja 17 a pykälien kautta.

(8) Turvataan maa- tai kallioperämuodostumista riippuvaisten uhanalaisten luontotyyppien (esimerkiksi harjumetsät, harjujen pienvedet) asema maa-aineslain 3 § 2 mom:n mukaisina erikoisina luonnonesiintyminä maa-ainesten lupaprosessissa lisäämällä kuntien ja aluehallintoviranomaisten koulutusta. (YM, ELYt, kunnat, 2011–)

Vedenalainen maa-aineisten otto on aiheuttanut ristiriitoja ja ongelmia vedenalaisten luontotyyppien säilyttämisessä. Tämän takia tarvitaan lisäselvityksiä vedenalaisen maa-ainestenoton vaikutuksista luontotyypeille ja nykyisen vesilain mukaisen toiminnan sääntelyn toimivuudesta ja puutteista. Arvioidaan olisiko myös vedenalainen maa-ainesten otto syytä siirtää maa-aineslain piiriin.

3.1.7

Poronhoitolaki

Suomessa poronhoitoalue käsittää Lapin maakunnan alueen ja osan Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakuntien aluetta. Poronhoitolain (848/1990) mukaan poronhoitoa saadaan eräin poikkeuksin harjoittaa poronhoitoalueella maan omistus- ja hallintaoikeudesta riippumatta. Alue on jaettu 56 paliskuntaan, joista poronhoitoalueen pohjoisosan 20 paliskuntaa muodostavat erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettun alueen, jossa valtion maata ei saa käyttää sillä tavoin, että siitä aiheutuu huomattavaa haittaa poronhoidolle. Saamelaisen kotiseutualueella sijaitsee 13 pohjoisinta paliskuntaa.

Laidunten tila vaihtelee eri syistä poronhoitoalueella riippuen mm. paliskuntien pitkäaikaisista porotiheyksistä, laidunkierto- ja lisäruokintakäytännöistä sekä laidunmaiden laadusta. Poronhoitolaissa säädetään, että talvikautena paliskunnan alueella laidunnettavien porojen määrä ei saa ylittää talvilaitumien kestävä tuottokykyä. Nykyinen porojen laidunnusvaikutus muuttaa monien tunturiluontotyyppien ja myös pohjoisten metsäluontotyyppien ekologista tilaa ja alentaa kasvibiomassan määrää. Lainsäädäntöön on tarpeen lisätä maininta luontotyyppien ekologisen tilan säilyttämisestä elinvoimaisina sekä talvi- että kesälaidunalueilla.

Tunturiluontotyyppien tilan parantamisella on myönteinen vaikutus myös luonnonlaidunten laadulle ja käytettävyydelle poronhoidossa sekä muille saamelaiskulttuuriin kuuluville luontaiselinkeinoille. Pohjoisten paliskuntien poronhoidossa pyritään edelleen nojaamaan mahdollisimman paljon luonnonlaidunten hyödyntämiseen ilman mittavaa lisäruokinnan tarvetta. Saamelainen laidunkiertojärjestelmä jakautuu talvi- ja kesälaidunalueisiin ja porot ovat talviaikana paimennuksessa. Toisaalta laidunkierron optimointia vaikeuttavat mm. tokkakuntien erilaiset tarpeet ja näkemykset laidunten käytössä. Paimennusalueiden määrittelyä ja käyttöä paliskuntien sisällä olisi tarpeen kehittää. Keskeinen tavoite on tunturiluonnon elinvoimaisuuden turvaaminen, mikä samalla kohentaisi laidunten kantokykyä. Poronhoidon ja sen tukijärjestelmien kehittämisessä (mm. porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslaki) tulisi pyrkiä edistämään luonnonlaidunten suunnitelmallista ja kestävä käyttöä. Poronhoito, joka perustuu mahdollisimman paljon luonnonlaitumien kestävään hyödyntämiseen niiden kantokyky huomioiden, edistäisi myös tunturiluontotyyppien ja ekosysteemien tilan parantamiseen tähtäviä tavoitteita.

Hyvin järjestetty ja toimiva laidunkierto on poromäärien säätelyn ohella keskeinen tekijä luontotyyppien tilan parantamisen kannalta. Poromäärien säätely ja poronhoidon (tuki)järjestelmien kehittäminen on kuitenkin monitahoinen seikka ja LuTU-tarkastelua laajempi asiakokonaisuus, joka vaatii selvityksiä ja arviointeja. Asian selvittely aloitetaankin erityisessä maa- ja metsätalousministeriön asettamassa työryhmässä, missä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota myös siihen, mitä vaikutuksia erilaisilla toimenpiteillä on tunturi- ja metsäluonnolle.

(9) Selvitetään mahdollisuuksia uudistaa poronhoitolakia, sen toimeenpanoa sekä poronhoidon tukimuotoja siten, että niillä voitaisiin parantaa uhanalaisten ja silmälläpidettävien luontotyyppien tilaa ja toteuttaa samalla biodiversiteettisopimuksen alkuperäiskansoja koskevia velvoitteita (artiklat 8j ja 10c). (MMM, Paliskuntaryhdistys, Saamelaiskäräjät, YM, 2011–2014)

Viittauksia poronhoitolain mahdollisiin kehittämistarpeisiin on myös luvussa 3.4.5.

3.1.8

Asetukset maatalouden ympäristötuista

Perinnebiotoopit on maamme uhanalaisin luontotyyppiryhmä ja niiden arvojen säilyminen edellyttää jatkuvaa hoitoa. Perinnebiotooppien hoidon pääasiallinen rahoitusmuoto on vuodesta 1995 lähtien ollut EU:n maatalouspolitiikan mukainen erityisympäristötuki sekä vuodesta 2008 ei-tuotannollinen investointituki. Ympäristötuki ja ei-tuotannollinen investointituki ovat osa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa, jonka Komissio hyväksyy. Erityistukia koskevat kansalliset säädökset ovat valtioneuvoston asetus 366/2007 muutoksineen sekä maa- ja metsätalousministeriön asetus 503/2007 muutoksineen. Ei-tuotannollisia investointeja koskee asetus 185/2008 muutoksineen. Asetukset perustuvat lakiin 1440/2006. Tukien ehdot käsittelevät perinnebiotooppien hoitoa, luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistämistä sekä perinnebiotooppien alkuraivausta ja aitaamista.

Hoidon tukitaso on alkuvuosista noussut, mutta hoidon laadun ja rahoituksen oikean kohdentamisen kannalta on tärkeää, että tukitasoa nostetaan edelleen etenkin erityistoimia vaativilla kohteilla (esimerkiksi pienialaiset kedot, niittohoito, lajisuojelun tarpeet). Perinnebiotoopeille tulee saada enemmän hoitajia; esimerkiksi kaikki hevostilalliset tai kesälämpurit eivät ole tällä hetkellä tukikelpoisia.

(10) Edistetään perinnebiotooppien hoitoa avaamalla tukimahdollisuus viljelijöiden ja yhdistysten lisäksi myös muille hakijoille. Tämä voidaan tehdä esimerkiksi laajentamalla Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman Leader-toimintatavan mukaisesti toteutettavat maatalouden ympäristötuen erityiset koskemaan myös muita kuin rekisteröityjä yhdistyksiä. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmassa alkaa uusi ohjelmakausi vuonna 2014. Tuen ehtojen tulee olla riittävän joustavat, jotta hoidon laadun takaamiseksi tarvittaville erityistoimille voidaan maksaa tarvittaessa korotettua tukea. (MMM, ProAgria, ELYt, Maaseutuvirasto, 2014–)

3.1.9

Muu lainsäädäntö

Kaivoslaki

Kaivoslain (503/1965) kokonaisuudistusesitys on eduskunnassa. Uudistus ei käytännössä tuo muutosta nykyisen lain kaivoslupaharkintaan, jossa on noudatettava luonnonsuojelulain säännöksiä (muun muassa luonnonsuojelusuunnitelmia, luonnonsuojelualueita, luontotyyppien suojelua, eliölajien suojelua ja Natura 2000 -verkostoa koskevat säännökset). Luonnonsuojelulain soveltamisesta seuraa muun muassa, että lupaa ei voida myöntää, jos esimerkiksi erityisesti suojeltavan lajin tai luontodirektiivin liitteen IV b:in sanotun tiukan suojelun lajin esiintymispaikka olisi vaarassa heikentyä tai hävitä luvan mukaisen toiminnan seurauksena. Varsinaista kaivostoimintaa edeltävään malminetsintään liittyvät riskit luontotyypeille saattavat

uuden esityksen myötä vähentyä varsinkin, jos alueellinen ympäristöhallinto voidaan kytkeä riittävästi malminetsinnän lupaharkintaan.

Uuden kaivoslain soveltaminen edellyttää käytännön ohjeistusta. Lain soveltamisessa tuleekin ottaa huomioon, että esimerkiksi vuolukivi- ja kalkkikiviesiintymiin liittyy erikoisina luonnonesiintyminä harvinaisia ja uhanalaisia luontotyyppisiä (serpentiinikalliot, kalkkikalliot). Uhanalaisten luontotyyppien ja lajien osalta on tärkeää, että uudistettavan kaivoslain ohjeistuksessa tunnistetaan luonnonsuojelulaista mahdollisesti johtuvat rajoitukset. Lisäksi ohjeistusta laadittaessa tulee ottaa huomioon merkittävänä uusympäristönä käytöstä poistetut kalkkilouhokset ja niihin liittyvät eliölajiston arvot, jotta alueille kotiutunutta kalkkilajistoa ei hävitetä esimerkiksi alueiden jälkihoidossa.

Uuden kaivoslain myötä koneellinen kullankaivu loppuu siirtymäajan jälkeen Lemmenjoen kansallispuistossa, mikä parantaa eräiden kulta-alueiden virtavesien tilaa.

Laki metsän hyönteis- ja sienituhojen torjunnasta

Hyönteis- ja sienituhojen torjuntaa koskevan lain (263/1991) mukaan metsästä on poistettava myrskyn, lumen, metsäpalon tai muun tuhonaiheuttajan vahingoittamat havupuut, jos vahingoittuneita puita on merkittävästi. Hyönteis- ja sienituholaki on siten osin ristiriitainen metsäluonnon monimuotoisuuden säilyttämisen kannalta. Varsinkin viime vuosien lisääntyneiden myrskytuhojen vuoksi asia on myös tullut esiin mm. METSO-ohjelmaa toteutettaessa, koska suojelun piiriin pyritään saamaan nimenomaan runsaslahopuustoisia kohteita. Lisäksi suojelualueiden ja Natura 2000 -alueiden hoidon ja käytön menettelyissä lain toimeenpano on aiheuttanut epäselvyyksiä.

Asiasta on METSO-ohjelmaa koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä (27.3.2008) seuraava kirjaus: *”maa- ja metsätalousministeriö tarkistaa tutkimustiedon perusteella metsän hyönteis- ja sienituhojen torjuntaa koskevaa lainsäädäntöä vioittuneiden haavupuiden poistamisen kynnyсарvojen osalta, maa- ja metsätalousministeriö selkeyttää metsän hyönteis- ja sienituhojen torjuntaa koskevan lain ja metsälain välistä suhdetta metsien monimuotoisuuden turvaamiseksi pitäen kuitenkin lähtökohtana sitä, että lahopuun lisäämiseen tähtäävät toimenpiteet tulee suunnitella ja toteuttaa siten, ettei metsien terveyttä vaaranneta”*.

Maa- ja metsätalousministeriö on asettanut 14.3.2011 Metsätuholakityöryhmän uudistamaan em. lainsäädäntöä.

Laki ympäristövaikutusten arvioinnista

Laki ympäristövaikutusten arvioinnista (468/1994) mahdollistaa uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottamisen luontoon kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa, mutta asia vaatii lisää huomiota esimerkiksi ohjeistuksen osalta. Luontovaikutusarvioinnit toteutuvat yleensä hyvin arviointimenettelyissä ja alueviranomaisilla on niiden osalta hyvä asiantuntemus. Kehittämistarvetta on lain toimeenpanossa lähinnä luontoselvitysten kattavuudessa, luontotyyppisiä koskevan tiedon kokoamisessa ja olemassa olevan tiedon saatavuudessa, joita on käsitelty luvuissa 3.3, 3.5. ja 3.6. Luontovaikutusten arvioinnissa on tärkeitä mm. maastoinventointien mahdollisimman hyvä ajoittaminen. Yhteysviranomaisen voi vaatia tekemään esimerkiksi lisäselvityksiä, jos luontoarvoja ei ole selvitetty oikeaan vuodenaikaan. Kun lisäselvityksiä on tehty, niistä tulisi pyytää uusi yhteysviranomaisen lausunto ja uusien selvitysten tulisi vaikuttaa luparatkaisuihin.

Maankäyttö- ja rakennuslaki

Maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL, 132/1999) mahdollistaa uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottamisen alueiden käytön suunnittelussa. Kehittämistarvetta on kuitenkin lain toimeenpanossa, jota on tarkasteltu tarkemmin luvussa 3.3. Lisäksi MRL:n valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet luonnon- ja kulttuuriperinnön suo-

jelussa ja sitä kautta luontotyyppien suojelussa tulee entistä analyyttisemmin ottaa huomioon maankäytön suunnittelua ohjaavaa lainsäädäntöä kehitettäessä. Ympäristöministeriön tehokkaalla viranomaisohjauksella on tässä myös keskeinen merkitys.

Muinaismuistolaki

Muinaismuistolaki (295/1963) sääntelee kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden alueiden käyttöä. Monilla kulttuuriympäristöillä on merkitystä erityisesti perinnebiotooppien turvaamisessa ja hoidossa. Lain toimeenpanossa tarvitaan kulttuuriympäristö- ja luonnonsuojeluviranomaisten yhteistyötä. Myös monet rakennetut kokonaisuudet ovat ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksena syntyneitä ja kehittyneitä siten, että niissä on merkittäviä kulttuurilähtöisiä luontoarvoja. Niiden käyttöä ja suojelua säännellään rakennusperinnön suojelemista koskevan lain nojalla.

Ympäristönsuojelulaki

Ympäristönsuojelulaki (YSL, 86/2000) on yleinen ympäristön pilaantumista säätelevä ja estävä säädös, joka vaikuttaa keskeisesti vesistöjen vedenlaatua koskeviin kysymyksiin. Sen merkitys on siten keskeinen vesiluontotyyppien tilan säilyttämisen ja parantamisen kannalta. Muiden luontoympäristöjen osalta YSL:lla on merkitystä ympäristölupamenettelyssä vain, mikäli ao. hankekohteella, esimerkiksi turpeenottoon haettavalla suolla esiintyy luonnonsuojelulain mukaisia erityisesti suojeltavia, uhanalaisia eliölajeja tai suojeltuja luontotyyppisiä. Mikäli alueella on vesilaissa suojeltuja luontotyyppisiä, toiminta tarvitsee myös vesilain mukaisen poikkeusluvan. Laki on siten lähinnä tarkoitettu estämään haitallisia päästöjä vesistöihin, eikä se turvaa laissa yksilöimättömiä luonnonarvoja, kuten uhanalaisia luontotyyppialueita. YSL:a ollaan kehittämässä lähivuosina, minkä yhteydessä voidaan arvioida, onko erityisten luontoarvojen suojaamista syytä lisätä myös ympäristölupaharkinnassa.

Ympäristövastuulaki ja luontoarvojen kompensatio

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/35/EY ympäristövastuusta ympäristövahinkojen ehkäisemisessä ja korjaamisessa (ympäristövastuudirektiivi) on Suomessa pantu täytäntöön lailla eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta (383/2009, jäljempänä ympäristövastuulaki). Ympäristövastuulaki ja siihen liittyneet luonnonsuojelulain, ympäristönsuojelulain, vesilain ja geenitekniikkalain muutokset tulivat voimaan 1.7.2009. Ympäristövastuulainsäädännön nojalla annettiin syyskuussa 2009 valtioneuvoston asetus eräiden ympäristölle aiheutuneiden vahinkojen korjaamisesta. Ympäristövastuuta koskeva lainsäädäntö lisää erityisesti Natura 2000 -verkoston suojausta tahallisten vahinkojen sattuessa sekä määrää vahingoittuneiden luonnonarvojen korjaamisesta ja kompensoimisesta. Tarkoitus on myös laajentaa ympäristövastuuta tiettyjen erikseen säädettävien eliölajien esiintymisalueilla.

Ympäristövastuudirektiivin toimeenpanon ja kansallisen ympäristövastuulainsäädännön tehokkaan toteuttamisen varmistamiseksi ympäristöhallintoon on tarkoitus luoda asiantuntijoiden yhteistyöverkosto, joka tarvittaessa antaisi asiantuntija-apua toimivaltaiselle viranomaiselle sekä laatisi käytännön ohjeistuksen vahinkojen arvioimista ja korjaamista koskeviin menettelyihin.

Kompensaatiovelvoitteen sisällyttämistä Suomen ympäristölainsäädäntöön tulisi arvioida laajemminkin. Kompensaatiolla pyritään tasapainottamaan hankkeiden ja niihin liittyvän maankäytön suunnittelun yhteydessä syntyviä haittoja vastaavannarvoisilla positiivisilla ympäristöjärjestelyillä. Ympäristövastuudirektiivin lisäksi kompensointivelvoite sisältyy luonnonsuojelulain Natura 2000 -verkoston säilyttämisestä koskeviin velvoitteisiin niissä tilanteissa, joissa erittäin tärkeän yleisen edun kannalta pakottavan syyn vuoksi poiketaan Natura 2000 -alueen suojelutavoitteista ja valtioneuvosto katsoo, että hanke on muiden vaihtoehtojen puuttuessa heikentävistä vaikutuksistaan huolimatta toteutettava.

Tällaisissa tapauksissa kompensoivat eli korvaavat toimenpiteet voivat olla seuraavanlaisia:

- 1) luontotyyppin palauttaminen ennalleen uudella tai laajennetulla alueella, joka liitetään Natura 2000 -verkostoon;
- 2) luontotyyppin parantaminen kyseisen alueen osalla tai toisella Natura 2000 -alueella tavalla, joka on oikeassa suhteessa hankkeen aiheuttamaan menetykseen;
- 3) uuden alueen ehdottaminen tai ilmoittaminen luonto- tai lintudirektiivin mukaisesti.

Luontoarvojen kompensointivelvoitteen laajentaminen laajemmin lainsäädäntöön voi tulla harkittavaksi kasvavien ympäristövaatimusten takia ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen pysäyttämiseksi. Esimerkiksi vesistö- ja kaivos Hankkeiden luvista voi olla perusteltua edellyttää heikentyvien/tuhoutuvien ympäristöarvojen korvaamista tietyin toimenpitein hankkeen vaikutus- tai lähialueella. Asiaa on selvitetty myös mm. tienrakennuksen toimialalla.

3.2

Luonnonsuojelualueverkoston ja suojelualueiden hoidon kehittäminen

Lähivuosina perustetaan suuri määrä luonnonsuojelulain mukaisia luonnonsuojelualueita. Tällöin lain suojan piiriin tulee erityisesti metsä- ja suoelin ympäristöjä. Alueet sisältyvät jo pääosin vanhoihin suojeluohjelmiin ja nykyiseen Natura 2000 -verkostoon, joihin kuuluneista yksityisistä alueista huomattava osa on vuosien mittaan hankittu valtiolle luonnonsuojelutarkoituksiin, mutta niiden lopullinen lakisääteinen perustaminen on viivästynyt. Osa kohteista on ns. vanhaa Metsähallituksen hallinnassa olevaa valtion aluetta. Kaikkiaan Metsähallituksen hallinnassa on tällaisia virallista luonnonsuojelualueen perustamista odottavia alueita noin 1 600, joiden kokonaispinta-ala on yhteensä noin 750 000 hehtaaria.

Tässä luvussa tarkoitetaan luonnonsuojelulain nojalla toteutettavia, edellä selostettujen alueiden suojelun lisäksi tarvittavia suojelualueverkoston täydennys- ja/tai uusien luonnonsuojelualueiden perustamishankkeita.

3.2.1

Meri- ja rannikoluontotyypit

Suomi on sitoutunut³ kehittämään mereistä suojelualueverkostoa siten, että verkosto on vuoteen 2012 mennessä ekologisesti kattava ja riittävästi kytkeytynyt. Vastaava tavoite sisältyy myös ehdotukseen meristrategiadirektiivin kansallisesta toimeenpanosta. Suomi on parhaillaan perustamassa uusia suojelualueita avomerialueelle. Itämeren pinta-alasta on tällä hetkellä yli 10 % suojeltu, ja BALANCE-raportissa⁴ on ehdotettu suojelutavoitteeksi 20 % kustakin pohjatyyppistä.

Vedenalaisten luontotyyppien edustavuuteen suojelualueilla tulee kiinnittää erityistä huomiota käyttäen viimeisimpiä tietoja sekä päivittämällä tilannetta säännöllisin väliajoin, koska tietämys vedenalaisesta luonnosta tulee täydentymään vielä pit-

³ CBD (Convention on Biological Diversity) sekä HELCOM:n (Itämeren merellisen ympäristön suojelukomissio) ja OSPAR:n (Koillis-Atlantin merellisen ympäristön suojelukomissio) yhteisen Bremenin ministerikokouksen päätökset 2003.

⁴ BALANCE Technical Summary Report PART 3/4 2008, <http://balance-eu.org/xpdf/balance-technical-summary-report-no-3-4.pdf>.

kään. Huomionarvoisia vedenalaisia luontotyypppejä ovat luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnissa uhanalaisiksi todettujen luontotyyppien lisäksi mm. hiekkasärkät ja riutat sekä huonosti tunnetut luontotyyppit, kuten vesisammalvaltaiset kovat pohjat ja vedenalaiset kallioseinämät. Myös muut vedenalaisen luonnon monimuotoisuutta ylläpitävät elinympäristöt tulisi selvittää ja saattaa tehokkaamman suojelun piiriin.

Merkittävin hanke, joka tuottaa mm. suojelualueverkoston kehittämistä varten tarvittavaa tietoa on VELMU eli vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelma (2004–2014), joka kerää tietoa vedenalaisten lajien ja luontotyyppien runsaudesta ja levinneisyydestä. Osana VELMUA toteutetaan mm. FINMARINET-hanketta (EU LIFE+), jossa tehdään kartoituksia Suomen rannikon Natura 2000-alueilla sekä niiden läheisyydessä. Näiden inventointiohjelmien lisäksi olisi syytä harkita erillisen matalikkojen kartoitusohjelman tarvetta, sillä juuri niille kohdistuvat monet merialueiden voimakkaimmat käyttöpaineet.

(II) Inventoidaan ja arvioidaan Suomen Itämeren suojeluohjelman (2002) mukaisesti meri- ja rantaluonnon edustavuus luonnonsuojelualueverkostossa ja parannetaan arvioinnin tulosten perusteella merisen suojelualueverkoston ekologista kattavuutta. (YM, SYKE, MH, ELYt, 2014–2020)

Maaluontotyyppien osalta suojelualueverkoston ja suojelutarpeiden kokonaisvaltaiselle tarkastelulle olisi tarvetta koko rannikolla, mutta erityisen tärkeää se on Pohjanlahden rannikkoalueella, jossa maankohoaminen tuo suojelusuunnitteluun poikkeuksellisen ulottuvuuden. Vaikka esimerkiksi primäärisuknessiometsien sarjojen alimpia osia ei ole nyt arvioitu uhanalaisiksi, niiden alueelle syntyy maankohoamisen myötä myöhempiä kangasmetsävaiheita, joiden luontotyypeistä valtaosa on uhanalaisia. Primäärisuknessiometsien ohella huomionarvoisia ja puutteellisesti suojeltuja luontotyyppiyhdistelmiä ovat myös maankohoamisrannikon soiden ja sisävesien suknessiosarjat.

3.2.2

Suot

Suostrategiatyöryhmä luovutti 16.2.2011 ehdotuksensa soiden ja turvemaiden strategiaksi (Työryhmämuistio MMM 2011:1). Ks. myös luku 3.4.2, jossa asetetaan tavoitteet myös soidensuojelualueverkon kehittämiseksi. Strategian keskeinen tavoite suoluonnon monimuotoisuuden kannalta on, että soiden monimuotoisuuden köyhtyminen pysähtyy ja saavutetaan suoluonnon suotuisa suojelutaso. Tämän taustalla ovat myös biodiversiteetti-sopimuksen sekä EU:n luontodirektiivin ja EU:n uusien biodiversiteettitavoitteiden velvoitteet.

Keskeiset kehittämistarpeet koskevat nykyisten suojelualueiden rajausten parantamista toimivampien vesitaloudellisten kokonaisuuksien aikaansaamiseksi sekä soidensuojelualueverkon edustavuuden täydentämistä uusilla suojelualueilla ottaen huomioon hydrologiset kokonaisuudet ja soiden ekologisen kytkeytyneisyyden merkitys. Soidensuojelualueiden rajausten parantaminen edellyttää selvitystä rajausten hydrologisista puutteista ja ongelmista sekä tarpeellisten lisäalueiden hankkimista tai ao. soiden vesitalouden turvaamista muulla keinoin (esimerkiksi ohjaamalla vettä suojelusoille). Tärkeätä on myös parantaa suojeltujen soiden vesitaloutta jatkamalla suojelualueilla olevien ojitettujen soiden ennallistamista.

Soidensuojelualueverkon täydentäminen edellyttää LSL:n mukaisen luonnonsuojeluohjelman valmistelua suojeluverkon tunnistetut puutteet huomioon ottaen sekä kohdentamalla lisäsuojelu mahdollisimman kustannustehokkaasti soiden ekologisen verkoston vahvistamiseksi maan eri osien soiden tila huomioon ottaen. Erityisesti on

syytä kiinnittää huomiota uhanalaisten suoyhdistymä- ja luontotyyppien suojelun tehostamiseen suojelualueverkon osana. Yhtenä osahankkeena suojelualueverkon täydentämisessä on selvittää uuden tiedon perusteella, mitkä turvetuotantoon varatuista ojitamattomista suoalueista ovat luonnonarvoiltaan niin merkittäviä, että niiden säilyttämismahdollisuuksista on tarpeen neuvotella turvetuottajien kanssa. Neuvotteluja on käyty Vapo Oy:n kanssa.

Lisäksi on tärkeää, että METSO-ohjelman mukaisia vapaaehtoisia suojelutoimia kohdennetaan tehokkaasti metsäisten soiden suojeluun ja otetaan pitemmällä aikavälillä METSO-ohjelman mukaisia vapaaehtoisia suojelukeinoja käyttöön myös avosoiden ja suokokonaisuuksien suojelussa.

Myös MRL:n mukaisessa alueiden käytön suunnittelussa on tarpeen vahvistaa soidensuojelualueverkostoa toteuttamalla maakunta- ja yleiskaavojen nykyiset soidensuojeluvaramukset sekä varaamalla kaavoituksessa tarpeen mukaan maakunnallisesti merkittäviä soita suojelutarkoituksiin.

(12) Soidensuojeluverkoston toimivuutta ja edustavuutta vahvistetaan laatimalla soidensuojelun täydennysohjelma suoyhdistymien, suotyyppien sekä suolajien suotuisan suojelutason turvaamiseksi, parantamalla nykyisten soidensuojelualueiden ekologista toimivuutta ja edistämällä soiden suojelua maankäyttö- ja rakennuslain mukaisessa alueiden käytön suunnittelussa. (YM, SYKE, MH, ELYt, maakuntien liitot, kunnat, 2011–2014)

Esimerkiksi Metsähallitus on omalta osaltaan jo pyrkinyt parantamaan soidensuojelualueiden ekologista toimivuutta luonnonvarasuunnittelun ja Natura-rajausten laadinnan yhteydessä, jolloin soidensuojelualueiden rajauksia on tarkistettu toimivampien vesitaloudellisten kokonaisuuksien saavuttamiseksi.

3.2.3

Metsäiset luontotyypit

METSO-ohjelman tavoitteena on pysäyttää metsäisten luontotyyppien ja metsälajien taantuminen ja vakiinnuttaa luonnon monimuotoisuuden suotuisa kehitys vuoteen 2016 mennessä. Valtioneuvosto on asettanut pinta-alatavoitteeksi, että maanomistajien vapaaehtoisesti tarjoamia alueita perustetaan yksityisiksi luonnonsuojelualueiksi tai hankitaan valtiolle yhteensä 96 000 hehtaaria vuoteen 2016 mennessä. Lisäksi valtioneuvoston periaatepäätökseen sisältyi Metsähallitukselle tavoite metsien monimuotoisuudelle merkittävien suojelualueiden laajentamisesta valtionmailla 10 000 ha pinta-alalla vuosina 2008–2010.

METSO-ohjelman laaja-alaisesta toimenpidevalikoimasta yksi osahanke koskee metsäisiä luontotyyppejä käsittävien suojelualueiden lisäämistä erityisesti maan eteläpuoliskossa. Tämän osahankkeen rahoitusosuus on merkittävä; esimerkiksi vuonna 2010 tätä varten on osoitettu ympäristöministeriön momentille 22,5 milj. euron määräraha. Ohjelma onkin viime vuosien merkittävin edistysaskel puustoisia luontotyyppejä, myös puustoisia perinnebiotooppeja, käsittävien uusien suojelualueiden perustamisessa ja suojelualueverkoston edustavuuden parantamisessa.

METSO-ohjelma pyrkii turvaamaan metsäluonnon monimuotoisuutta vapaaehtoisen suojelun ja luonnonhoidon sekä ennallistamisen keinoin. METSO-ohjelman pysyvän ja määräaikaisen suojelun ja luonnonhoidon tavoitteissa onnistuminen on ratkaisevan tärkeää metsäisten luontotyyppien tilan parantamiselle. Tavoitteiden saavuttamisen arvioinnissa on huomioitava pinta-alan lisäksi myös suojeluun tulevien kohteiden laatu. Nykyinen käytössä oleva rahoitus ei kuitenkaan mahdollista valtioneuvoston päätöksessä ilmoitetun pinta-alatavoitteen saavuttamis-

ta, joten ohjelman vaikuttavuus uhkaa jäädä valtioneuvoston periaatepäätöksessä asetetusta tavoitteesta. METSO-ohjelman luonnontieteellisistä valintaperusteista on julkaistu yksityiskohtainen julkaisu (Suomen ympäristö 26, 2008) ja esite. Perusteet löytyvät myös ohjelman verkkosivuilta (www.metsopolku.fi). METSO-ohjelman alueellisia prioriteetteja ollaan tarkentamassa alueellisten metsäohjelmien päivityksen yhteydessä. Luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin tulokset olivat käytettävissä METSO-ohjelman valintaperusteiden laadinnassa. Niinpä METSO-ohjelman elinympäristöihin on sisällytetty useimmat uhanalaisista puustoisista luontotyypeistä. METSO-ohjelman luonnontieteellisissä valintaperusteissa määritellyt kohteiden hyvyysluokat toimivat tutkimuksen mukaan hyvin.

METSO-ohjelmaan sisältyvät monimuotoisuuden kannalta merkittävät elinympäristöt ovat:

- Lehdot
- Runsaslahopuustoiset kangasmetsät
- Pienvesien lähimetsät
- Puustoiset suot ja soiden metsäiset reunat
- Metsäluhdat ja tulvametsät
- Harjujen paahdeympäristöt
- Maankohoamisrannikon monimuotoisuuskohteet
- Puustoiset perinnebiotoopit
- Kalkkikallioiden ja ultramäksisten maiden metsäiset elinympäristöt
- Muut monimuotoisuudelle merkittävät metsäiset kalliot, jyrkänteet ja louhikot

On tärkeää, että uusien suojelualueiden perustamisessa otetaan erityisesti huomioon harvinaisimmat ja eniten taantuneet luontotyypit, metsien luontaisten suojelutason harvinaisuus ja edustavuus sekä metsäalueiden kytkeytyneisyys. Suoluontotyyppien kohdalla tulee pyrkiä ottamaan huomioon suojelualueisiin rajoittuvia, samaan hydrologiseen kokonaisuuteen kuuluvia puustoisia suoalueita, joiden avulla voidaan myös parantaa tarvittaessa soidensuojelualueiden rajoja.

METSO-ohjelman toimenpiteiden kohdentaminen luonnonsuojelullisesti mahdollisimman tehokkaasti vaatii lisätietoa arvokkaista elinympäristöesiintymistä. Esimerkiksi kalkki- ja serpentiinikallioiden sekä lehtojen ja rehevien soiden suojelutason merkittävä parantaminen on METSO-ohjelman kautta mahdollista, mutta edellyttää hyvin kohdennettua markkinointia. On huomattava, että tietoaineistot tällaisen kohdennetun markkinoinnin toteuttamiseksi ovat vain osin olemassa, joten monista uhanalaisista luontotyypeistä tarvitaan kattavammat esiintymätiedot myös METSO-ohjelman toteuttamista varten (ks. myös luku 3.5).

Uhanalaisten metsäluontotyyppien turvaamisessa haastavinta on maanomistajien vapaaehtoisen tarjonnan, käytettävissä olevien resurssien ja METSO-ohjelman tavoitteiden kohtaaminen. Käytettävissä olevat resurssit ja rahoitus asettavat reunaehdot toiminnalle, mutta hyvä suunnittelu edistää mahdollisimman kustannustehokasta toimintaa. Tässä työssä tarvitaan yhteistyötä eri toimijoiden kesken; keskeisiä tahoina ovat metsänomistajat, metsäkeskukset, ELYt, metsänhoitoyhdistykset, alueelliset METSO-ohjelman yhteistyöryhmät, alueelliset metsäneuvostot, Metsähallitus, luonnonsuojelujärjestöt ja metsäteollisuusyritykset. Myös yhteistyön kehittäminen suurten maanomistajien, kuten yhtiöiden, kuntien ja seurakuntien, kanssa on tärkeää. Uhanalaiset luontotyypit on tarpeen saada myös tiedotukseen ja koulutukseen mukaan. Jatkotyössä tulee arvioida nykyisen tiedon perusteella, kuinka paljon suojelualueita tarvittaisiin turvaamaan eri luontotyyppijä ja kuinka paljon luonto-

tyyppikohteita voitaisiin säilyttää erilaisten hoito- ja muiden toimenpiteiden avulla suojelualueiden ulkopuolella.

(13) Arvioidaan METSO-ohjelman avulla perustettavien luonnonsuojelulain mukaisten suojelualueiden ja muiden METSO-toimenpiteiden mahdollisuudet toteuttaa uhanalaisten metsäluontotyyppien lisäsuojelutarpeen. Päätetään METSO-ohjelmaa tarkistettaessa tarvittavista jatkotoimista uhanalaisia luontotyyppinä käsittävien suojelualueiden lisäämiseksi. (YM, SYKE, MMM, MH, Tapio, MTK, metsänomistajien liitot, 2012–2015).

METSO-ohjelman vaikuttavuus riippuu suuresti siitä, kuinka hyvin sen toteuttaminen vastaa eri elinympäristötyyppikohteiden pinta-alalle ja laadulle asetettuja tavoitteita ja kuinka laadukkaita kohteita tulee tarjolle. Tärkeintä on saattaa rahoitus tasolle, joka turvaa valtioneuvoston periaatepäätöksen toteutumisen. Tärkeää on myös rahoituksen kohdentaminen suojelualueverkostojen kannalta laadukkaisiin kohteisiin.

METSO-ohjelman väliarvioinnin (kevät 2010) pohjalta tarkasteltiin, kuinka ohjelman luonnontieteelliset valintaperusteet ovat toimineet. Toteutuneet pinta-alat ovat vielä tässä vaiheessa niin pieniä, että niistä on vaikea tehdä johtopäätöksiä. METLAssa on käynnissä tutkimus, jossa selvitetään suojeluun tulevien METSO-kohteiden laatua. Tätä tutkimusta tulee jatkaa koko ohjelman ajan, jotta tavoitteiden saavuttamisen arviointi olisi entistä paremmin mahdollista sekä ohjelman kuluessa että laajemmin sen päättyessä. LuTU-asiantuntijaryhmät arvioivat osaltaan METSO-ohjelman tuloksellisuutta luontotyyppien turvaamisessa. Tuloksia tulee käyttää hyödyksi kehitettäessä kohteiden valintaa ja hankintaa ohjelman aikana siten, että varmistetaan uhanalaisimpien luontotyyppien lisäsuojelun toteutuminen mahdollisimman tehokkaasti. Lisäksi luontotyyppisuojelua tulee tarkastella uudelleen METSO-ohjelman (2008–2016) loppuarvioinnin yhteydessä, jotta pystytään arvioimaan ohjelman ekologista vaikuttavuutta. Myös uusien metsiensuojeluun soveltuviin ohjauskeinojen kehittäminen voi edistää ohjelman tehokasta toimeenpanoa.

(14) Kehitetään kustannustehokkaita keinoja, joiden avulla voidaan saada laadukkaita ja kaikkia METSO-ohjelman elinympäristöjä edustavia kohteita suojelualueiksi. (YM, MMM, ELYt, metsäkeskukset, Tapio, metsänhoitoyhdistykset, MTK, metsänomistajien liitot, luonnonsuojelujärjestöt, 2011–2016)

METSO-ohjelmassa uhanalaisten luontotyyppien muodostamien kokonaisuuksien suojelu on osin ongelmallista, koska toimintaohjelmassa keskitytään pääasiassa puustoihin elinympäristöihin. Ohjelmaa tulisi tulevaisuudessa kehittää siten, että puustoihin elinympäristöihin kiinteästi kytkeytyvät avoimet elinympäristöt tulisivat toimintaohjelmaan mukaan. Tällaisia ovat esimerkiksi puustoihin soihin liittyvät avosuot tai puustoisten ja avoimien perinnebiotooppien muodostamat kokonaisuudet. Pitemmällä aikavälillä olisi tarvetta selvittää mahdollisuuksia täydentää METSO-ohjelman tavoitteita siten, että voitaisiin tähdätä mahdollisimman yhtenäisten suojelualuekokonaisuuksien ja ekologisten verkostojen muodostamiseen. Tämä voitaisiin toteuttaa kustannustehokkaasti, jos kohteiksi valitaan nykyisten suojelualueiden välittömästä läheisyydestä puustoltaan vähempiarvoisiakin kohteita. Pitkällä tähtäyksellä tällaisetkin alueet muodostavat nykyisillä suojelualueilla olevien vanhojen kangasmetsäkuvioiden kanssa entistä laajempia ja ekologisesti toimivampia kokonaisuuksia.

3.2.4

Sisävedet

Ympäristöministeriön asettama vesistöjen erityissuojeluryhmä laati 1990 ehdotuksen erityissuojelua vaativista vesistöistä⁵. Työryhmän tehtävänä oli myös selvittää, mitä keinoja on käytettävissä tai tarvittaisiin, jotta näiden vesistöjen suojeluarvot voidaan turvata. Työryhmä antoi esityksensä yhteensä 68 vesistön tai vesistön osan erityissuojelusta (merialueita, jokivesistöjä tai jokien osia, reittivesistöjä, järviä, järven osia tai järviryhmiä). Kohteiden rajauksen yleisperiaatteena pidettiin hydrologisen kokonaisuuden säilyttämisestä. Työryhmä ehdotti vesistöjen erityissuojelun toteuttamista useampia erilaisia lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia keinoja käyttäen, esimerkiksi vesilain muutoksilla, lupakäytännöillä, luonnonsuojelualueiden perustamisella, maankäytön suunnittelulla tai taloudellisella ohjauksella. Ehdotusta ei ole toteutettu, mutta ehdotukseen kuuluvia vesistöjä tai niiden osia on suojeltu tai niiden tilaa on turvattu eri keinoin mm. Natura 2000 -verkostosta päätettäessä vuodesta 1998 eteenpäin.

Sisävesien ja rantojen luontotyyppien tilaa suojelualueillamme ei ole systemaattisesti kartoitettu, mutta se on useilla alueilla todennäköisesti heikko, koska suojelualueiden rajaukset eivät yleensä ole perustuneet vesiluontotyyppien ja -lajien ekologiin elinympäristövaatimuksiin. Suojelualueisiin sisältyy etenkin eteläisemmässä Suomessa usein epäyhtenäisiä osia vesi- ja rantaluontotyypeistä (esimerkiksi puroomien pätkiä, osia järvien ranta-alueista). Nämä voivat lisäksi olla laadullisesti voimakkaasti muuttuneita, kuten perattuja ja oiottuja uomia. Suojelualueverkoston mahdollisten aluelaajennusten yhteydessä tulisikin pyrkiä kattavampien uomajatkumojen ja purojen valuma-alueiden sisällyttämiseen suojelualueisiin. Suojelualueiden kehittämiseen tulisi myös kytkeä vesi- ja rantaluontotyyppien systemaattinen kunnostus.

3.2.5

Perinnebiotoopit

Perinnebiotooppien hoito perustuu jatkuvaan laidunnukseen, niittoon tai muuhun perinteiseen maankäyttömuotoon. Arvokkaimpien kohteiden hoito saattaa vaatia tavallista tarkempaa suunnittelua ja hoidon toteuttaminen erityisosaamista sekä usein myös erityiskalustoa. Tällä hetkellä maatalouden erityisympäristötuella ei pystytä rahoittamaan tämän tyyppisiä erityiskohteita ja siksi etenkin näiden erityiskohteiden hoidon turvaamiseksi arvokkaimpien alueiden muodostaminen suojelualueiksi olisi perusteltua. Natura 2000 -alueilla tai Naturen ulkopuolisilla suojeleohjelmakohteilla tai yksityisillä suojelualueilla sijaitsee tällä hetkellä noin 7 000 ha perinnebiotooppeja, joista hoidossa on noin 3 200 ha, pääosin maatalouden erityisympäristötuella. Metsähallitus myös tekee laidunvuokrasopimuksia paikallisten karjanomistajien kanssa, jotka saavat laidunten hoitoon myös maatalouden erityisympäristötukea. On tärkeää, että METSO-ohjelman kautta voidaan suojella puustoisia perinnebiotooppeja yksityisinä luonnonsuojelualueina. Luontotyypeiltään ja lajistoltaan arvokkaita, erityishoitoa vaativia avoimia perinnebiotooppeja tulisi myös saada lisää suojelualueverkostoon.

3.2.6

Luonnonsuojelualueiden ja Natura 2000 -alueiden hoito

Suojelualueiden hoidon ja käytön suunnittelu sekä luontotyyppitiedon keruu

Suojelualueiden laadullisesti korkeatasoinen ja ajan tasalla oleva luontotyyppitieto on keskeistä suojelualueiden hoidon ja käytön sekä niitä koskevien hoito- ja käyttö-

⁵ Vesistöjen erityissuojelutyöryhmä 1992. Erityissuojelua vaativat vesistöt; Vesistöjen erityissuojelutyöryhmän mietintö. Työryhmän mietintö 63/1992. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto. 176 s.

suunnitelmien valmistelussa. Tässä yhteydessä voidaan edistää myös uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamista.

Pääosa (noin 90 %) valtion suojelualueiden maapinta-alasta on inventoitu. Tästä pinta-alasta noin 35 % on inventoitu maastossa ja loput pääosin kaukokartoituksena. Pohjois-Suomessa kokonaan inventoimattomia valtion suojelualueita on noin 350 000 ha. Pohjois-Suomessa inventointitiedot ovat osin myös puutteellisia esimerkiksi lahoppuun osalta. Yksityisillä suojelualueilla inventoimattonta maapinta-alaa on noin 30 000 ha. Valtion sekä yksityisten suojelualueilla sisävesiluontotyyppien inventointitiedot puuttuvat käytännössä kokonaan. Merialueista on suojelualueilla inventoitu vasta alle prosentti.

Metsähallitus toteuttaa valtion sekä yksityisten suojelualueiden inventointeja osana METSO-ohjelmaa, mutta täydentävän luontotyyppitiedon keräämiseen ei ole kuitenkaan osoitettu rahoitusta. Tämä olisi kuitenkin välttämätöntä uhanalaisia luontotyyppiejä koskevan tiedon lisäämiseksi. Tämä koskee erityisesti avointen luontotyyppien, merialueiden ja sisävesien luontotyyppien sekä ns. METSO-alueen (Etelä-Suomi, Pohjanmaa, Oulun läänin länsiosa ja Lounais-Lappi) pohjoispuolisten suojelualueiden inventointeja. Lisäksi tarvittaisiin yleisemminkin täydentävää tietoa runsaslajisista ja hoidon tarpeessa olevista luontotyypeistä sekä uhanalaisten eliöeläinten elinympäristöistä.

Tietoa uhanalaisista luontotyyppialueista tulisi kerätä erityisesti nopeasti muuttuvista ja kaikkein uhanalaisimmista luontotyypeistä. Myös uhanalaisarvioinnin mukaan huonosti tunnetut sekä luontodirektiivin luontotyypit ovat tärkeitä. Tavoitteena tulisi olla, että suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmissa käsitellään luontotyyppien tila alueella, arvioidaan nykyisten toimintojen vaikutusta niihin sekä tehdään arvio siitä, kuinka kullakin suojelualueella voidaan parantaa luontotyyppien tilaa tai varmistaa luontotyyppien hyvän tilan säilyminen.

(15) Valtion ja yksityisten suojelualueiden luontotyyppitietoa täydennetään ja päivitetään erityisesti huonosti tunnettujen ja kaikkein uhanalaisimpien luontotyyppien osalta, sekä laaditaan suunnitelma kuinka näiden tilaa voidaan parantaa kullakin alueella. (MH, YM, SYKE, 2011–2020)

Ennallistaminen ja luonnonhoito

Suojelualueilla luontotyyppien tilaa voidaan parantaa erilaisin luonnonhoito- ja ennallistamis- sekä kunnostamistoimin. Toimenpiteiden tarve selvitetään olemassa olevien luonnonsuojelualueiden inventoinneissa ja uusia alueita perustettaessa. Kunnostamista, ennallistamista ja erilaisia hoitotoimia tarvitaan erityisesti perinnebiotoopeilla, avoimilla rantaluontotyypeillä sekä suo- ja metsäluontotyypeillä. Keskeistä on hoitaa ja ennallistaa elinympäristöjä nykyisillä ja uusilla suojelualueilla siten, että toimenpiteet turvaavat mahdollisimman tehokkaasti luonnon monimuotoisuutta ja samalla uhanalaisia luontotyyppieitä. Ekologisesti järkevä ja vaikuttavuudeltaan tehokas ennallistaminen ja hoito edellyttävät myös luontotyyppitasoa laajemman aluenäkökulman huomioon ottamista (esimerkiksi suoaluekokonaisuuden hydrologinen eheys, sisävesien valuma-aluenäkökulma, perinnebiotooppien ja lehtojen ekologinen kytkeytyneisyys). Vuoden 2011 alussa valmistuvat metsäelinympäristöjen ennallistamisen ja hoidon sekä soiden ennallistamisen oppaat.

Metsähallitus toteuttaa hallinnassaan olevien suojelualueiden sekä yksityisten suojelualueiden puustoisten elinympäristöjen ennallistamista ja luonnonhoitoa osana METSO-ohjelmaa. Sen sijaan avoimien luontotyyppien ja vesiluontotyyppien hoitoon sekä METSO-alueen pohjoispuolella tehtäviin toimenpiteisiin ei ole käytössä riittäviä resursseja. Ongelmana on myös, että luonnonsuojelulain luontotyyppien hoidon järjestämiseen ei ole toimivaa rahoituskanavaa.

Ennallistamisen ja hoidon vaikuttavuuden parantamiseksi tarvitaan seuranta myös yksityismailla tehtävissä luonnonhoitotöissä (hoidon vaikuttavuus ja suunnattaminen, yksityismetsissä toimivien luonnonhoidon menetelmien ja käytäntöjen kehittäminen). Metsähallituksen asettaman ennallistamisen ja luonnonhoidon ohjausryhmä ohjaa ja valvoo metsien, soiden ja perinnebiotooppien hoitoa ja ennallistamista sekä kehittää ennallistamisen vaikutusten seuranta. Tätä varten on laadittu metsien ja soiden ennallistamisen sekä perinnebiotooppien hoidon seurantaoppaita. Seuranta-aineistojen tallennusjärjestelmät ratkaistaan SALTI-hankkeen yhteydessä.

Myös suojelualuekohtaista seuranta suunnitellaan Metsähallituksessa. Kattavinta siitä tulee Natura 2000 -alueilla, joita on Suomessa 1 858 kpl. Natura-alueiden tilan arviointi (NATA) sisältää tiedot kunkin Natura-alueen tärkeimmistä luonnonarvoista sekä niiden säilyttämisen tavoitteista ja uhkista, arvojen nyky- ja tavoitetilasta sekä tarvittavista toimenpiteistä ja suunnittelutarpeesta. Samalla arvioidaan luontodirektiivin edellyttämiä tietoja luontotyyppien ja lajien viimeaikaisesta kehityssuunnasta ja tulevaisuuden ennusteesta, sekä raportoidaan alueella toteutetut hoito- ja ennallistamistoimet.

Natura 2000 -verkostoon kuuluvien alueiden hoidon ja käytön suunnittelussa sekä luontotyyppitiedon keruussa on tärkeitä kiinnittää huomiota myös alueisiin, joista ei ole tarkoitus muodostaa luonnonsuojelulain mukaisia luonnonsuojelualueita. Tällaisia ovat erämaalain, ulkoilulain, maa-aineslain, vesilain, metsälain tai maankäyttö- ja rakennuslain sääntelyn avulla toteutettavat Natura-alueet. Niiden lukumäärä on huomattava ja kokonaispinta-ala jopa noin puolet koko verkoston pinta-alasta eli yli 2,5 milj. hehtaaria. Näilläkin alueilla on turvattava kunkin Natura-alueen suojelun perusteena olevat luonnonarvot (kuten luontodirektiivin luontotyyppien ja eliölajien esiintymät), joten on tärkeitä, että alueiden käyttömuotoja ohjataan kestäväällä tavalla yhteistyössä eri toimijoiden ja sidosryhmien kanssa.

Tärkeää on määritellä kullakin Natura 2000 -alueella luontotyypit, joiden suojeleluun, hoitoon ja ennallistamiseen erityisesti panostetaan, jotta luontotyyppialueet muodostaisivat mahdollisimman toimintakykyisiä ja toisiinsa kytkeytyneitä ekologisia verkostoja. Nykyiseltä suojelutasoltaan heikoille ja uhanalaisille luontotyypeille (esimerkiksi tulva- ja harjumetsät) tällaisia verkostoja on tarpeen suunnitella ennallistamiseen tukeutuen.

Tiettyjen luontotyyppiryhmien ennallistamiseen ja sen seurantaan liittyy erityistarpeita. Sisävesi- ja rantaluonnon, sen tilan ja kunnostustarpeen kartoitusta tulee tehostaa. Rantaluontotyypeistä erityisesti hiekkarannoilla on erityistä hoitotarvetta myös suojelualueilla. Suoluontotyypeillä tulisi tehdä ennallistamistarpeen arviointi luontotyyppikohtaisesti sekä selvittää suojeltujen soiden ja niiden ympäristön tilaa ja rakenteellista kytkeytyneisyyttä. Metsien hoitoa ja ennallistamista suojelualueilla suunniteltaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota metsien luontaisten suojelualueiden esiintymiseen ja edustavuuteen, karujen metsäluontotyyppien rehevöitymisen vähentämiseen, lehtojen hoitoon, metsäalueiden kytkeytyneisyyteen sekä puulajisekoituksen tai lehti- tai jalopuustoisuuden ylläpitämiseen.

(16) Lisätään valtion ja yksityisten suojelualueilla sekä Natura 2000 -verkostoon kuuluvilla alueilla uhanalaisten luontotyyppien ennallistamista ja hoitoa sekä niiden vaikuttavuuden seuranta tärkeänä osana suojelualueiden ekologisen toimivuuden parantamista. (YM, MH, ELYt, 2012–)

Luonnonsuojeluverkoston hoidon ja käytön yleissuunnittelu sekä Natura-alueiden tilan arviointi ovat avainasemassa em. toimenpiteen kustannustehokkaassa toteutamisessa.

Alueiden käytön suunnittelu

Kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen periaatteet

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisella alueiden käytön suunnittelulla pyritään luomaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistämään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä. Kaavoituksen ekologiseen kestävyteen kuuluvat luonnon toimintakyvyn vaaliminen eli luonnon monimuotoisuuden säilymisen edistäminen, päätösten ekologisten seurausten ennakoiminen ja haitallisten vaikutusten välttäminen. Lisäksi maankäyttö- ja rakennuslaki edellyttää erityisesti, että luonnonsuojelulain säännökset otetaan huomioon. Myös uusien teiden ja rautateiden rakentamisen on perustuttava maankäyttö- ja rakennuslain mukaiseen kaavaan.

Maankäytön ohjausjärjestelmään kuuluvat valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava. Maakuntakaava ja yleiskaava ovat yleispiirteisiä kaavoja, jotka ohjaavat yksityiskohtaisempien kaavojen laatimista. Ne voivat ohjata myös suoraan rakentamista ja muuta maankäyttöä. Tarkempi kaava korvaa yleisemmän kaavan eli esimerkiksi maakuntakaava ei ole voimassa alueilla, joilla on voimassa oleva yleiskaava. Maakuntakaava on kuitenkin ohjeena tilanteessa, jossa yleiskaavaa ollaan muuttamassa. Vastaavasti yleiskaava on ohjeena asemakaavaa muutettaessa.

Maakuntakaavan laatii ja hyväksyy maakunnan liitto ja vahvistaa ympäristöministeriö. Kunnat laativat ja hyväksyvät yleis- ja asemakaavat. Ympäristöministeriö vahvistaa näistä vain kuntien yhteisen oikeusvaikutteisen yleiskaavan. Ranta-asemakaavan laatimisesta voi huolehtia myös maanomistaja, mutta sen käsittely ja hyväksyminen kuuluu silti kunnalle.

Ympäristöhallinto vastaa maakunta-, yleis- ja asemakaavoituksen ohjauksesta ja kehittämisestä. Kaavoituksen ohjauksen tarkoituksena on tukea sitä, että kaavoituksessa toteutetaan lainsäädännössä määriteltyjä tavoitteita ja sisältövaatimuksia. Kaavoituksen ohjausvälineiden kehittäminen kuuluu ympäristöministeriölle. Ympäristöministeriö myös ohjaa ja valvoo maakuntakaavoitusta. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset ohjaavat ja valvovat kuntien kaavoitusta ja neuvovat maankäytön suunnitteluun liittyvissä kysymyksissä. Ne voivat myös tarvittaessa puuttua kuntien tekemiin kaavapäätöksiin tekemällä oikaisukehoituksen kuntaan tai sen jälkeen valituksen hallinto-oikeuteen.

Alueidenkäytön ohjauksen ylimmällä tasolla ovat valtioneuvoston hyväksymät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT). Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan tavoitteet on otettava huomioon ja niiden toteuttamista on edistettävä maakunnan suunnittelussa, kuntien kaavoituksessa ja valtion viranomaisten toiminnassa. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet päätyvät käytäntöön pääasiassa kaavoituksen kautta. Tavoitteilla pyritään muun muassa edistämään elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien alueiden monimuotoisuuden säilymistä (ml. ekologisten yhteyksien säilyminen, turpeenottoalueiden kohdentaminen ja saariston erityispiirteiden huomioon ottaminen). Lisäksi valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa todetaan useita uhanalaisten luontotyyppien kannalta merkittäviä erityistavoitteita, mm.:

- Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät.
- Alueidenkäytön suunnittelussa rantaan tukeutuva loma-asutus on suunniteltava siten, että turvataan luontoarvoiltaan arvokkaiden ranta-alueiden säilyminen sekä loma-asumisen viihtyvyys.

Kaavojen sisältövaatimuksissa on useita eri näkökulmia, joista seuraavassa tode-
taan luonnonympäristöä koskevat. Maakuntakaavaa laadittaessa on kiinnitettävä
erityistä huomiota luonnonarvojen vaalimiseen. Valtakunnallisten luonnonsuojeluoh-
jelmien ja -päätösten tulee olla ohjeena maakuntakaavaa laadittaessa. Yleiskaavaa
laadittaessa on otettava huomioon yhdyskuntarakenteen ekologinen kestävyys ja
luonnonarvojen vaaliminen. Asemakaavaa laadittaessa luonnonympäristöä tulee
vaalia eikä siihen liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää. Ranta-alueita koskevaa yleis- ja
asemakaavaa laadittaessa on katsottava, että luonnonsuojelu ja luonnon ominaispiir-
teet otetaan huomioon.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan kaavoituksessa tulee tehdä riittäviä tut-
kimuksia ja selvityksiä ja kaavan toteuttamisen luontovaikutukset tulee selvittää.
Kaavoituksen yhteydessä tehtävien vaikutusarviointien lisäksi isojen hankkeiden
toteuttaminen edellyttää erillistä YVA-menettelyä ympäristövaikutusten arviointia
koskevan lainsäädännön perusteella. Aluevarauksia ja hankkeiden sijoituspäätöksiä
tehtäessä tarvitaan tietoa päätösten vaikutuksista luonnon monimuotoisuuteen. Jos
tietoa ei ole riittävästi, vaarana on tehdä ratkaisuja, joiden seurauksena luonnon
monimuotoisuus vähenee.

Maankäyttö- ja rakennuslain lähtökohtana on, että vaikutusarviointien ja selvi-
tysten tulee olla riittäviä (MRL 9 §) ja niiden laajuus ja syvyys riippuu kaavatasosta,
vaikutusten ominaisuuksista sekä ympäristön muutosherkkyydestä. Selvitysten ja
vaikutusten arvioinnin riittävyys arvioidaan jokaisessa kaavatyössä erikseen, eikä
selvitysten laadulliselle riittävyydelle voida esittää yksiselitteistä minimitasoa. Selvi-
tyksiä ja vaikutusten arviointeja koskevassa opastuksessa on painotettu keskittymistä
merkittäviin vaikutuksiin ja niihin kysymyksiin, jotka juuri kyseisessä tilanteessa ja
kaavatasolla ovat oleellisia. Selvitysten ja arviointien rajaaminen kaavan tehtävän ja
tarkoituksen mukaan riittäviksi mahdollistaa resurssien käytön suuntaamisen oikein.

Varsinaisiksi luonnonsuojelualueiksi maakuntakaavassa osoitetaan jo perustettu-
jen suojelualueiden lisäksi lähinnä valtakunnallisiin suojeluohjelmiin ja -päätöksiin
kuuluvat, luonnonsuojelulailta perustettavaksi tarkoitetut alueet. Myös maakunnal-
lisesti tai seudullisesti arvokkaiksi todetut luonnonalueet voidaan osoittaa maakun-
takaavassa luonnonsuojelualueina tai muina kaavamerkintöinä. Luonnonsuojelualu-
eiden osoittamisen osalta varmistetaan niiden toteuttamisedellytykset.

Yleiskaava on kuntatasolla oleellinen yhteensovittava kaavamuoto ja siinä maan-
käyttöön liittyvien intressien samanaikainen tarkastelu on tärkeää. Yleiskaavoitus on
kuitenkin luonteeltaan varsin joustavaa. Strategisluonteiset yleiskaavat ovat tarkas-
telutavaltaan lähellä maakuntakaavoitusta, kun taas suoraan rakentamista esimer-
kiksi kyläalueilla ohjaavat yleiskaavat lähenevät asemakaavoituksen esittämistapaa.
Tämä täytyy ottaa huomioon myös siinä tavassa ja tarkkuudessa, jolla esimerkiksi
suojelukysymyksiä edellytetään niissä käsiteltävän. Kokonaisuutena on oleellista,
että merkittäviin luonnonarvoihin liittyvät reunaehdot piirtyvät riittävän selkeästi
esille maakunta- ja yleiskaavoituksesta asemakaavoitusta ja lupamenettelyä varten.

Asemakaava on tarkoitettu alueidenkäytön ja rakentamisen yksityiskohtaiseen
ohjaamiseen. Pääpaino on rakennettavien alueiden suunnittelussa. Alueet, joilla on
merkittäviä luonnonarvoja, tulee jo yleiskaavoitusvaiheessa jättää rakennettavien
alueiden ulkopuolelle. Jos asemakaavoitettava alue kuitenkin sisältää uhanalaisia
luontotyyppisiä, rakentamisen tulisi väistää nämä luontotyyppit ja niiden luonnonar-
vojen suojelemiseksi tulee antaa tarpeelliset kaavamääräykset.

Asemakaava-alueiden ulkopuolella tiiviimmin rakennetuilla alueilla rakennus-
luvan myöntäminen edellyttää erityistä suunnittelutarveratkaisua, jossa tutkitaan
rakentamisen edellytyksiä kaavallisen harkinnan tapaan. Suunnittelutarveratkaisun
edellytykset on määritelty MRL:n 137 §:ssä, jossa on myös luonnonarvot mukana. Ra-
kentaminen ei saa aiheuttaa haittaa kaavoitukselle tai alueiden käytön muulle järjes-
tämislle eikä saa aiheuttaa haitallista yhdyskuntakehitystä. Rakentamisen on myös

oltava sopivaa maisemalliselta kannalta eikä se saa vaikeuttaa erityisten luonnon- tai kulttuuriympäristön arvojen säilyttämistä eikä virkistystarpeiden turvaamista.

Haja-asutusalueelle rakentamiseen tehdään myös poikkeamispäätöksiä tilanteissa, jossa poikkeamista tarvitaan esimerkiksi yleiskaavasta. Poikkeamisen edellytyksissä (MRL 172 §) sanotaan, että poikkeaminen ei saa vaikeuttaa luonnonsuojelun tavoitteiden saavuttamista. Niillä rannoilla, joita ei ole vielä kaavoitettu, on voimassa erillinen pykälä (MRL 72 §) suunnittelutarpeesta ranta-alueilla. Näissä tapauksissa poikkeamispäätöksen tekee ELY-keskus. Kuntien tekemien ratkaisujen pohjaksi katsotaan alueen kaavoja eli minkälaisia asioita maakunta- ja yleiskaavat sekä mahdolliset erilliset inventoinnit ja selvitykset tuovat esille. Suunnittelutarveratkaisut ja poikkeamispäätökset tulevat tiedoksi myös ELY-keskuksiin ja ELY-keskus voi puuttua päätöksiin valittamalla, jos esimerkiksi merkittävät luonnonarvot ovat uhattuina.

Virkistysalueiden sijoittaminen kaavoituksessa on tärkeää sekä luonnonalueiden säilymistä että elinympäristön laadun parantamisen kannalta. Luontotyyppien tilaan vaikuttaa myös virkistysalueiden käyttö ja hoito. Valtaosa virkistysalueista on kuntien perustamia ja ylläpitämiä.

3.3.2

Kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen kehittäminen

Yllä kuvatut kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen periaatteet mahdollistavat jo nyt uhanalaisten luontotyyppien esiintymien luonnonarvojen vaalimisen. Tätä suojavaikutusta on mahdollista tehostaa edelleen parantamalla kaavoituksen perustana olevia tietoaineistoja sekä kehittämällä suunnittelukäytäntöjä ja ohjausta. Luontotiedon lähteinä ovat paitsi yleiset tietojärjestelmät (luku 3.5), myös kaavoja ja tarkempaa suunnittelua varten tehtävät luontoselvitykset.

Luontotyyppitiedolla on tärkeä merkitys myös suunniteltaessa erilaisia kulkuväyliä, voimajohtolinjoja ja muuta rakentamista edellyttävää toimintaa. Näissäkin hankkeissa päälinjat määritellään yleensä kaavoituksessa (erityisesti maakuntakaavoituksessa), ja yksityiskohtaisempaa tietoa suunnitelmakohteiden luonnonarvoista tarvitaan viimeistään hankkeiden tarkemmassa suunnittelussa. Maankäytön ja infrastruktuurin suunnitteluun liittyen on tarpeen myös kehittää kompensatiomenettelyjä ja kompensatiotoimien suunnittelua. Tietoa tarvitaan lisää myös niistä rakentamiseen liittyvistä luontotyyppien uhkista (esimerkiksi virkistyskäytön aiheuttama kuluminen hiekkarannoilla ja dyynialueilla), jotka tulee ottaa huomioon kaavoituksessa ja rakentamisen ohjauksessa.

Tiedon levittäminen ja parempi saatavuus edellyttävät koulutuksen sekä kaavaprosesseihin liittyvän yhteistyön kehittämistä, jotta luontotyyppien huomioon ottaminen tulisi enemmän osaksi normaalia suunnittelua ja päätöksentekoa. Koulutusta luontotyypeistä voitaisiin sisällyttää myös jo olemassa oleviin eri alojen koulutuspäiviin. ELYjen vastuulla olevissa kuntien kanssa käytävissä kehittämisseskusteluissa tulisi varata aikaa myös uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottamisen käsittelyyn. ELY-keskusten johdolla valmisteltavat maakunnalliset yhteistyöhankkeet; esimerkiksi ympäristöstrategia ja ympäristöohjelma ovat tärkeitä kokonaisvaltaisia kehittämisvälineitä ympäristöä koskevien tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseksi, myös uhanalaiset luontotyypit huomioon ottaen, keskeisten maakunnallisten toimijoiden yhteisen näkemyksen pohjalta.

(17) Varmistetaan, että tieto uhanalaisista luontotyypeistä on mahdollisimman kattavasti käytettävissä kaavoituksessa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa. (ELYt, YM, maakuntien liitot, kunnat, 2011–)

Uhanalaisten luontotyyppien huomioon ottamisesta alueiden käytön suunnittelussa kaivataan yhtenäistä ohjeistusta ja viranomaisohjausta esimerkiksi valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden soveltamiseksi mahdollisimman yhdenmukaisesti luontotyyppien säilyttämisen kannalta maan eri osissa. Kaavoitusta varten tehtäviin luontoselvityksiin tarvitaan yleisesti selkeämpi ohjeistus, jossa otetaan riittävällä tavalla huomioon myös uhanalaisten luontotyyppien selvittäminen. Luontoselvitysten tasoa ja yhtenäisyyttä on mahdollista parantaa myös kehittämällä selvitysten laatujärjestelmää ja luontoselvitysten laatijoiden sertifiointijärjestelmää.

Kaavoituksen ohjausvaikutuksen lisäämiseksi tulisi selvittää kunnissa ja maakunnissa kehitettyjä hyviä käytäntöjä (mm. eri kaavamerkintä- ja määräystyyppijä) luontotyyppien ja niitä laajempien arvokkaiden luontokokonaisuuksien säilyttämisessä. Esimerkiksi Uudenmaan 1. vaihemaakuntakaavaan on kehitetty merkintätapa ja siihen liittyvä määräys metsätalousalueille, jotka ovat laajoja, yhtenäisiä ja ekologisen verkoston kannalta merkittäviä. Tämä voisi yhtenä keinona edistää luonnon monimuotoisuuden säilymistä estämällä arvokkaiden kokonaisuuksien pirstoutumista. Myös suo- ja pienvesikokonaisuuksien sekä virtavesijatkumoiden säilyttämisessä alueiden käytön suunnittelulla voisi olla merkittävämpi ohjaava rooli. Soiden käytössä maakunnallisen suunnittelun merkitystä korostetaan mm. soiden ja turvemaiden strategiassa. Ympäristöministeriö ohjeistaa maakuntakaavan valmistelua tältä osin vuoden 2011 kuluessa. Perinnebiotooppien huomioon ottaminen on tärkeää erityisesti maaseutualueilla tehtävissä kyläyleiskaavoissa sekä rantarakentamisen yhteydessä.

Valtiolla on erityinen velvollisuus edistää luonnon monimuotoisuuden säilymistä omilla alueillaan. Metsähallituksen maiden kaavoituksessa noudatetaan yleistä lainsäädäntöä ja ohjeistusta. Lisäksi Metsähallituksen maiden kaavoitusperiaatteet on vastikään (2008) päivitetty. Uhanalaiset luontotyypit tulevat niiden mukaan huomioiduksi, mikäli luontoselvitysten ohjeistukseen tarkennetaan uhanalaisten luontotyyppien selvittäminen.

(18) Kehitetään valtakunnallista ohjeistusta ja kaavoituskäytäntöjä uhanalaisten luontotyyppien sekä yhtenäisten arvokkaiden luontokokonaisuuksien huomioon ottamiseksi alueiden käytön suunnittelussa, mm. valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toimeenpanossa. Tähän liittyen kehitetään myös luontoselvitysten laatujärjestelmää sekä selvitysten laatijoiden sertifiointijärjestelmää. (YM, ELYt, maakuntien liitot, kunnat, 2011–)

Ns. uusympäristöjen tarkoituksenmukainen suunnittelu ja ylläpito on yksi keino edistää uhanalaisten luontotyyppien lajiston säilymistä. Arvokkaat uusympäristöt ovat yleensä syntyneet sivutuotteena ihmisen toiminnasta, jolla on muut päämäärät kuin luonnon monimuotoisuuden lisääminen. Tiehallinto on tehnyt selvityksiä uusympäristöjen merkityksestä teiden varsilla. Tiehallinnon ympäristöohjelma 2010:ssä on esitetty tienvarsien niittämistä koskevia käytäntöjä, jotka edistävät luonnon monimuotoisuutta ja arvokkaiden kasviesiintymien säilymistä. Tärkeätä on välttää lajistollisesti arvokkaiden alueiden liiallista niittämistä kasvukauden aikana. Uusympäristöjen arvojen tunnistamisessa, säilyttämisessä ja hoitokäytännöissä on vielä runsaasti kehittämistarvetta eri toimialoilla. Lisäksi erilaiset kulttuuriympäristöt ovat merkittäviä uhanalaisten luontotyyppien eliölajiston säilyttämisessä, jossa myös eri toimijoiden yhteistyö on tarpeellista.

(19) Uhanalaisten luontotyyppien lajiston turvapaikkojen ja siirtymismahdollisuuksien vahvistamiseksi kehitetään kaavoituksessa ja rakentamisessa toimintatapoja uusympäristöjen (mm. tien- ja rannanvarsi-alueet, hiekkakuopat, voimajohtolinjat) sekä rakennettujen alueiden ja kulttuuriympäristöjen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. (ELYt, kunnat, YM, LVM, Liikennevirasto, MH, Museovirasto, Maakuntamuseot, Fingrid, Finavia, 2011–)

3.3.3

Merialueiden käytön suunnittelun kehittäminen

Merialueen ja merenpohjan luonnonvarojen vastuullinen hyödyntäminen vaatii kattavaa alueellista suunnittelua ja hyvät käytännöt ovat vasta kehitymässä. Meren eri käyttömuotojen aiheuttamat paineet luontotyyppeihin tulisi minimoida merien aluesuunnittelun (Integrated Sea Use Management, ISUM) kautta. Merialueiden kaavoittamisessa pätevät samat periaatteet kuin maa-alueillakin (ks. 3.3.1). Suomessa rannikkokuntien kuntarajat ulottuvat sisäisiltä aluevesiltä aluemerен ulkorajalle, ja siten sekä sisäisten aluevesien että aluemerен alueiden käytön suunnittelusta vastaavat maakunnat ja kunnat. Suomi perusti vuonna 2005 aluemerensä jatkeeksi talousvyöhykkeen (laki Suomen talousvyöhykkeestä 1058/2004). Kansallinen alueiden käytön suunnittelu ei koske tuota vyöhykettä, mutta Suomella on esimerkiksi mahdollisuus säädellä talousvyöhykkeellä tapahtuvaa kalastusta. Merialueiden käytön suunnittelun kehittämisessä keskeisessä roolissa on myös Metsähallitus, joka hallinnoi valtion omistamia vesialueita.

Merialueiden käyttöä koskevia hankkeita varten tarvitaan alueilta tausta-aineistoja suunnittelun pohjaksi samalla tavoin kuin maaympäristöjä suunniteltaessa. YVA-selvitykset joudutaan kuitenkin tekemään puutteellisin tai olemattomin tiedoin. Meriluonnon tuntemus on VELMUn eli vedenalaisen meriluonnon monimuotoisuuden inventointiohjelman (2004–2014) myötä lisääntynyt viime vuosina. Vedenalaisesta luonnosta on tehty biologisia inventointeja toistaiseksi alle 0,5 % pinta-alasta, ja inventoinnit keskittyvät pääsääntöisesti Natura-alueille. Merialueiden luonnonvarojen hyödyntämisen ja kaavoituksen kannalta olisi tärkeää, että inventointeja tehtäisiin laajalti myös Natura-alueiden ulkopuolella. Sekä varsinaiseen vedenalaistiedon keräämiseen että tiedon tuottamiseen liittyvien muiden menetelmien, kuten mallinnuksen kehittämiseen tarvitaan myös merkittävää lisäpanostusta. Näitä tietoja kaivataan nopeasti esimerkiksi merialueita koskevien YVA-selvitysten laatimisoppaan perustaksi (toimenpide 21).

Suomi on sitoutunut monissa kansainvälisissä sopimuksissa, kansallisessa Itämeren suojeluohjelmassa (2002) sekä rannikkostrategiassa (2006) edistämään merialueiden kestävästä käytöstä suunnittelua, mikä koskee koko merialuetta. Laaja-alaisen ja perusteellisen merialuesuunnittelun tarve tulee esille EU:ssa valmisteltavana olevassa meripolitiikassa. Merialueiden suunnittelu on yksi keskeisimpiä meripolitiikan työkaluja ja EU:n meristrategiadirektiivi, joka tähtää meriympäristön hyvään tilaan vuoteen 2010 mennessä, on meripolitiikan ympäristöpilari. Merialueiden suunnittelun tärkeyttä korostavat myös HELCOM:n Baltic Sea Action Plan (BSAP) sekä EU:n Itämeri-strategia. Näistä kansainvälisistä velvoitteista tulisi välittää tietoa alueiden käytön suunnittelusta vastaaville tahoille maakunnissa ja kunnissa. Merialuesuunnittelun yleisperiaatteita valmistellaan sekä globaalilla (CBD) että EU tasolla ja myös Itämeren maiden yhteistyönä. Suomi kehittää yhdessä muiden Itämeren maiden kanssa merellisen aluesuunnittelun tutkimuksellista pohjaa yhteisessä Itämeren BONUS-tutkimusohjelmassa 2010–2016. Tulevaisuudessa olisi tarve selvittää myös talousvyöhykkeen suunnittelun edellytyksiä Suomessa.

(20) Kehitetään kokonaisvaltaista merialuesuunnittelua osana muuta alueidenkäytön suunnittelua yhteistyössä Itämeren maiden ja kansainvälisten toimijoiden kanssa. Tämä edellyttää merialueen ja merenpohjan inventointien tehostamista. Ohjeistetaan kansallisesti kuntia ja maakuntia merialueiden käytön suunnittelusta ja sitä koskevista kansainvälisistä velvoitteista. (YM, SYKE, MH, ELYt, Trafi, Liikennevirasto, maakuntien liitot, kunnat, 2012–)

Kansallista ohjeistusta laadittaessa on syytä koota yhteen merialueilla käynnissä olevat, alueiden käytön suunnitteluun liittyvät hankkeet⁶ sekä hyviksi todetut käytännöt. Maa-alueiden tapaan myös merialueilla on suunnittelun periaatteena pidettävä sitä, että alueen luontoarvot selvitetään riittävällä tarkkuudella ennen alueen käytön suunnittelua tai suunnitteluprosessin yhteydessä, eikä toimintaa suunnata alueille, joiden luontoarvoja ei tunneta (varovaisuusperiaate). Tätä edellyttävät kaavoitusta ohjaava maankäyttö- ja rakennuslaki ja esimerkiksi ympäristövaikutusten arviointia koskeva EIA-direktiivi.

Merialueiden käytön suunnittelussa varovaisuusperiaate on tähän mennessä toteutunut jossain määrin puutteellisesti, sillä monissa merialueita koskevissa hankkeissa on ympäristövaikutusten arvioinneissa kiinnitetty huomiota ainoastaan alueella oleviin luontodirektiivin luontotyyppisiin (jopa keskittyen lähinnä maaluontotyyppisiin) ja jätetty vedenalaisen luonnon muu vaihtelu huomiotta. Luontodirektiivin luontotyyppien lisäksi myös uhanalaisten tai harvinaisten luontotyyppien esiintymisen selvittäminen toimenpidealueilla ja niiden läheisyydessä on erittäin tärkeää. Lisäksi esimerkiksi vesirakentamisessa ja vedenalaisten öljy- ja kaasuputkien mahdollisissa uusissa linjauksissa tulee ottaa huomioon vedenalaiselle luonnolle aiheutuvat haitat ja pyrkiä ehkäisemään ne jo suunnitteluvaiheessa. Myös uusien laiva- ja veneväylien rakentamisessa ja suunnittelussa sekä vanhojen väylien kunnostamisessa tulisi ottaa huomioon potkurivirtausten ja alusten peräaaltojen vaikutukset meri- ja rantaluontoon.

(21) Laaditaan eri toimijoita varten yhtenäinen ohjeistus laajoja merialueita koskevien hankkeiden ympäristövaikutusten arvioimisesta (YVA-hankkeet) ja niiden seurantaohjelmien sisällöstä, jotta voidaan välttää uhanalaisten tai harvinaisten luontotyyppien ja lajien esiintymien hävittäminen ja heikentäminen. (YM, SYKE, RKTL, GTK, 2011)

Merialueiden kestävään käyttöön liittyen on arvokkaiden alueiden lisäksi kiinnitettävä huomiota myös sedimenteiltään pilaantuneisiin kohteisiin. Pilaantuneet sedimentit tulee kartoittaa, ekosysteemille merkittävää haittaa aiheuttavat kohteet kunnostaa sekä ruoppauksia ja muuta toimintaa rajoittaa näillä alueilla. Tämä voi koskea sekä laaja-alaisia hankkeita että pienimuotoisempaa vesirakentamista.

Merikiviaineksien hyödyntäminen on Suomessa lisääntymässä, koska maanpäälliset soravarat ovat monilta seuduilta loppumassa. Merikiviainesten nosto tapahtuu kaukana rannasta ja yleensä yli 15 metrin syvyydestä. Kiviainesten nosto tuhoaa paikallisesti pohjaeläinyhteisöt ja lisääntynyt sedimentaatio voi tuhota tai haitata pohjan eliöyhteisöjä laajoillakin alueilla mm. virtausoloista riippuen.

⁶ Merialueiden käytön suunnittelua pyritään edistämään mm. Central Baltic -rahoitteisessa NANNUT-projektissa (2010–2012), jossa kehitetään vedenalaisen meriluonnon arvot huomioivia menetelmiä paikallisen ja alueellisen maankäyttöön liittyvän viranomastyön avuksi. Projekti kattaa Suomessa alueen Kotkasta Saaristomerelle ja Ahvenanmerelle. Hankkeessa tehtävät inventoinnit tuovat lisätietoa mm. öljyntorjunnan, rantakaavoituksen ja satamatoimintojen tarpeisiin lähtökohtana ekosysteemilähestymistapa.

(22) Laaditaan Itämeren suojeleohjelman mukainen valtakunnallinen merihiekan ja kiviainesten ottamista koskeva suunnitelma, jossa otetaan huomioon myös uhanalaisten meriluontotyyppien säilyttäminen. (YM, TEM, SYKE, MH, maakuntien liitot, kunnat, 2012–2016)

Tuulivoiman tuotannon odotetaan moninkertaistuvan Suomessa. Tuulivoimaloiden perustaminen on helpointa matalilla merialueilla, joilla myös useimmat uhanalaisiksi arvioiduista ja muista luontoarvoiltaan merkittävistä vedenalaisista luontotyypeistä sijaitsevat. Perämerelle ja Merenkurkkuun on jo suunnitteilla useita tuulivoimapuistohankkeita, jotka ovat jo ohittaneet

YVA-ohjelmavaiheen ja joiden suunnitelmat valmistuvat vuonna 2010. Selvityshankkeita tulee ohjaamaan valtakunnallinen ohjausryhmä, jossa on tärkeää linjata tuleville hankkeille yhteiset lähtökohdat mm. luontotyyppien huomioon ottamisesta hankkeissa valmisteltujen ehdotusten pohjalta.

Suomessa on tapahtunut 9 mittavaa, satoja öljytonneja koskevaa öljyonnettomuutta 1960-, 1970- ja 1980-luvuilla. Viime vuosina vakavilta öljytuhoilta on vältytty. Öljykuljetusten määrä Suomenlahdella on lähes nelinkertaistunut vuodesta 2000 ja samalla öljyonnettomuuksien riski on kasvanut. Etenkin matalan veden ja rannikon luontotyyppien kannalta öljyonnettomuudella olisi seudullisesti vakavat seuraukset. Meriturvallisuutta ovat parantaneet yksirunkoisten alusten poistuminen liikenteestä sekä uudet liikenteen ohjaus- ja seurantajärjestelmät (VTMIS ja AIS). Meriliikenteen ohjaus- ja seurantajärjestelmien kehitystyötä on edelleen jatkettava, esimerkiksi öljy- ja kaasutankkereiden reittisuunnitelmien syöttäminen ennakkoon liikenteen ohjaus- ja seurantajärjestelmään (GOFREP) parantaisi meriturvallisuutta Suomenlahdella. Ohjaus- ja seurantajärjestelmien kehittämisen ohella tulee kehittää keinoja minimoida inhimillisten tekijöiden (esimerkiksi miehistön väsymys, merimiestäidot ja koulutus) vaikutusta meriturvallisuuteen.

Öljyonnettomuuksiin varautuminen on myös jonkin verran parantunut. Itämeren ranta- ja vesiluontotyyppien esiintymiä, joita öljyonnettomuuden sattuessa olisi pyrittävä suojaamaan, on selvitetty hankkeissa BRISK (Sub-regional risk of spill of oil and hazardous substances in the Baltic Sea) ja OILRISK (Applications of ecological knowledge in managing oil spill risk). Vaikka arvokkaita ranta- ja vesiluontotyyppien esiintymiä koskevat tiedot ovat Suomessa edelleen puutteelliset, pyritään edellä mainituissa hankkeissa luomaan järjestelmät ja toimintamallit mahdollisimman sujuviksi onnettomuustilanteiden varalta, jotta arvokkaita ranta- ja luontotyyppijä voidaan turvata.

3.4

Taloukskäytössä olevien alueiden käyttö ja hoito

3.4.1

Sisävedet ja Itämeri

Vesienhoidon suunnittelu (VHS)

Euroopan unionin vesipolitiikan puitedirektiivin (2000/60/EY) ja sen perusteella valmistellun kansallisen lainsäädännön täytäntöönpano on edellyttänyt mittavia ponnistuksia vesienhoidon kehittämiseksi. Vesienhoidon ympäristötavoitteena on, että vesien tilan heikkeneminen estetään ja että niissä 2015 mennessä saavutetaan vähintään hyvä tila. Tavoitteen saavuttamisen määräaika voidaan tietyin ehdoin pidentää 6 tai 12 vuodella. Vesienhoidon toimenpiteiden toteutuksen onnistuminen ja sitä kautta vesistöjen ekologisen tilan paraneminen ja säilyttäminen ovat olennaisen tärkeitä myös uhanalaistuneiden sisävesi- ja Itämeren luontotyyppien tilan parantamisen kannalta.

Manner-Suomessa on seitsemälle vesienhoitoalueelle laadittu vesienhoitosuunnitelmat ja niitä tarkistetaan kuuden vuoden välein. Valtioneuvoston joulukuussa 2009 vahvistamissa vesienhoitosuunnitelmissa esitetään toimet, joilla pinta- ja pohjaviesien hyvä tila voidaan säilyttää ja saavuttaa. Vesienhoitosuunnitelmat sisältävät tiedot alueen vesistöistä, niihin kohdistuvasta kuormituksesta sekä muista ihmisen aiheuttamista vaikutuksista, vesistön ekologisesta tilasta, vesienhoidon tavoitteista sekä tarvittavista vesiensuojelu- ja -hoitotoimista. Tavoitteiden saavuttamiseksi alueellisissa ympäristökeskuksissa (nykyiset ELYt) laadittiin vesienhoitosuunnitelmat ja toimenpideohjelmat läheisessä yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa (alueelliset yhteistyöryhmät). Myös toimenpideohjelmien toteutus edellyttää eri tahojen tiivistä yhteistyötä. Kaikkien ohjelmiin sisältyvien toimien on oltava käynnissä viimeistään vuoden 2012 lopussa. Valtioneuvosto hyväksyi 17.2.2011 Vesienhoidon toteutusohjelman vuosille 2010–2015 ohjaamaan konkreettisia toimenpiteitä.

Vesienhoitosuunnitelmissa on esitetty vesien tilaan vaikuttavilla toimialoilla tarvittavat toimet ja keinot, jotka tulee toteuttaa vesien hyvän tilan turvaamiseksi. Toimet koskevat tilaa heikentävän kuormituksen sekä siihen vaikuttavien muuttavien toimintojen, kuten vesirakentamisen ja säännöstelyjen haittojen vähentämistä. Osana vesienhoitosuunnitelmien toimeenpanoa on mm. esitetty ravinnepäästöjen hallintaa kahdelle kolmasosalle peltoalasta, kasvipeitteisyyden lisäystä noin viidennekselle peltoalasta, kosteikkojen perustamista (noin 1 600 kpl), vesistökuunnostuksia sekä säännöstelyn kehittämistä vesistöjen tilan parantamiseksi.

Vesienhoitosuunnitelmien mukaan hyvä tila voidaan turvata vuoteen 2015 mennessä tai saavuttaa yli 90 prosentissa tarkastellusta järvipinta-alasta ja noin 70 prosentissa jokipituuksista tarkastelun kohteena olevissa vesistöissä. Rannikkovesien tilan paraneminen on hitaampaa, mutta niidenkin tila on tarkoitus saada hyväksi viimeistään vuonna 2027.

Vesienhoitoa ja vesiluontotyyppien turvaamista tulee tehostaa siirtämällä painopistettä entistä enemmän yksittäisten uomien ja vesialueiden ja niiden lähiympäristön suojelemisesta kokonaisista valuma-alueita käsittäviin ratkaisuihin suunnittelua tehostamalla. Seuraavan vesienhoitokierroksen valmistelussa tulisi ottaa nykyistä pienemmän kokoluokan vesiä vesienhoidonsuunnittelun ja toimenpideohjelmien piiriin. Tähän mennessä on kattavimmin otettu huomioon vähintään 5 km² järvet ja vähintään 200 km² valuma-alueeltaan olevat joet. Pienempiä vesiä on suunnittelun piirissä vähän. Erityishuomiota tulee jatkossa kohdistaa uhanalaisiin ja vastuuluontotyyppisiin, luontodirektiivin luontotyyppisiin sekä puutteellisen tila-arvioinnin ja seurannan piirissä oleviin vesiin (esimerkiksi pienvedet, Etelä-Suomen virtavesiluonto, savikkoalueiden vedet, kalkkijärvet ja lyhytviipymäiset järvet). Ekologisen tilan luokittelua erityyppisissä vesissä tulisi myös edelleen kehittää, jotta se kuvaisi entistä paremmin vesiluontotyyppien ekologista tilaa.

(23) Edistetään uhanalaisten vesi- ja kosteikkoluontotyyppien huomiointia ottamalla vesienhoitosuunnitelmien (VHS) ja niiden toimenpideohjelmien toteutuksessa ja vaikuttavuuden seurannassa. Tarkennetaan uhanalaisia luontotyyppisiä koskevia tavoitteita ja toimenpiteitä seuraavissa vesienhoitosuunnitelmissa (2016–2021). (YM, ELYt, MMM, SYKE, MTT, MH, RKTL, vesiensuojeluyhdistykset, neuvontajärjestöt, vesialueen omistajat, 2011–)

Osana meristrategiadirektiivin (2008/56/EY) kansallista toimeenpanoa tullaan laatimaan merenhoitosuunnitelma. Merenhoitosuunnitelma sisältää arvion meriympäristön tilasta, tilaa koskevat tavoitteet, tilaa kuvaavat mittarit ja tilan seurannan. Vuoteen 2015 mennessä merenhoitosuunnitelman tueksi laaditaan toimenpideohjelma merialueen tilan parantamiseksi ja niiden tulee olla voimassa vuoteen 2016 mennessä.

Merenhoidon järjestämisen yleisenä tavoitteena on luoda puitteet Itämeren hyvä tilan ylläpitämiseksi tai saavuttamiseksi vuoteen 2020 mennessä.

Rehevöitymisen torjunta

Itämeren ja myös monien sisävesiluontotyyppien suurin ongelma on rehevöityminen. Suomessa ja myös koko Itämeren piirissä merkittävin yksittäinen ihmisen aiheuttaman typpi- ja fosforikuormituksen lähde on maatalous. Muita merkittäviä lähteitä ovat yhdyskunnat, teollisuus, haja-asutus, metsätalous ja kalankasvatus. Tyyppiä kulkeutuu Itämereen ja sisävesiin myös ilman kautta meri- ja tieliikenteen, maatalouden sekä energiantuotannon päästöinä. Suomi on sitoutunut ravinnekuorman vähentämiseen mm. HELCOM:n Itämeren suojelun toimintaohjelmassa (Baltic Sea Action Plan, BSAP), ja toimintaohjelmaa toteuttavista konkreettisista toimenpiteistä on sovittu EU:n Itämeri-strategian yhteydessä. Myös EU:n meristrategiadirektiivi edellyttää, että ihmisen aiheuttama rehevöityminen ja sen haitat minimoidaan.

Suomi tähtää kansallisesti HELCOM:n Itämeren suojelun toimintaohjelmaa korkeampiin päästörajoituksiin valtioneuvoston periaatepäätöksessä "Vesien suojelun suuntaviivat vuoteen 2015", jonka mukaan maatalouden ravinnekuormitusta tulee vähentää vuoteen 2015 mennessä vähintään kolmanneksella vuosien 2001–2005 keskimääräiseen tasoon verrattuna. Ravinnekuorman vähentämiseen pyritään mm. edellä mainittujen vesienhoitosuunnitelmien ja toimenpideohjelmien keinoin.

Maa- ja metsätalousministeriö toteuttaa tähän liittyen toimia mm. maatalouden ympäristötukiohjelman kautta. Maatalouden ympäristötuen perus- ja lisätoimenpiteiden tukea on voinut saada mm. lannoitustason alentamiseen, suojakaistojen hoitamiseen, peltojen kevennettyyn muokkaamiseen ja talviaikaisen kasvipeitteisyyden ylläpitämiseen. Vaikka esimerkiksi lannoitteiden käyttöä onkin vähennetty, ei maatalouden ravinnepäästöjä vesistöihin ole saatu vielä merkittävästi vähenemään, mikä johtuu osaltaan viljelymaiden runsaista ravinnevarastoista. Vesien suojelun toimenpiteisiin on tulossa muutosehdotuksia EU:n yhteisen maatalouspolitiikan vuonna 2014 alkavalle ohjelmakaudelle. Tärkeimmät lisätavoitteet käynnissä olevaan kauteen verrattuna liittyvät mm. peltojen tehostettuun talviaikaiseen kasvipeitteisyyteen, oijen piennarten leventämiseen ja karjanlannan ravinteiden parempaan hyväksikäyttöön.

Rehevöitymisen kustannustehokkaan hillitsemisen kannalta olisi erittäin tärkeää pystyä kohdentamaan maatalouden ympäristötukea ongelma-alueille. Vesienhoitosuunnitelmissa maatalouden vesien suojelun keskeisiä ohjauskeinoja ovat:

- Vuonna 2012 tehostetaan ympäristötuen toimenpiteitä kohdentamalla niitä nykyistä paremmin alueellisesti ja vesien suojelullisin perustein riskiherkimmille alueille muun muassa ravinnetaseiden avulla. Parannetaan erityistukisopimusten vesien suojelullista kohdentumista.
- Vuonna 2014 alkavista uusista maatalouden ympäristötuen vesien suojelutoimenpiteistä valtaosa kohdennetaan maantieteellisesti ja tilatasolla kaikkein kuormittavimmille peltoalueille ja -lohkoille.
- Maatalouden investointitukien suunnittelussa otetaan huomioon myös vesien suojelun tavoitteet ja ohjataan investointitukia uusiin kotieläintalouden vesien suojelua edistäviin sekä maan rakenteen parantamiseen tähtääviin toimiin.

Myös monivaikutteisten kosteikkojen perustamiseen ei-tuotannollisen investointituen avulla tulee kannustaa entisestään. Tukijärjestelmään on tarpeen luoda menettely myös pelkästään luonnon monimuotoisuutta edistävien kosteikkojen rakentamisen tukemisesta. Rahoitettavien kosteikkojen enimmäispinta-alaa ei ole tarpeen rajoittaa, koska käytännössä hyvään luontaiseen paikkaan toteutettuna voidaan patoamalla saada pienin kustannuksin laajoja hyvin toimivia kosteikkoja.

Suomessa maatalouden ravinnepäästöjen kannalta haastavin alue on Lounais-Suomi, jossa on vuonna 2010 päättyvässä TEHO-hankkeessa kehitetty ja räätälöity vesiensuojelutoimenpiteitä yhdessä maatalousyrittäjien kanssa. Alkavassa TEHO Plus -hankkeessa on tarkoitus keskittyä entistä enemmän tilakohtaiseen neuvontaan, tiloille tehtävän ympäristökäsikirjan toteuttamiseen ja lannankäyttöä tehostavien yleissuunnitelmien laatimiseen. TEHO ja TEHO Plus hankkeiden tuloksia tulee soveltaa myös muilla vesiensuojelun kannalta tärkeillä alueilla. Vastaavia pilottihankkeita on käynnistynyt ja on tarpeen käynnistää myös muilla alueilla. Uusia lähestymistapoja maatalouden vesiensuojeluun on haettu myös MTT:n Tarveke-hankkeessa, jossa selvitetään maatalouden tarjouskilpailumallin toteuttamisen edellytyksiä Suomessa.

Vesien suojelun suuntaviivat vuoteen 2015 -ohjelma, vesienhoitosuunnitelmat ja toimenpideohjelmat kohdistavat toimenpiteitä maatalouden ohella myös muihin ravinnekuormituslähteisiin, kuten yhdyskuntajätevesiin ja kalankasvatukseen. Yhdyskuntajätevesien puhdistus on Suomessa jo varsin tehokasta, mutta typenpoiston tehostamiselle, samoin kuin vanhenevien viemäreiden ja puhdistamojen korjaukselle on edelleen tarvetta. Lisäksi kalankasvatus kuormittaa varsinkin Saaristomerta, ja ravinnekuormituksen vähentämiseen voidaan pyrkiä mm. ohjaamalla kasvattamojen sijaintia sekä kehittämällä ruokintamenetelmiä. Haja-asutuskiinteistöjen jätevesien puhdistamisen tehostaminen käynnistyy, kun eduskunta hyväksyi lainsäädännön tarkistamisen talvella 2011.

(24) Tehostetaan merkittävästi toimia sisävesiin ja Itämereen päätyvän ravinnekuorman pienentämiseksi mm. kohdentamalla maatalouden ympäristötukea nykyistä paremmin alueellisesti ja vesiensuojelullisin perustein riskiherkimmille alueille, sekä edistämällä koulutusta ja neuvontaa sekä kehittämällä uusia taloudellisia ohjauskeinoja. (MMM, ELYt, SYKE, MTT, MTK, Pro Agria, 2011–)

Meriliikenteen päästöjä pyritään myös rajoittamaan. Matkustaja-alusten käsittelemättömien käymäläjätevesien päästäminen Itämereen on MARPOL-yleissopimuksessa kielletty, mutta kielto astuu voimaan vasta kun matkustajasatamissa on riittävät laitteistot käymäläjätevesien vastaanottamiseksi. Työ laitteistojen parantamiseksi on juuri alkamassa ja tässä työssä tärkeitä vastuutahoja ovat Trafi ja Suomen Satamaliitto. Trafin johdolla valmistellaan myös ehdotusta Itämeren nimeämisestä NECA-alueeksi, missä uusilta aluksilta vaaditaan noin 80 % NO_x-päästöjen vähentämistä.

Vesien rehevöitymistä voidaan hillitä myös vähentämällä ns. sisäistä kuormitusta sekä poistamalla merestä ravinteita. Särkikalat runsastuvat rehevöityneissä vesissä, ja ne myös itse lisäävät rehevöitymistä sekoittamalla pohjasedimenttiä ravintoa hankkiessaan. Tästä johtuvaa veden samenumista ja pohjan biodiversiteetin köyhtymistä voidaan vähentää valikoivan poistokalastuksen avulla. Tästä hyötyisivät myös taantuneet arvokalakannat ja vedenalaisten luontotyyppien tila paranisi. Meren sisäistä kuormitusta tutkitaan Åbo Akademin johtamassa SEABED-hankkeessa pohjoisen Itämeren saaristo- ja rannikkoalueilla. Keinotekoisien hapetuksen käyttömahdollisuuksia ravinteiden vapautumisen säätelyssä tutkitaan puolestaan Suomen ympäristökeskuksen koordinoimassa PROPPEN-hankkeessa.

Kansalliset toimet ovat paras tapa Suomen rannikkovesien tilan parantamiseen, mutta etenkin Suomenlahdella ulkomerialueen tilaan vaikuttavat myös muut tekijät. Pietarin kaupungin jätevedenpuhdistusta on jo viime vuosina tehostettu merkittävästi, mutta huomattavaa kehittämistarvetta on edelleen esimerkiksi Leningradin alueen muiden kaupunkien sekä tuotantoeläinkestittymien jätevesien puhdistuksessa.

Muut sisävesien hoitoa koskevat kehittämistarpeet

Vesienhoidon suunnittelun (VHS) lisäksi sisävesiin liittyviä suunnitteluprosesseja tai arviointihankkeita ovat mm. tulvariskien hallintasuunnitelmien laatiminen, luontodirektiivin luontotyyppien suojelutason arviointi ja seuranta, Metsähallituksen sisävesien suojelustrategian laatiminen ja kaavoitus. Tiivis yhteistyö ja synergiamahdollisuuksien etsiminen suunnittelussa, toteutuksessa ja seurannassa on tarpeen, jotta vältetään päällekkäistä työtä ja edistetään kustannustehokkuutta ja jotta ehdotettavat toimet ovat toisiaan tukevia. Esimerkiksi kosteikkojen suunnittelu valuma-alueella voi palvella yhtä aikaa tulvanhallintaa, maa- ja metsätalouden hajakuormituksen vähentämistä ja veden laadun parantamista sekä sisävesi- ja kosteikkoluontotyyppien turvaamista.

Toisaalta tulee myös varmistaa, ettei suunnitelluilla toimenpiteillä aiheuteta vahinkoa uhanalaisten luontotyyppien esiintymille. Toimenpiteiden suunnittelua vaikeuttaa, että tietopohja sisävesien vesiluonnosta yleensä ja erityisesti esimerkiksi vedenalaisesta luonnosta on varsin puutteellinen. Inventointeja on tehty hyvin vähän jopa suojelualueilla. Siksi ekologisen tiedon lisääminen on välttämätöntä, jotta tärkeän sisävesiluonnonvaran hoidon ja käytön suunnitteluun saataisiin vaikuttavuutta. Metsähallitus on alustavasti selvittellyt sisävesien tietopohjan lisäämismahdollisuuksia ja tavoitteita valtion vesialueilla erityisesti Natura 2000 -alueilla. Laajemmin tässä työssä tarvitaan kaikkien toimijoiden yhteistyötä ja kehittämishankkeiden valmistelua.

Esimerkiksi valuma-alueita koskevien pilottihankkeiden avulla voitaisiin selvittää, kuinka vesienhoidon suunnittelussa ja toteuttamisessa, samoin kuin muissa suunnitteluhankkeissa voidaan tehostaa uhanalaisten sisävesi- ja rantaluontotyyppien turvaamista sekä tähän liittyvää tiedon lisäämistä. Erityisesti olisi syytä tarkastella VHS:n tyypittelyn, luokittelun, ympäristötavoitteiden, toimenpiteiden ja seurannan toimivuutta ja kohdistumista uhanalaisiin ja luontodirektiivin sisävesi- ja rantaluontotyyppisiin.

(25) Kehitetään vesienhoidon suunnittelun (VHS) ohjauskeinoja ja yhtenäistetään ohjeistusta eri toimijoille sisävesien uhanalaisiin luontotyyppisiin kohdistuvien hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa (mm. metsätalous, turvetuotanto, vesirakentaminen, ojitukset, ruopaukset, jätevesien johtaminen). (YM, MMM, ELYt, Tapio, metsäkeskukset, SYKE, MTT, MH, maakunnat, kunnat, vesiensuojeluyhdistykset, neuvontajärjestöt, vesialueen omistajat, 2011–)

Valtioneuvoston päätöksessä vesienhoitosuunnitelmista yhdeksi kunnostukseen liitettäväksi ohjauskeinoksi on nimetty pienvesien ennallistamisohjelman laatiminen ja käynnistäminen, mikä on uhanalaisten pienvesi- ja virtavesiluontotyyppien kannalta tärkeää. Tavoitteena on pienvesien ekologisen ja hydro-morfologisen tilan parantaminen osana vesistöjen ekologisen tilan yleistä parantamista sekä myös uhanalaisten vaelluskalakantojen nousu- ja lisääntymismahdollisuuksien parantaminen. Ennallistamisen suunnittelu on tuloksellisinta, mikäli se voidaan suunnitella ja toteuttaa valuma-aluelähtöisesti, yli hallinnollisten rajojen. Ensi vaiheessa tulisi koota yhteen tiedot toteutetuista kunnostus-/ennallistamishankkeista, käytetyistä menetelmistä sekä eri valuma-alueiden pienvesien tilasta ja ennallistamistarpeesta.

Pienvesien ennallistamis-/kunnostushankkeita on jo tehty eri puolilla Suomea, toteuttajina ovat mm. metsäkeskukset, ELYt, Metsähallitus, vesiensuojelu/-hoitoyhdistykset ja luontojärjestöt. Sisävesien kunnostuksissa lähtökohtana on usein ollut virkistyskäytön ja kalatalouden edistäminen, mutta nykyisin enenevässä määrin tavoitteet liittyvät myös ekologisen tilan parantamiseen (esimerkiksi lähteiden kunnostushankkeet). Ennallistaminen edellyttää rahoitusjärjestelmien kehittämistä sekä menetelmätutkimusta, valtakunnallista ohjeistusta ja koordinoitua sekä paikalliset

olosuhteet ja luonnonarvot huomioivaa suunnittelua. Pienvesien monimuotoisuus-osaamista tulee vahvistaa sekä ympäristö- että metsähallinnossa.

(26) Laaditaan ja käynnistetään pienvesien ennallistamisohjelma sekä otetaan pienvesien suojelutarpeet huomioon myös vesistöjen kunnostusstrategian valmistelussa. (YM, MMM, SYKE, ELYt, MH, metsäkeskukset, Tapio, vesiensuojeluyhdistykset, RKTL, yliopistot, vesialueen omistajat, kalastusalueet, 2011–2014)

Tarvitaan lisää tietoa, kuinka hyvin metsänhoito-ohjeet, metsäsertifiointi, METSO-ohjelma ym. turvaavat uhanalaisia sisävesi- ja rantaluontotyyppisiä. Edelleen on tarpeen kehittää ohjeistusta uhanalaisten sisävesi- ja rantaluontotyyppien ja toiminnallisten hydrologisten kokonaisuuksien huomioon ottamiseksi ja on varmistettava myös riittävä koulutus käytännön toimijoille. Ohjeissa on keskeistä korostaa valuma-alueiden turvaamista. Kunnostusojitusten yhteydessä on kiinnitettävä erityistä huomiota vesistövaikutusten ehkäisyyn ja uhanalaisen suo- ja pienvesiluonnon turvaamiseen. Kunnostusojitusten suunnittelun yhteydessä tulisi tarkastella myös ennallistamistarpeet ja -mahdollisuudet, esimerkiksi pienvesien osalta.

Pienvesiympäristöt ja pohjavesivaikutteiset metsät soveltuvat kunnostus- ja luonnonhoitokohteiksi, etenkin suojelun alueiden lähialueilla tai alueilla, joilla voidaan muodostaa METSO-elinympäristöverkosto. Yksityismaiden talousmetsissä pienvesien ennallistamista luonnonhoitohankkeina, esimerkiksi KEMERA-rahoituksella tulee edelleen lisätä sekä tiivistää alueellista yhteistyötä muiden vesienhoitoa suunnittelevien ja toteuttavien tahojen kesken.

Tulvasta riippuvaisten luontotyyppien turvaaminen edellyttää tulvimisen sallimista tällaisten luontotyyppien alueilla sisävesillä. Esimerkiksi tulvametsien, tulvaniittyjen ja metsäluhtien säilyttäminen ja mahdollinen ennallistaminen edellyttää tulvimista. Huolellisella valuma-alueen suunnittelulla voidaan tunnistaa ja asettaa etusijalle toimenpiteet, joiden toteuttaminen edistää samanaikaisesti useita tavoitteita.

(27) Ottamalla huomioon uhanalaiset luontotyypit tulvariskien hallintasuunnitelmissa ja käyttämällä ekologisia menetelmiä (mm. tulvatasanteiden suosiminen perkausten sijaan, kosteikkojen ennallistaminen valuma-alueella) parannetaan tulvasta riippuvaisten luontotyyppien tilaa. (MMM, YM, ELYt, SYKE, Tapio, metsäkeskukset, maakunnan liitot, kunnat, 2012–)

Virtavesiluontotyyppien tilan parantamisessa voi olla merkitystä myös maa- ja metsätalousministeriön johdolla valmisteltavalla valtakunnallisella kalatiestrategialla, jonka tavoitteena on edistää vaelluskalojen nousua ja luonnonlisääntymistä merkittävässä vaelluskalavesistöissä. Virtavesijatkumoiden esteettömyyden lisääminen ja luontaisten kalayhteisöjen palauttaminen on tärkeää virtavesiluontotyyppien ja niiden eliöyhteisöjen turvaamisen kannalta. Luonnonuomatyyppisten ratkaisujen suosiminen on tässä erityisen tärkeää.

3.4.2

Suot ja turvemaat

Soiden ja turvemaiden käytön kokonaisvaltainen suunnittelu on ollut puutteellista. Osin tämä on johtunut siitä, että huomattavaan osaan soista ei ole kohdistunut erityisiä käyttöpaineita. Avosoitakin on kuitenkin käytetty pellonraivaukseen, turpeenottoon, tekojärvien pohjiksi jne. Tämä on tuhonnut laajoja suoalueita eri puolilla maata. Lisäksi erityisesti puustoiset suoalueet ovat olleet tehokkaan ojituksen

kohteena turvemaiden viljely- ja metsätalouk käytön tehostamiseksi. Kaikkiaan soita on ojitettu vuosikymmenien kuluessa runsaat 5,5 milj. hehtaaria. Laajoilla alueilla maan eteläpuoliskossa ojitettujen soiden osuus nousee alueiden koko suoalasta yli 75 prosenttiin. Ojittamattomastakin alasta vain osa on luonnontilaisia tai luonnontilaiseen verrattavia soita.

Ensimmäistä kertaa Suomessa on valmisteltu kokonaisvaltainen soiden ja turvemaiden käytön strategia, jonka tavoitteena on luoda yhteinen, ajantasainen näkemys soiden ja suoluonnon sekä turvemaiden monipuolisesta ja kestävästä käytöstä. Suoluonnon monimuotoisuuden säilyttämisen kannalta keskeistä on kohdentaa erilaisessa alueiden ja luonnonvarojen käytössä soita merkittävästi muuttava toiminta ojitetuille tai muuten luonnontilansa menettäneille soille. Suostrategiassa on tätä varten kehitetty erityinen soiden luonnontilaisuusluokittelu ja sitä täydentävä erityisten luontoarvojen määrittelytavoite. Lisäksi metsätalouden, maatalouden ja turvetuotannon yhteydessä pyritään vähentämään mahdollisimman kustannustehokkaasti soiden käytöstä aiheutuvia ympäristöhaittoja sekä ottamaan huomioon monimuotoisuusvaikutukset. Samalla on tarvetta käyttää eri lakeihin perustuvia ohjauskeinoja tehokkaasti sekä tarkistaa ja selventää lupaprosesseja sekä kehittää tarvittaessa lainsäädäntöä.

Uhanalaisten suoluontotyyppien kannalta tärkein soiden ja turvemaiden strategian osatavoite on suoluonnon monimuotoisuuden köyhtymisen pysäyttäminen ja suoluonnon (suoyhdistymätyypit, suotyypit, lajisto) tilan parantaminen sekä suotuisan suojelutason saavuttaminen vuoteen 2020 mennessä. Tähän tähdätään soidensuojelualueiden tilan parantamisen ja suojelualueverkon kehittämisen (ks. luku 3.2.2) ohella lisäämällä soiden ennallistamista suojelualueiden ulkopuolella valtion ja yksityisten mailla yhteistyössä maanomistajien kanssa. Valtion mailla jatketaan ennallistamista riistalintujen, suoluonnon kytkeytyneisyyden ja uhanalaisten suoluontotyyppien suojelun kannalta tärkeillä alueilla. Talousmetsissä valtion rahoituksella toteutettavassa ennallistamisessa ja luonnonhoidossa sekä kohteiden valinnassa tuetaan suojelualueiden ja uhanalaisten suoluontotyyppien sekä metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen tilan parantamista sekä riistalintukantojen elvyttämistä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää metsätaloudellisesti kannattamattomien ojitettujen soiden jatkokäyttöön em. tavoitteiden saavuttamiseksi.

Valtion alueilla maan itä- ja pohjoisosissa on omistusoloista johtuen laajempia aluekokonaisuuksia, joilla soiden tilan turvaamiseen ja parantamiseen voidaan vaikuttaa nopeasti Metsähallituksen oman toiminnan ohjauksessa sekä Metsätalouden ympäristöopasta parhaillaan päivitettäessä Luonnonvarasuunnitelmia laadittaessa ojittamattomat, toimivat suoekosysteemit voidaan määritellä arvokkaiksi luontokohteiksi tms. Samalla on tarpeen lisätä tietoa uhanalaisten suoluontotyyppien esiintymistä sekä turvata tai parantaa niiden luonnontilaa. Metsähallituksessa on toteutettu vuoden 2010 aikana METSO-ohjelman toimenpide, jossa selvitettiin valtion maiden roolia korpien, lettojen ja luhtien suojelussa.

Tärkeätä on, että Metsähallituksen metsätalous ja luontopalvelut tiivistävät yhteistyötä soiden ja turvemaiden talouk käytön ja suojelun yhteensovittamiseksi. Tavoitteena on, että luonnontilaisten soiden määrä ja monimuotoisuus ei enää laskisi vaan kääntyisi tulevaisuudessa kasvuun luonnonhoidon ja metsätaloustoimien suunnittelun sekä ennallistamisen avulla. Valtion metsätalousmaalla olevat ojat, jotka kuivattavat suojeltua suota kartoitetaan ja niiden osalta pyritään yhteistyössä palauttamaan suojelualueen vesitalous luonnonmukaiseksi. Samoin puuntuotannollisesti kannattamattomia ojitusalueita tulisi pyrkiä ennallistamaan.

(28) Soiden ekologisen verkoston toimivuutta suojelualueverkoston ulkopuolella parannetaan mm. ennallistamalla ojitettuja soita, sekä estetään suoluonnon tilan heikkeneminen ja suoluontotyyppien uhanalaistuminen säilyttämällä luonnontilaiset suot ja merkittäviä luonnonarvoja omaavat ojittamattomat suoalueet yhteisesti sovittujen soiden luonnontilaluokittelun sekä luonnonarvo- ja käyttökriteerien mukaisesti. (YM, MMM, TEM, SYKE, MH, ELYt, Tapio, metsäkeskukset, maakuntien liitot, kunnat, MTK, metsänomistajaliitot, metsänhoitoyhdistykset, Turveteollisuusliitto, turvetuottajat, 2011–)

Soiden käytön maakunnallisen ohjauksen tehostamiseksi valtioneuvosto hyväksyi 13.11.2008 MRL:n nojalla määriteltyjen valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) tarkistukset. Viranomaistoimintaa ohjaavat erityistavoitteet soiden osalta ovat: "Maakuntakaavoituksessa on otettava huomioon turvetuotantoon soveltuvat suot ja sovitettava yhteen tuotanto- ja suojelutarpeet. Turpeenottoalueiksi varataan jo ojitettuja tai muuten luonnontilaltaan merkittävästi muuttuneita soita ja käytöstä poistettuja suopeltoja. Turpeenoton vaikutuksia on tarkasteltava valuma-alueittain ja otettava huomioon erityisesti suoluonnon monimuotoisuuden säilyttämisen ja muiden ympäristönäkökohtien sekä taloudellisuuden asettamat vaatimukset."

VAT:n soita koskevilla tavoitteilla pyritään soiden kokonaisvaltaisen kestävän käytön edistämiseen. Tämän toteutuminen käytännössä riippuu maakuntakaavojen laatimisen sisällöstä ja aikataulusta. Näiden tavoitteiden toteuttaminen edellyttää myös riittäviä selvityksiä, joiden perusteella maakuntakaavatasolla voidaan mahdollisimman ristiriidattomasti sovittaa yhteen turpeenoton ja soiden suojelun sekä esimerkiksi vesiensuojelun tarpeet. Tärkeätä on, että maakuntien liitot mahdollisimman kattavasti ja nopeasti valmistelevat maakuntakaavoja, joiden avulla voidaan sovittaa yhteen ja ohjata soiden käyttömuotoja VAT:n velvoitteiden mukaisesti. VAT:hin liittyviä asioita ja tavoitteita on selostettu yleisemmin myös edellä luvussa 3.3.

Turvetuotannon sijainninhjausta sisältyy myös valtioneuvoston periaatepäätökseen "Vesiensuojelun suuntaviivat vuoteen 2015", jonka mukaan turvetuotantoa tulee suunnata tuotannossa oleville tai jo ojitetuille alueille välttämättä turvetuotantoalueiden sijoittumista vesistön tai suojelualan välittömään läheisyyteen.

3.4.3

Metsät

Metsänhoitomallien ja metsätalouden suunnittelun kehittäminen

Metsien puuntuotannollinen hyödyntäminen ja siihen liittyvä metsänhoidon suunnittelu on ollut pitkään säänneltyä ja yksityiskohtaisesti ohjeistettua. Tällä on ollut ja on yhä suurempi merkitys myös metsäluonnon tilan kehitykselle ja uhanalaisten luontotyyppien säilyttämiselle sitä mukaa kun metsänhoidon ja metsätalouden suunnittelun perustana oleva tutkimustieto kasvaa.

Metsien luontaiseen häiriödynamiikkaan perustuvan metsänhoidon ja metsän luontaiset rakennepiirteet (esimerkiksi lahopuu, vanhat puuyksilöt, palanut puuainne, maanpinnan rikkoutuminen tuulenkaatojen seurauksena, valo-olosuhteet) huomioon ottavan metsänhoidon kehittämiseksi tarvitaan edelleen tutkimusta. Eri metsäluontotyyppien luontainen rakenne ja häiriödynamiikka tulee selvittää systemaattisesti, jotta metsänhoitosuosituksia voidaan mahdollisimman hyvin sovittaa ekologisiin lähtökohtiin erilaisilla kasvupaikoilla ja maan eri osissa. Tutkimuksessa tulee samanaikaisesti selvittää luontaiseen häiriödynamiikkaan perustuvan metsänhoidon ekologiset, taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset, jotta tulokset voidaan liittää osaksi kokonaisvaltaista metsien kestävän hoidon ja käytön suunnittelua ja vaikutusten arviointia. Metsähallitus on yhteistyössä Metsäntutkimuslaitoksen, Helsingin

yliopiston ja Itä-Suomen yliopiston kanssa perustanut kaksi kokeilualuetta, joilla on mahdollisuus toteuttaa tällaista tutkimusta. Metsänhoitomalleja tulee kehittää sitä mukaa kuin niiden laatimiseen tarvittavia tutkimustuloksia valmistuu.

Luontotyyppien uhanalaistumiskehityksen vähentäminen soveltamalla metsien luontaiseen häiriödynamiikkaan perustuvaa metsänhoitoa edellyttää nykyistä monipuolisemman metsänhoitovalikoiman käyttöä. Esimerkkinä voidaan mainita erikikäismetsän kasvatusta, jonka nykyinen metsälaki sallii, mutta jota käytännössä toteutetaan vähän. Eri-ikäisrakenteisten metsien avulla voidaan vaikuttaa myönteisesti ekologisten tavoitteiden toteutumiseen metsien hoidossa. Eri-ikäisrakenteisten metsien kasvatusta ei kuitenkaan automaattisesti takaa metsien ekologian laatua, jos samalla ei oteta huomioon metsäekosysteemien rakennepiirteitä. Tällä hetkellä metsälain 6 §:ssä on sallittu erityishakkuut, jos kohteella on metsän monimuotoisuuden säilyttämisen, maiseman tai metsän monikäytön kannalta erityistä merkitystä. Erityishakkuiden ohjeistusta ja neuvontaa sekä soveltamismahdollisuuksia metsäalan neuvontaorganisaatioiden kautta kehitetään, jotta metsälain mahdollisuus erityishakkuihin tulee laajemmin metsänomistajien ja metsäammattilaisten tietoon. Metsäsuunnittelun ja neuvonnan kehittämisessä olisi tärkeää jatkossa varmistaa, että monimuotoisuutta lisäävän metsäsuunnitteluvaihtoehdon laatiminen tulisi tasavertaisemmaksi vaihtoehdoksi maanomistajalle.

Alueelliset metsäohjelmat (AMO) tarjoavat hyvän mahdollisuuden tarkastella LuTU-metsätyyppien tilaa ja säilyttämistavoitteita alueellisesti. Parhaillaan laaditaan METSO-ohjelman alueellisia elinympäristökohtaisia toimenpideohjelmia osana alueellisten metsäohjelmien päivytystä yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Ohjelmat sisältävät mm. METSO-alueiden hankinnan alueellista kohdentamista ja hankinnan elinympäristökohtaisia painopisteitä. Ne valmistuvat Kansallinen metsäohjelma 2015:n aikataulussa.

Myös metsätalouden maisematason suunnittelun kehittäminen voisi osaltaan vähentää luontotyyppien uhanalaisuutta. Metsähallitus toteuttaa tätä suunnittelua valtion mailla, mutta yksityismetsätaloudesta maisematason suunnittelukäytännöt vielä puuttuvat. Kehittyvät metsävaratietojärjestelmät voisivatkin osaltaan tuoda tähän uusia mahdollisuuksia, joten maisematason metsäsuunnittelun mahdollisuutta yksityismetsissä olisi syytä selvittää.

(29) Kehitetään metsätalouden asiantuntija- ja edistämisorganisaatioissa edelleen metsänhoitoa, talousmetsien luonnonhoitoa, metsätalouden suunnittelua ja neuvontaa ottaen erityisesti huomioon uhanalaiset luontotyypit. (Metsäkeskukset, Tapio, MMM, ELYt, SYKE, 2011–)

Kuten sivulla 23 todettiin metsänkäsittelymenetelmien monipuolistamista selvittäneen työryhmän työn jälkeen aloitetaan metsälainsäädännön uudistaminen, mikä on tärkeä seikka myös uhanalaisten metsäluontotyyppien tilan parantamisen kannalta.

Metsänhoitosuosituksen ja ohjeistuksen kehittäminen

Metsänhoitosuosituksissa luonnonhoidon toimenpiteiden tavoitteina on lisätä arvokkaiden elinympäristöjen luonnonarvoja ja lisätä monimuotoisuudelle tärkeiden rakennepiirteiden määrää talousmetsissä yksityismetsissä sekä yritysten ja valtion mailla. Metsänhoitosuosituksia ja Metsähallituksen Metsätalouden ympäristöopasta uudistettaessa ja päivitettäessä sekä koulutuksessa ja käytäntöön viennissä on tärkeää ottaa huomioon metsäluontotyyppien tilan parantaminen. Tähän käytetään jo tehtyjen tutkimusten ja selvitysten mutta myös uusien tutkimushankkeiden tuloksia. Metsänhoidon ohjeiden uudistuksen yhteydessä tulee erityisesti kiinnittää huomio suositeltujen menetelmien varioimisen ja joustavan soveltamisen mahdollisuuksiin, jotka perustuvat metsäluontotyyppien luontaisen rakenteen eroihin ja vaihtelevuuteen.

Joustava ja monipuolinen metsänhoidon ohjeistus luo edellytyksiä ekologisesti monipuolisen metsäluonnon ylläpitämiseksi talousmetsissä. Tämä koskee sekä ki-vennäismaiden metsiä että puustoisia soita. Joustavuus on tarpeen myös metsän-omistajien erilaisten arvostusten huomioonottamiseksi metsänhoidon toteutuksessa. Tätä on tähän mennessä jonkin verran toteutettu esimerkiksi jättämällä tavanomaista enemmän säästöpuuta maanomistajan niin halutessa tai suosittelemalla ja toteutta-malla luontopainotteista metsäsuunnitelmaa. Metsänhoito-ohjeiden kehittämistyön yhteydessä päivitetään, tuotteistetaan ja markkinoidaan vaihtoehtoiset metsänhoito-ohjeet metsänomistajille, jotka haluavat painottaa luontoarvoja tavallista enemmän, sekä koulutetaan metsäammattilaiset ja muut käytännön toimijat.

Lahopuu on merkittävä metsäluontotyyppien rakennepiirre, ja lahopuun vähyys on edelleen yksi tärkeimmistä eliölajien uhanalaisuuden syistä. Nykyisissä metsänhoito-ohjeissa kuolleet puut suositellaan säästettäväksi, mutta lahopuun määrälle ei ole asetettu tavoitearvoa. Suositellut ja sertifiointien yhteydessä edellytetyt uudistushakkuissa jätettävät säästöpuut yhdessä luonnonpoistuman kautta syntyvän lahopuun kanssa ovat kääntäneet lahopuun määrän hitaaseen kasvuun, mikä näkyy VMI-tuloksissa erityisesti kuolleen pystypuun ja kovien lahoasteluokkien määrien lisääntymisenä VMI9:n ja VMI10:n välillä. Vuosina 2004–2007 VMI10:ssä mitattu lahopuun määrä metsä- ja kitumaalla oli keskimäärin 5,4 m³/ha (Etelä-Suomessa 3,2 m³/ha ja Pohjois-Suomessa 7,6 m³/ha)⁷. Useiden tutkimusten mukaan lahopuun määrän ylittäessä noin 20 m³/ha metsikössä alkaa esiintyä lahopuusta riippuvaisia uhanalaisia lajeja. Lahopuun turvaaminen talousmetsissä olisi ehkä merkittävin yksittäinen toimi, jolla metsäluonnon monimuotoisuuden vähenemistä Suomessa voitaisiin hidastaa. Lahopuun lisäämiseen ja sen ominaisuuksien parantamiseen perustuvaa luonnonhoitoa kannattaakin edelleen kehittää.

Lahopuun lisäämisen vaikuttavuutta on mahdollista parantaa keskittämällä lahopuuta talousmetsässä sellaisille alueille, joihin sitä voi muodostua suuri määrä ja sijoittamalla keskittymät sellaisiin paikkoihin, joihin uhanalaisella lahopuulajistolla on hyvät leviämismahdollisuudet, kuten luonnonsuojelualueiden, METE-kohteiden ja muiden luontokohteiden sekä METSO-kohteiden läheisyyteen. Myös säästöpuiden polttaminen parantaa palaneesta puusta riippuvaisen lajiston tilannetta. Tällaisten lahopuukeskittymien määrällisten, laadullisten ja sijainnillisten tavoitteiden ohjeistuksessa on edelleen kehittämistarvetta. Myös kuolleiden puiden säästäminen ja sijoittelu ryhmiin korjuun ja metsänkäsittelyiden yhteydessä kaipaa edelleen lisää ohjeistusta.

(30) Lisätään metsänhoidon ohjeistusta monimuotoisen metsäluonnon ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi talousmetsissä. Selvitetään kuinka yksityismetsiä koskevien metsänhoitosuosittelujen avulla voidaan parantaa talousmetsien monimuotoisuudelle tärkeiden rakennepiirteiden, kuten lahopuun määrää, laatua ja sijoittelua kiertoajan eri vaiheissa. Kehitetään edelleen ohjeita/suosituksia lahopuun lisäämiseksi sekä metsien kasvatus- että uudistamistoimenpiteissä. (MMM, Tapio, metsäkeskukset, Metla, metsänhoitoyhdistykset, 2011–)

Metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen tunnistamista ja turvaamista on edistetty kohteiden erilliskartoituksella (METE-kartoitus) sekä valtion- ja yksityismaiden metsäsuunnittelun yhteydessä, metsänhoito-ohjeistuksella ja metsäsertifiointilla. Suomessa on kaksi metsäsertifiointistandardia (PEFC ja FSC). Sertifiointi on markkinalähtöinen keino, jonka avulla halutaan osoittaa puutuotteiden kuluttajille, että tuotteissa käytetty puu on peräisin kestävästi ja hyvin hoidetuista metsistä. Sertifiointi

⁷ Ihalainen, A. & Mäkelä, H. 2009. Kuolleen puuston määrä Etelä- ja Pohjois-Suomessa 2004–2007. *Metsätieteen aikauskirja* 1/2009:35–56.

antaa tietynlaista perusturvaa myös uhanalaisten metsäluontotyyppien säilyttämises- sä. Erityisen tärkeää on, että valtion, yritysten ja yksityismaille on uudistettu metsän- hoitosuosituksia monimuotoisuustavoitteet huomioon ottaen 1990-luvulta lähtien.

Bioenergian tuotanto

Bioenergian kasvavat tuotantotavoitteet ja tästä johtuva metsien käytön tehostuminen voivat vaarantaa uhanalaisten metsäisten luontotyyppien säilyttämistavoitteet. Uh- katekijät on syytä selvittää ja tunnistaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa sekä kehittää menettelytavat ao. luontotyyppialueiden tilan turvaamiseksi bioenergian tuotantoa suunniteltaessa ja toteutettaessa. Kesällä 2010 valmistuneissa energiapuun korjuu- ja kasvatussuosituksissa luonnonhoitoa on jo otettu huomioon painottamalla arvokkaiden elinympäristöjen turvaamista sekä säästöpuiden ja lahoppuiden säily- misen merkitystä.

Euroopan parlamentin ja neuvoston ns. RES-direktiivin (uusiutuvista lähteistä peräisin olevan biopolttoaineen käytön edistämisestä, 2009/28/EY) toimeenpano on käynnissä Suomessa. Direktiivin kestävyyskriteerien tulkinta ja toimeenpano liittyvät esimerkiksi suojelualueiden, ns. aarniometsien, ruohostoalueiden ja soiden käytön rajoitteisiin bioenergian raaka-ainelähteinä. Liittymäkohdat uhanalaisten luontotyyppien säilyttämistavoitteisiin on tarpeen ottaa tässäkin yhteydessä huomioon.

KEMERA

Voimassa olevalla kestävän metsätalouden rahoituslailla (KEMERA) (544/2007) tur- vataan metsien biologista monimuotoisuutta yksityisten metsänomistajien mailla. KEMERAlla toteutetaan METSO-ohjelmaa ympäristötuella ja metsäluonnon hoi- tohankkeina. Määräraha METSO-ohjelman toteutukseen on vuonna 2010 10,3 milj. euroa. Luonnonhoitohankkeilla voidaan hoitaa ja suojella metsäisten luontotyyppien monimuotoisuutta (esimerkiksi harjumetsien paahdeympäristöt, lähteet, jalopuus- toiset lehdot, kallioluontotyypit ja puustoiset perinnebiotoopit).

Erityisesti ympäristötuen kohdentumista ns. määräaikaisen suojelun kohteille tuli- si arvioida (vrt. Metlan seurantahanke) uhanalaisten luontotyyppien näkökulmasta ja selvittää keinoja tukien kohdentamiseksi niin, että ne tehokkaammin edistävät myös uhanalaisten luontotyyppien säilymistä. Monimuotoisuuden turvaamiseen tarkoitettuja KEMERA-tukia tulisikin entistä enemmän suunnata luonnonhoidosta hyötyvien uhanalaisten luontotyyppien hoitamiseen. Kivennäismailla tällaisia ovat esimerkiksi jalopuulehdot, harjumetsät, ravinteiset kalliot sekä metsäiset dyynit, joiden tilaa mm. metsätalous ja rakentaminen ovat heikentäneet.

Rehevöitymisestä kärsivien ympäristöjen hoitaminen tulisi ulottaa myös muihin harjumetsiin kuin paahdeympäristöihin, mutta myös kuiviin ja karuihin kangasmet- siin, joiden kasvillisuus on muuttunut aiempaa tuoreempaan suuntaan. Tätä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi suosimalla luonnonhoidollisia ja metsänhoidollisia kulotuksia talousmetsissä. Tähän mennessä näitä ei ole voitu riittävässä määrin toteuttaa kulo- tuksen kalleuden, kausiluonteisuuden, tulen leviämiskäsitteen, suuren työvoimatarpeen ja kulotustaidon hallitsevien ammattilaisten puutteen vuoksi. Luonnonhoidollisten kulotusten lisäämistä kuivilla ja karuilla mailla vaikeuttaa myös se, että nämä maat sijaitsevat lähes aina pohjavesialueilla, joilla pohjavesiä pilaava toiminta on kielletty. Lupia myöntävien ympäristöviranomaisten kanta ja käsitykset kulotusten haitalli- suudesta vaihtelevat alueittain huomattavasti, ja lupia on usein vaikea saada. Tulisii- kin selvittää tarkemmin, kuinka haitallisia luonnonhoidolliset kulotukset pohjavesille ovat ja millä edellytyksillä niitä voitaisiin pohjavesialueilla toteuttaa.

Soiden osalta luonnonhoitohankkeissa keskeistä tulisi olla vesitaloudellisten suo- kokonaisuuksien turvaaminen ja uhanalaisimpien suoluontotyyppien ennallista- minen. Huomiota tulee kiinnittää mahdollisimman eheidän vesitaloudellisten suo- kokonaisuuksien (suoyhdistymät, sekä avosuot, että puustoiset suot sekä soiden

metsäiset reuna-alueet) ja niiden valuma-alueiden turvaamiseen ja hydrologisten kokonaisuuksien ennallistamiseen. Ojittamattomien soiden vesitalouden säilyttämisestä on syytä korostaa myös metsänhoidon ohjeistuksessa ja metsätalouden toiminnan ohjauksessa. Mahdollisimman yhtenäisten ja laajahkojen kokonaisuuksien merkitys toiminnan suunnittelussa korostuu, jolloin muun muassa yhteisöjen ja yhtiöiden omistuksessa olevat alueet ovat tässä myös merkittäviä. Maankohoamisrannikon sukkessiosarjojen turvaamiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

Alueellisten metsäohjelmien yhteydessä tehtävien METSO-ohjelman alueellisten elinympäristökohtaisten toimenpideohjelmien ja niiden sisäisten prioriteettien määrittäminen auttaa myös METSO-ohjelman toimenpiteiden kohdentamisessa.

(31) Suunnataan metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamiseen tarkoitettujen KEMERA-tukien myöntämisen painopistettä luonnonhoitohankkeisiin ja alueille, joissa tuen vaikuttavuus monimuotoisuuteen ja uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseen on suurin kiinnittäen samalla huomiota metsien ekologisten verkostojen kehittämiseen. (MMM, metsäkeskukset, metsänhoitoyhdistykset, Tapio, 2011–)

Luonnonhoitomenetelmiä tulee edelleen kehittää. Tulee myös selvittää, missä määrin joidenkin luontotyyppien hoitoa voitaisiin toteuttaa myös tavanomaisen metsänkäsittelyn yhteydessä hyvän luonnonhoitosuunnittelun avulla (esimerkiksi lehdot). Yksityismetsiin soveltuvien luonnonhoitomenetelmien kehittämiseksi tarvitaan tietoa kullekin luontotyyppille soveltuvista luonnonhoitomuodoista, toimintatavoista ja hoidon vaikuttavuudesta. Siksi tällaisille luonnonhoitokohteille tulisi myös järjestää seuranta.

Valtion maat

Metsähallituksen hallinnassa on valtion talousmetsiä kaikkiaan 5 milj. hehtaaria, joka muodostaa laajan erityyppisten alueiden kokonaisuuden. Metsähallituksen talousmetsissä on eri tavoin edistetty luonnon monimuotoisuuden ja erilaisten ekologisten verkostojen säilyttämistä. Metsätalouden ympäristöopasta ollaan päivittämässä, minkä yhteydessä uhanalaisiin luontotyyppisiin voidaan kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota. Valtion alueiden hoidossa ja käytössä on jatkossakin syytä ottaa huomioon uhanalaisten luontotyyppien säilyttämisenäkökohdat erityisesti niiden luontotyyppien osalta, jotka aiemmin ovat esimerkiksi tiedon puutteen vuoksi jääneet huomiotta tai joiden kaikkia säilyttämismahdollisuuksia ei ole riittävästi käytetty hyväksi (esimerkiksi erilaiset vesialueet, tietyt metsä- ja suotyyppit jne.). Tämä edellyttää lisätiedon hankintaa ja arviointia siitä, millaisia lisätoimenpiteitä valtion alueiden LuTU-luontotyyppien tilan parantaminen edellyttäisi.

(32) Valtion metsätalouskäytössä olevien alueiden hoidossa ja käytössä ylläpidetään ja kehitetään menettelytapoja (esimerkiksi Metsätalouden ympäristöopas, luonnonvarasuunnitelmat) uhanalaisten luontotyyppien säilyttämiseksi ja tilan parantamiseksi käyttämällä myös hyväksi valtionmaiden muodostamia aluekokonaisuuksia. (MH, MMM, YM, 2011–)

Poronhoitoalueella valtion talousmetsien hoidon kehittäminen liittyy myös poronhoitoon ja saamelaiden oikeuksiin sekä perinteiseen tietoon. Metsänhoitosuosituksia kehitettäessä on tarpeen hyödyntää myös porolaitumiin ja poronhoitoon liittyviä tietoaineistoja.

Avoimet elinympäristöt ja perinnebiotoopit

Perinnebiotooppien hoidon tärkeys on tiedostettu uhanalaisten luontotyyppien ja lajien säilyttämiseksi, mutta luontotyyppien uhanalaisuusarviointi lisäsi tietoa ihmisen toiminnan aiheuttamasta rehevöitymisestä ja umpeenkasvusta useilla muilla avoimilla luontotyypeillä. Nämäkin alueet tarvitsevat kiireesti hoitoa. Tällaisia ovat monet rantojen luontotyypit, erityisesti hiekkarannat, joita valtaavat järviruoko, puusto ja pensasto. Myös avoimet kallioluontotyypit, erityisesti kalkkikalliot ja keskiravinteiset kalliot, ovat menettämässä omaleimaista lajistoaan umpeenkasvun vuoksi. Myös eteläisen Suomen pienialaiset lettosuot kärsivät umpeenkasvusta.

Hiekka- ja dyynirannoille on tarpeen laatia erityinen hoitokortti perinnebiotooppien hoitokorttien tapaan. Jo lähes koko rannikollemme levinneen kurturuuden poistosta on suunnitteilla oma hoito-ohjeensa, mikä liittyy vieraslajistrategian valmisteluun (ks. seuraava luku).

Avoimien rantojen ja kallioiden hoito on ollut toistaiseksi vähäistä eikä hoitotarvetta ole laajasti tiedostettu. Hoidon järjestämiselle ei myöskään ole vakiintuneita resursseja tai tukimuotoja. EU-rahoitteisissa Life-hankkeissa dyyniluontotyyppien hoitoon on kiinnitetty huomiota ja hoito on aloitettu Kokkolan Vattajalla ja Porin Yyterissä. Etenkin rantojen hoidosta vastuuta voisivat ottaa kunnat, maanomistajat ja yhdistykset, kunhan selkeitä hoito-ohjeita ja opastusta olisi saatavilla. Jos rantojen puustouminen ja ruovikoituminen estetään, myös niiden virkistyskäyttöarvot säilyvät.

Kalkkikallioiden hoitotarve olisi kiireellisesti kartoitettava, mutta nykyiset tiedot esiintymistä ovat tähän tarkoitukseen puutteellisia ja liian vanhoja, joten tarvitaan myös esiintymäverkoston perusinventointia. Lisäksi on tarpeen koota yhteen kalkkikallioiden hoitokokemukset ja suunnitella niiden perusteella kalkkikallioiden hoito-ohjeita.

Käytöstä poistuvissa kalkkilouhoksissa on lajistollisesti arvokkaita uusympäristöjä, joiden maisemointitapoihin on tarpeen kiinnittää huomiota, jotta alueille kotiutunutta kalkkilajistoa ei suotta hävitetä louhosalueiden jälkihoidossa. Toiminnanharjoittajien ja lupaviranomaisten yhteisymmärrys on tässä tärkeää. Tiedotusta aiheesta on jatkettava mm. lupaviranomaisten suuntaan ja myös suurelle yleisölle.

(33) Lisätään avoimien luontotyyppien, kuten hiekkarantojen ja ravinteisten kallioiden hoitoa umpeenkasvun estämiseksi. Tämä edellyttää yhteistyötahojen kokoamista, selkeiden hoito-ohjeiden laatimista, toimivien hoitokäytäntöjen luomista ja maanomistajien kannustamista osallistumaan toimintaan. (YM, ELYt, MMM, SYKE, MH, Tapio, metsäkeskukset, kunnat, maanomistajat, järjestöt, 2012–)

Perinnebiotooppien säilyminen edellyttää perinteisten maankäyttömuotojen kuten laidunnuksen ja niiton jatkamista alueilla. Perinnebiotooppien hoito rahoitetaan valtaosin maatalouden erityistuen kautta, mutta nykyisellään vain pieni osa arvokkaimista ja uhanalaisimmista perinnebiotooppi-kohteista sisältyy maatalouden ympäristötukisopimuksiin. Siksi tarvitaan maa- ja metsätalouden valtiontukea koskevat suuntaviivat huomioon ottaen myös kansallinen tukijärjestelmä perinnebiotooppien hoitamiseen. Tämä etenkin niillä kohteilla, joilla maatalouden ympäristötuki ei riitä hoidon kustannuksiin tai joiden omistajat eivät täytä maatalouden erityisympäristötukien kriteerejä. Myös KEMERAn luonnonhoitotukea voidaan kertaluonteisesti käyttää puustoisten perinnebiotooppien kunnostamiseen. Myös suojelualueilla olevien perinnebiotooppien hoito voidaan peruskunnostuksen jälkeen järjestää yhteistyössä maatalous- ja ympäristöhallinnon sekä neuvontajärjestöjen kanssa.

Ns. lumo- ja kosteikkoyleissuunnitelmia on laadittu 2000-luvun ajan. Niiden avulla on kartoitettu maatalousympäristöjen arvokkaita luontokohteita, neuvottu niiden hoidossa ja ohjattu rahoitusta hoitokustannusten kattamiseksi. Perinnebiotooppien ja niillä elävien lajien verkostoa voidaankin merkittävästi vahvistaa ja laajentaa keskittämällä erityistukirahoitusta laajojen perinnemaisema-kokonaisuuksien hoitoon. Toisaalta tulee panostaa myös pienialaisten, erittäin uhanalaisten ketojen sekä harvinaisimpien tuoreiden ja kosteiden niittyjen hoitoon ja hoidon seurantaan.

(34) Perinnebiotooppien inventointia, hoitoa ja seuranta tulee kordinoida valtakunnallisesti. Perinnebiotooppien hoidon rahoitus turvataan pääosin maatalouden ympäristötuen kautta, mutta sen lisäksi tarvitaan myös muuta kansallista rahoitusta erityistuen ulkopuolelle jäävien, etenkin pienialaisten kohteiden hoitamiseksi. (YM, SYKE, ELYt, MMM, Maaseutuvirasto, Pro Agria, Tapio, metsäkeskukset, luonnonsuojelujärjestöt, 2012–)

ELY-keskukset eivät nykyisellään pysty järjestämään riittävästi neuvontaa perinnebiotooppien hoitoa varten. Neuvontatyötä tulisikin ulkoistaa entistä enemmän, mutta tämä edellyttäisi lisärahoitusta koulutukseen ja neuvontaan. Myös koulutusrahojen hakuprosessia tulee selkiyttää.

Voimakkaasti vähentyneiden perinnebiotooppien lajiston säilymistä voidaan osaltaan edesauttaa myös pitämällä yllä tiettyjä ihmisen toiminnan luomia kulttuuriympäristöjä ja ns. uusympäristöjä kuten tienpientareiden ketoja ja niittyjä, ratapenkeireitä, pienlentokenttiä ja voimajohtaukeita. Oman erikoistapauksensa muodostavat myös puolustusvoimien hallinnassa olevat alueet, joilta löytyy perinnebiotooppeihin rinnastuvia avoimena pidettyjä alueita. Näiden ympäristöjen oikeanlainen hoito perinnebiotooppilajiston kannalta on syytä ottaa entistä paremmin huomioon viranomaiskäytännöissä, tiedonkeruussa ja neuvonnassa.

3.4.5

Tunturialueet

Porojen laidunnuspaine on keskeinen tunturiluontotyyppien tilaan vaikuttava tekijä, joten laidunnuspaineen säätely (poroluku suhteessa laidunten kantokykyyn) on avainasemassa tunturialueiden kestäväen käytön edistämiseksi. Porojen laidunnus vaikuttaa metsä- ja tunturikasvillisuuteen sekä sitä kautta laidunten tilaan erityisesti porojen jäkälävaltaisilla talvilaitumilla. Tunturialueilla, joilla muiden maankäyttömuotojen vaikutus laitumiin on muuta poronhoitoaluetta vähäisempää, erityisenä lisäpaineena ovat tunturimittarin ja nyttemmin myös hallamittarin joukkoesiintymistä aiheutuneet tunturikoivutuhot. Kesälaidunalueilla vuodesta toiseen toistuva voimakas laidunnus vaikeuttaa koivun uudistumista. Tämä yhdistyneenä kenttäkerroksen laidunnuspaineeseen ja ilmastonmuutoksen vaikutuksiin aiheuttaa tunturiluontotyyppien tilan parantamisen kannalta erityisiä haasteita. Kesälaitumilla erityisesti tunturikoivikoiden rakenteen ja laadun säilyminen sekä koivun ja muiden lehtipuiden uudistumisen turvaaminen on tärkeää. Tavoitteena on saavuttaa tunturikoivikoissa sekä karuilla tunturikangastyypeillä vähitellen poronjäkälikköjen ekologisen tilan luokka "hyvin uudistuva".

Maankäytön voimakkuudesta ja laajuudesta riippuen eri maankäyttömuodoilla voi olla kumuloituvia vaikutuksia porolaidunten määrään, laatuun ja käytettävyyteen sekä sitä kautta laidunnuspaineeseen, mikä voi vaikuttaa luontotyyppien tilaan. Tämän takia tunturialueilla maankäytön kokonaisvaltainen suunnittelu on tärkeää, jotta maankäyttöön liittyvissä toimita voitaisiin ottaa huomioon poronhoito entistä paremmin erityisesti poronhoitoalueen pohjoisosassa. Esimerkiksi säilyttämällä tar-

keitä laidunalueita mahdollisimman yhtenäisinä ja luonnontilaisina on mahdollista ehkäistä poronhoidon ja muun maankäytön haitallisia yhteisvaikutuksia. Saamelais-ten kotiseutualueella tulisi arvioida maankäytön vaikutuksia poronhoitoon, luontais-elinkeinoihin ja biodiversiteettiin ottaen huomioon myös biodiversiteettisopimuksen alkuperäiskansoja koskevat artikkelit. Saamelais-ten kotiseutualueen maankäytön suunnittelussa ja ohjauksessa sovelletaan kansallisen lainsäädännön puitteissa Akwé:Kon -ohjeita⁸ saamelaisten perinteisen tiedon turvaamiseksi ja kestävän luonnonkäytön edistämiseksi.

(35) Edistetään tunturialueiden maankäytön kokonaisvaltaista suunnittelua siten, että poronhoidon ja muun maankäytön ristiriitatilanteet vähenevät ja haitalliset vaikutukset luontotyypeihin lievenevät. (Lapin liitto, MH, kunnat, YM, Lapin ELY-keskus, kunnat, Paliskuntain yhdistys, saamelaiskäräjät, paliskunnat 2011–)

Tunturiluontotyyppien tilan säilyttämistä ja parantamista olisi mahdollista tehostaa paliskuntakohtaisen porotaloussuunnitelman avulla. Jo nykyisin suunnitelmien tekoa edistetään Paliskuntain yhdistyksen toimesta. Suunnittelua voitaisiin edelleen kehittää muun muassa siten, että suunnitelmiin sisällytetään tarkastelut poronhoitoon ja porotalouteen liittyvän toiminnan ekologisesta, taloudellisesta sekä sosiaalisesta ja kulttuurisesta kestävydestä. Suunnitelman laatiminen voitaisiin asettaa lakisäätteiseksi Porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslakiin, jolloin erinäisten poronhoidon tukimuotojen edellytyksenä olisi hyväksytyt ”Kestävän porotalouden toimintasuunnitelma”. Saamelaiskäräjillä ja saamelaisten kotiseutualueen paliskunnilla on säännöllisiä yhteistyökokouksia, joissa on mahdollista etsiä kehittämiskeinoja saamelaisen poronhoitomallin huomioimiseksi porotaloussuunnitelmissa.

Keskeistä lautumien tilan ja laidunkierron kehittämisen kannalta on, että poronhoitoa ja muuta maankäyttöä ohjataan ja säädellään kokonaisuutena siten, että kasvillisuuden kulumisvaikutukset vähenevät. Samalla on tarvetta turvata laidunkiertojärjestelmän toiminta ja perinteiset luonnonkäyttötavat saamelaisten kotiseutualueella.

Laidunten/luontotyyppien tilaa selvitettäessä ja tutkittaessa tulisi ottaa entistä paremmin huomioon laidunnuksen ohella yhtäaikaaisesti myös muiden ympäristöä muokkaavien tekijöiden yhteisvaikutus sen sijaan, että eri tekijöitä tutkitaan erillisinä ilmiöinä. Lisäksi olisi tarpeen lisätä tietoa porojen ravinnosta ja jäkälän merkityksestä lautumien tilan indikaattorina, koska porot käyttävät ravintonaan tilanteesta riippuen monenlaista kasvillisuutta. Ilmastonmuutoksen takia tarvitaan myös laajempaa tutkimusta ja yhteisiä toimenpiteitä tuhoutuneiden tunturikoivikoiden toipumisen turvaamiseksi.

(36) Edistetään luonnonlaitumiin perustuvaa poronhoitoa pohjoisilla tunturialueilla ja hyödynnetään saamelaisten perinteisiä menetelmiä poronhoidossa. Kannustetaan paliskuntia laatimaan monitavoitteisia porotaloussuunnitelmia. Parannetaan tiedonvaihtoa Metsähallituksen kanssa uhanalaisista ja silmälläpidettävistä tunturiluontotyypeistä. (Paliskuntain yhdistys, paliskunnat, saamelaiskäräjät, MH, MMM, YM, Lapin ELY-keskus, RKTL, 2011–)

⁸ Biodiversiteettisopimuksen 7. osapuolikokouksen hyväksymät vapaaehtoiset Akwé:Kon -ohjeet koskevat sellaisten hankkeiden kulttuuri-, ympäristö- ja sosiaalivaikutusten arviointia, joita aiotaan toteuttaa alkuperäiskansojen ja paikallisten yhteisöjen pyhillä paikoilla ja niiden perinteisesti asuttamilla tai käytämillä maa- ja vesialueilla tai jotka todennäköisesti vaikuttavat näihin paikkoihin. Suomessa Akwé:Kon -ohjeet koskevat saamelaisten kotiseutualueella toteutettavien hankkeiden vaikutusten arviointia.

Myös porojen maastoruokinta voi aiheuttaa haittaa tunturiluontotyypeille. Tässä asiassa yhteistyötä ja ohjeistusta voidaan kehittää jo olemassa olevien mekanismien kautta (mm. Paliskuntain yhdistyksen ja Metsähallituksen yhteinen poronhoitoa koskeva sopimus). Uudessa yhteistyösopimuksessa on kirjattu ohjeistusta porojen maastoruokintaa koskien. Metsähallituksen ja paliskuntien välillä on säännöllinen neuvotteluyhteys. Tarvittaessa haittoja voidaan myös välttää poronhoitolakiin tehtävillä lisäyksillä ja tarkistuksilla, jotka koskisivat säännöksiä porojen maastoruokinnasta ja sen menetelmistä sekä mahdollisesti ruokinnan yhteydessä tarvittavista ilmoitus- tai lupamenettelyistä. Tärkeää on kehittää eri toimijoiden kanssa yhteistyössä rehun korjuun ja maastoruokinnan menetelmiä. Esimerkiksi heinän silppuaminen hienojakoisemmaksi parantaa sen hyödynnettävyyttä ja vähentää maastoon jäävän jätteen määrää sekä kuljetettavaa rehumäärää. Poron rehun korjaaminen entisiltä pelloilta ja niityiltä mm. Tenojoen laaksossa on myös perinnebiotooppien ja -maiseman säilyttämisen kannalta merkityksellistä.

On perusteltua ohjata ja säädellä maastoruokintaa nykyistä selkeämmin esimerkiksi luonnonpuistoissa ja vesistöjen jäällä sekä harvinaisilla, uhanalaisilla luontotyypeillä. Tätä edistäisi, jos alueen hoidosta vastaava viranomainen määritteli kohteet, joissa ei toteutettaisi porojen lisäruokintaa. Näin voitaisiin välttää seuraavia haittoja: 1. rehun mukana alueelle ei kotiutuisi vieraslajeja, 2. ruokintapaikalle ei jäisi roskaavia, kasvillisuutta peittäviä jäänteitä, 3. porojen pitkäaikainen oleskelu ei aiheuttaisi pintakasvillisuuden haitallista kulumista tai rehevöitymistä ulosteiden vaikutuksesta.

Tunturialueilla retkeilyn ja matkailurakentamisen aiheuttama kuluminen heikentää monien luontotyyppien tilaa. Suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmissa, luontomatkailusuunnitelmissa sekä kuntien virkistyskäytön ohjauksessa on tarpeen kiinnittää huomiota uhanalaisiin ja herkästi kuluviin luontotyyppeihin. Tarvittaessa rajoitetaan retkeilijöiden liikkumista arvokkailla, helposti kuluvilla luontotyyppialueilla. Luontotyyppien säilyttämisen kannalta on myös tarvetta tehostaa maastoliikenteen suunnittelua, valvontaa ja ohjausta nykyisten säädösten puitteissa.

(37) Ehkäistään tunturialueilla matkailurakentamisen, retkeilijöiden ja maastoliikenteen aiheuttamaa luonnon kulumista reittien hyvän suunnittelun ja aktiivisen opastuksen avulla sekä rakentamalla toimivia ja kestäviä retkeilyrakenteita. (MH, Lapin liitto, YM, ELY-keskus, kunnat, saamelaiskäräjät, Metla, matkailuyrittäjät, matkailujärjestöt, paliskunnat, 2012–)

3.4.6

Vieraslajien torjunta

Maa- ja metsätalousministeriö asetti helmikuussa 2009 laaja-alaisen ohjausryhmän valmistelemaan kansallista vieraslajistrategiaa ja toimintaohjelmaa. Työryhmän laaja ja yksityiskohtainen ehdotus (Työryhmämuistio MMM 2011:2) valmistui maaliskuun lopussa 2011. Vieraslajit aiheuttavat selvää uhkaa jo nyt ainakin Itämeren ja rannikon luontotyypeille, kosteille lehdoille sekä perinnebiotoopeille, ja uhka todennäköisesti kasvaa tulevaisuudessa.

Vieraslajeihin liittyen vuonna 2010 on alkanut kaksi uutta hanketta. Suomen ympäristökeskuksessa valmistellaan esiselvitys vieraslajiportaalista, jonne koottaisiin vieraslajeja koskevat tiedot ja mm. niiden havainnot. Vieraslajihavaintoja on jo aiemmin jonkin verran koottu Luonnontieteellisen keskusmuseon ylläpitämään Hatikka-havaintopäiväkirjaan. Toisessa hankkeessa (VISEVARIS, RKTL ja SYKE) nykyisiä Itämeri-seurantoja kehitetään vieraslajit paremmin huomioon ottaviksi, tehdään vieraslajeista tunnistusopas ja kehitetään Itämeren vieraslajien osalta ennakkovaroitusjärjestelmää.

Vieraslajeja on ryhdytty torjumaan myös käytännön hankkeilla. Keski-Pohjanmaan, Varsinais-Suomen ja Keski-Suomen ELY:issä on meneillään hankkeita jättiputken, kurtturuusun, lupiinin ja jättipalsamin hävittämiseksi ja leviämisen estämiseksi. Jotta haitallisten vieraslajien leviäminen saadaan estettyä mahdollisimman tehokkaasti, tulee vastaavia hankkeita saada myös muualle Suomeen. Vieraslajien torjunta tulee vakiinnuttaa osaksi eri viranomaisten, kuten ELY-keskusten, kuntien ja Metsähallituksen työkenttää sekä tehostaa eri viranomaisten välistä yhteistyötä haitallisten vieraslajien torjumiseksi. Tärkeää on myös lisätä tietoisuutta haitallisista vieraslajeista, niiden aiheuttamista haitoista ja torjuntakeinoista sekä kansalaisille että eri toimijoille. Tarvitaan myös rahoituskanavia luonnonsuojelullisesti arvokkaimpien kohteiden hoitamiseen. Haitallisten vieraslajien myyntiä ja levitystä tulisi rajoittaa sekä kannustaa maanomistajia haitallisten vieraslajien poistamiseen.

(38) Vieraslajistrategian pohjalta suunnitellaan vieraslajien torjuntaa pitkäjänteisesti, vakiinnutetaan se osaksi viranomaisten toimintaa ja kannustetaan maanomistajia haitallisten vieraslajien poistoon. Aloitetaan vieraslajien torjunta ja hävittäminen keskittyen erityisesti kohteisiin, joissa vieraslajit uhkaavat uhanalaisten luontotyyppien esiintymiä. (YM, MMM, SYKE, ELYt, MH, RKTL, LTKM, kunnat, maanomistajat, 2011–)

Itämerestä on Baltic Sea Alien Species Databasen mukaan tavattu 119 vieraslajia, joista Suomen vesille on vakiintunut parisenkymmentä. Näistä viisi on todettu haitallisiksi koska ne joko kilpailevat kotoperäisten lajien kanssa elintilasta tai ravinteista tai muuttavat elinympäristöään. Vieraslajien aiheuttama haitta voi siten kohdistua myös uhanalaisiin luontotyyppeihin. Vieraslajistrategian Itämeri-alatyöryhmä on tarkentamassa lajistaa Suomen vesillä esiintyvistä vieraslajeista ja niiden mahdollisesti aiheuttamista haitoista. Ryhmä on myös keräämässä tietoa lajeista, joita ei ole vesillämme vielä tavattu, mutta jotka saattavat levitä Suomeen. Näistä erityisen ongelmallisia ovat ne lajit, joiden tiedetään aiheuttaneen haittoja muualla.

Ensisijaisesti vieraslajien leviäminen tulisi estää, sillä uuteen elinympäristöön asettunutta lajia on myöhemmin yleensä mahdotonta hävittää. Vieraslajit leviävät Itämereen mm. laivojen painolastivesitankkeja tyhjennettäessä, ja siksi on ensiarvoisen tärkeää, että Suomi ratifioi pikaisesti kansainvälisen merenkulkujärjestön (IMO) painolastivesisopimuksen, jolla rajoitetaan painolastivesien mukana kulkeutuvien vieraslajien leviämistä. Ohjetta pohjiin kiinnittyneiden lajien leviämisen estämiseksi valmistellaan parhaillaan (Trafi ja LVM päävastuussa).

3.4.7

Lajien ja luontotyyppien suojelun yhtymäkohdat

Lajien suojelulla on kiinteä yhteys niiden elinympäristöjen ja sitä kautta luontotyyppien suojeluun, hoitoon, ennallistamiseen ja seurantaan. Tämä on tunnistettu mm. luonnonsuojelun tuottavuushankkeen LAJI-ryhmän loppuraportissa vuodelta 2008. Laji- ja luontotyyppisuojelelun yhteisen suunnittelun avulla voidaan saada aikaan selkeitä kustannushyötyjä sekä tehostaa suojelun vaikuttavuutta.

Tuottavuushankkeen jatkoksi SYKEssä valmistellaan vuosina 2010–2011 Valtakunnallista lajisuojelun toimintaohjelmaa yhteistyössä mm. ELY-keskusten, Metsähallituksen luontopalveluiden, Tapion ja Luonnontieteellisen keskusmuseon kanssa. Lajisuojelun toimintaohjelma sisältää valmistuessaan yleiset lajisuojelun periaatteet sekä ehdotukset suojelun kiireellisyysjärjestyksestä ja keinoista eliöryhmittäin ja alueittain. Valmistuttuaan se toimii toiminnan ohjenuorana ja tulosoikeuksien apuvälineenä. Toimintaohjelman valmistuttua voidaan laatia lajisuojelun alueelliset toimintasuunnitelmat priorisointineen.

Lajisuojelun toimintaohjelmassa pyritään tunnistamaan kiireellisintä suojelua vaativat lajit. Suoraan kyseiseen lajiin kohdistuva "täsmäsuojelu" on mahdollista vain, kun lajin esiintymät, elinympäristövaatimukset ja biologia tunnetaan hyvin. Näistä lajeista monet vaativat elinympäristön säilymistä luonnontilaisena tai muuttumattomana, kuten osa vesien ja soiden lajeista. Myös monet metsien lajit ovat riippuvaisia tiettyjen metsän rakennepiirteiden säilymisestä.

Elinympäristön suojelu korostuu erityisesti niillä lajeilla, joiden esiintyminen ja ekologia tunnetaan siinä määrin puutteellisesti, ettei suoraan lajiin kohdistuvia suoje- lu- ja hoitosuosituksia voida antaa. Tällaisia ovat mm. monet hyönteisryhmät. Tällöin suoje- lu-, hoito- ja ennallistamistoimet kohdistetaan ensisijaisesti lajin elinympäris- töön. Näissä tapauksissa on tärkeää ottaa huomioon mahdolliset luontotyyppien suojelun tarpeet. Yleensä nämä tarpeet saadaan yhdistetyksi ristiriidattomasti.

Elinympäristöjen ja sitä kautta luontotyyppien merkitys lajisuojelulle korostuu myös annettaessa toimenpidesuosituksia muille kuin kiireellisintä suojelua vaativille lajeille. Tällaisia ovat esimerkiksi silmälläpidettävät ja alueellisesti uhanalaiset lajit. Näiden lajien suoje- lu- ja hoitotoimien kytkeminen elinympäristöjen suoje- luun ja hoitoon on voimavarojen taloudellisen käytön kannalta erittäin tärkeää.

Lajien ja niiden elinympäristöjen huomioon ottaminen mm. kaavoituksessa ja muussa maankäytön suunnittelussa edistää sekä lajien että luontotyyppien suoje- lua. Elinympäristöjen kytkeytyneisyys ja sopivien elinympäristölaikkujen riittävyys maisematasolla on hyvin tärkeää monille lajeille. Lajinäkökulma on mahdollisuuk- sien mukaan syytä ottaa huomioon luontotyyppien suoje- lutoimia suunniteltaessa. Vastavuoroisesti lajin hoitotoimet tulee kytkeä kiinteäksi osaksi koko elinympäristön (ml. muut lajit ja luontotyypit) hoitoa ja ennallistamista.

(39) Etsitään lajien ja luontotyyppien suoje- lun ja hoidon synergiamah- dollisuuksia suoje- lutoimien vaikuttavuuden tehostamiseksi ja voima- varojen kohdentamiseksi parhaalla mahdollisella tavalla. Vastaavasti lajien elinympäristöjen laatu ja kytkeytyneisyys otetaan huomioon luontotyyppien suoje- lutoimia suunniteltaessa. (ELYt, metsäkeskuk- set, MH, YM, SYKE, Tapio, maakuntien liitot, kunnat, maanomistajajärjestöt, 2011–)

Eliölaajien uuden uhanalaisuusarvioinnin (Suomen lajien uhanalaisuus, Punainen kirja 2010) tulosten perusteella on tarpeen pohtia uhanalaisten lajien elinympäristöjen ja uhanalaisten luontotyyppien suhdetta sekä sitä, kuinka voitaisiin suunnitella molem- pia hyödyttäviä toimenpiteitä. Lajiston uhanalaistumiskehitystä saadaan hidastettua ja lopulta pysäytettyä vain siten, että taantuvan lajiston elinympäristöt otetaan entistä paremmin huomioon kaikessa toiminnassa.

Lajien uhanalaisuusarvioinnin ohjausryhmä ehdottaa mm., että

- "Ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö osoittavat uhanalaisten lajien ja niiden esiintymispaikkojen kartoitukseen, suoje- luun, seurantaan ja hoitoon riittävät voimavarat koko Suomessa. Erityistä huomiota kiinnitetään suoje- lualueverkon ulkopuolisten muuttuvien ja erilaisten maankäyttöpaineiden alla olevien elinympäristöjen turvaamiseen sidosryhmäyhteistyötä, viestintää ja viranomaisohjausta hyödyntäen. Rahoitus turvataan myös pitkällä aikavälillä."
- "Punaisen listan lajien elinympäristöt ja lajiston vaatimukset otetaan kattavasti huomioon maan, vesien ja luonnonvarojen käytössä. On pyrittävä myös aktii- visesti luomaan elinympäristöjä ja säilyttämään tärkeät rakennepiirteet ympä- ristöä muuttavan toiminnan yhteydessä."
- "Muuttuneita elinympäristöjä ennallistetaan myös suoje- lualueiden ulkopuo- lella."

- ”Kuntien maankäytössä ja kaavoituksessa sekä kaikessa hankesuunnittelussa kiinnitetään erityistä huomiota luontoselvitysten kattavuuteen ja niissä tarvittavien lajistوسelvitysten oikea-aikaisuuteen. Tämä edellyttää viranomaisohjauksen ja luontoselvitysten riittävää resursointia.”

Lajien uhanalaisuusarvioinnin tulokset osoittavat, että soiden, rantojen, tunturipaljakan ja kallioiden lajistossa on havaittu hyvin vähän myönteisiä muutoksia kielteisiin verrattuna. Soilla lähes kaikilla lajeilla ja monissa eri lajiryhmissä ojitus ja turpeenotto ovat ensisijaisena syynä heikentyneeseen kehitykseen. Rantaelinympäristöissä kymmenien lajien tilanne on heikentynyt erityisesti Itämeren sekä järvien ja jokien hiekkarannoilla ja matalakasvuisilla niitty- ja luhtarannoilla elinympäristöjen umpeenkasvun vuoksi. Tunturipaljakan lajistossa on todettu lähes yksinomaan kielteisiä muutoksia putkilokasveissa ja sammalissa, jotka kasvavat usein tuntureiden pohjoisrinteillä ja lumenviipymien tuntumassa valuvetisillä karuilla kallioilla ja lohkareilla. Syynä taantumiseen saattaa olla ilmastonmuutos. Kallioelinympäristöjen lajistosta ovat kärsineet eniten kalkkikallioiden jäkälät ja sammalet.

Toisaalta tietyissä elinympäristöissä, kuten metsissä, perinneympäristöissä ja joissakin ihmisen muuttamissa ympäristöissä, osassa uhanalaislajistoa on tapahtunut myönteistä kehitystä edelliseen arviointiin verrattuna. Metsissä korostuu erityisesti hakkuualueille jätettyjen säästöpuiden merkitys lajistolle. Perinnebiotooppeja muistuttavissa uusympäristöissä ilmaston lämpenemisen ansioista tietty hyönteislajisto on laajentanut elinalueitaan ja löytänyt elinpaikkoja tienvarsien, ratapenkereiden ja joutomaiden matalakasvuisilta niityiltä ja kedoilta sekä pihoista ja puutarhoista. Sen sijaan taantuneiden lajien elinympäristöä ovat edelleen varsinaiset perinneympäristöt.

3.5

Tietoaineistot ja -järjestelmät sekä luontotyyppien tilan seuranta

3.5.1

Uuden tiedon tuottaminen

Joidenkin luontotyyppiryhmien luokittelu on niin puutteellista, että luokituksen kehittäminen edellyttää tietämyksen lisäämistä luontotyypeistä. Toisissa luontotyyppiryhmissä taas LuTU-luokittelu on niin uusi, että luokkiin kuuluvan luonnon ominaisuudet ovat heikosti tunnettuja. Lisäksi LuTU-arvioinnissa ja luontotyyppeihin liittyvässä käytännön työssä on noussut esiin luokituksen tarkentamistarpeita, joten luontotyyppiluokituksen kehitystyötä tehdään käytännössä kaikkien luontotyyppiryhmien kohdalla. Kehitystyö on kiireellisintä niissä luontotyyppiryhmissä, joiden luokituksen kehittämättömyys haittaa uhanalaisuuden arviointia ja luontotyyppien tilan parantamistoimien kohdentamista. Näitä ovat erityisesti Itämeren ja sisävesien luontotyyppit.

Useimpien luontotyyppiryhmien luokitukset laadittiin ensimmäistä LuTU-arviointia varten, eikä niitä ole sellaisenaan käytetty muualla. Sen vuoksi monien luontotyyppiluokkien laadullisia ominaisuuksia ei tunneta riittävän tarkasti. Kaikissa luontotyyppiryhmissä tieteellisen tiedon lisääminen on tarpeen sekä luontotyyppien luokituksen kehittämiseksi että luontotyyppien laadun osatekijöiden määrittelemiseksi ja laadun muutoksen arvioinnin parantamiseksi. Tämä edellyttää lisää tutkimustietoa, joka kuvaa uhanalaisten luontotyyppien rakennetta, toimintaa ja kehitystä sekä lajistoa etenkin uhanalaisten ja vaateilaiden lajien osalta. Esimerkiksi sisävesien

luontotyyppien levinneisyys ja niiden sisältämä biodiversiteetti on niin puutteellisesti tunnettua, että jo luokituksen kehittäminen oli LuTU-arviointia varten hankalaa. Kaikkia luontotyyppiryhmiä koskien tulee myös selvittää, mitä tutkimustarpeita eri luontotyyppiryhmissä ja luontotyypeissä on seuraavissa aihepiireissä: ihmistoiminnan ja ilmastonmuutosten vaikutukset, luontotyyppien suojelutilanne sekä luontotyyppien tila ja säilyminen suojelualueiden ulkopuolella verrattuna suojelualueisiin.

(40) Kehitetään luontotyyppien luokitusta ja edistetään luontotyyppien ominaisuuksiin liittyvää tutkimusta luontotyyppien laadun osatekijöiden määrittelemiseksi ja laadun muutoksen arvioinnin parantamiseksi. (SYKE, YM, MMM, MH, Metla, Tapio, yliopistot, 2012–)

Uhanalaisten luontotyyppien esiintymien sijaintia koskevan tiedon taso vaihtelee huomattavasti luontotyypeittäin ja luontotyyppiryhmittäin. Monet uhanalaiset ja puutteellisesti tunnetut luontotyytit ovat harvinaisia tai niukkoja, ja niiden esiintymät tunnetaan huonosti. Harvinaisimpien luontotyyppien esiintymiä osuu vain harvoin systemaattista otantaa käyttävien inventointien aineistoihin, joten kohdenetuille täsmäinventoinneille on tarvetta.

Eri toimijat ovat toteuttaneet tai toteuttamassa erilaisia väljästi luontotyyppisiin liittyviä kuvioittaisia tai alueellisia inventointeja, joissa luontotyyppien luokituksen perusteet vaihtelevat. Tällaisia inventointeja ovat mm. Itämeren vedenalaisen luonnon (VELMU), tuuli- ja rantakerrostumien (TUURA), suojelualueiden luontotyyppien (Metsähallitus), geologisten muodostumien sekä metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen (METE) inventoinnit. Myös METSO-ohjelma lisää tietoa luontotyypeistä ja niiden suojelusta. On myös olemassa otoksiin perustuvia inventointeja, joista voi osittaa joitakin luontotyyppisiin liittyviä tietoja, kuten Valtakunnan metsien inventointi (VMI). Tällaista inventointitietoa on eniten saatavissa metsistä ja soilta, mutta vähemmän muista luontotyyppiryhmistä.

Tiedonkeruussa on syytä parantaa yhteistyötä myös muiden kuin viranomais- tahojen kesken. Arvokasta luontotietoa tuottavat ja hallitsevat myös muut tahot, esimerkiksi luontojärjestöt ja koulujen biologian opettajat.

Luontotyyppitietoa tuottavien inventointien jatkumisen (esimerkiksi VELMUn jatko myös vuoden 2014 jälkeen) turvaaminen on hyvin tärkeää. Olisi myös syytä selvittää mahdollisuuksia kehittää eri toimijoiden inventointeja siten, että ne tuottaisivat mahdollisimman käyttökelpoista tietoa uhanalaisten luontotyyppien esiintymien sijainnista ja niiden laadusta⁹. Tämän lisäksi tulisi myös systemaattisesti ryhtyä keräämään tietoa uhanalaisten luontotyyppien esiintymien sijainnista ja laadusta sekä suojelualueilla että etenkin suojelualueiden ulkopuolella. Näistä tärkeimpiä ovat uhanalaisimpien ja puutteellisesti tunnettujen luontotyyppien esiintymät, mutta tietoa kerätään myös muista harvinaisten luontotyyppien esiintymistä. Ensi vaiheessa tätä toteutetaan etsintäkuuluttamalla luontotyyppisiä, mutta jatkossa käytetään muita tiedonkeruumuotoja, kuten täsmäinventointeja. Selvitetään luontotyyppikohtaisesti, millaisia tietoja uhanalaisista luontotyypeistä on tarpeen inventoida ja luodaan kustannustehokkaita luontotyyppien inventointimenetelmiä. Joidenkin luontotyyppiryhmien, esimerkiksi sisävesien, erityisesti pienvesien, kohdalla on tarpeen kehittää uusia inventointijärjestelmiä.

⁹ Erityisesti meren vedenalaisluonnon kartoituksessa tavoitteena voisi olla yhtenäisen toimintamallin kehittäminen (sisältäen mm. kenttätöiden suunnittelun, kenttäkelpoiset menetelmät ja raportoinnin) ja tähän liittyvä ohjeistus. Samassa yhteydessä voitaisiin ottaa kantaa skaalakymsyksiin sekä inventointien ja seurannan suhteisiin, eli millä alueellisella tarkkuudella inventoinnit pitäisi tehdä (esimerkiksi erillisiä havaintoalueita tarkasti vai onko tavoitteena saada yleiskuva laajemmilta alueilta).

(41) Inventoidaan ja kerätään systemaattisesti tietoa uhanalaisten luontotyyppien esiintymien sijainnista, laajuudesta ja laadusta kehittämisen olemassa olevia inventointeja yhteistyössä tiedontuottajien kanssa ja tekemällä kohdennettuja täsmäinventointeja harvinaisimmista ja uhanalaisimmista luontotyypeistä. (SYKE, YM, MMM, MH, Metla, LTKM, RKTL, 2011–)

Tietoa tarvitaan erityisesti seuraavien luontotyyppien ominaisuuksista ja/tai esiintymistä:

- Itämeri: Luokittelun parantamiseksi ja luontotyyppien määrittelyn tueksi tarvitaan lisätietoa kaikista vedenalaisista luontotyypeistä: mm. punalevä-, sinisimpukka-, vesisammal- ja näkinpartaisyhteisöt tunnetaan edelleen heikosti. Esiintymätietojen kokoamisen tarve koskee myös hieman paremmin tunnettuja luontotyyppisiä, kuten meriajokas- ja rakkolevävaltaisia pohjia. Edelleen lisätietoa tarvitaan luontotyyppien alueellisesta vaihtelusta ja sen merkityksestä alueelliselle luonnon monimuotoisuudelle¹⁰. Yksi LuTU-luokittelusta kokonaan puuttumaan jäänyt erityinen luontotyyppi on vedenalaiset jyrkänteet.
- Rannikko: primäärisuknessiometsät, maa- ja vesirannan kasvillisuus sekä kivikkorantojen kasvillisuus.
- Sisävedet ja rannat: Jatkossa erityishuomion kohteena tulee olla biologisen tiedon kerääminen pienen kokoluokan vesistä, kuten lähteiköistä, noroista, puroista ja lammista. Erityisesti noroja sekä kalkki- ja lähdelampia koskeva tietous on niukkaa. Lisätietoa tarvitaan myös erityisesti runsaskalkkisista järvistä, lyhytviipymäisistä järvistä, sisävesien rantaluontotyypeistä ja sisävesien suistoalueista.
- Metsät: jalopuulehdot (7 tyyppiä), jalopuustoiset kangasmetsät, kuivahkojen ja kuivien kankaiden kuusivaltaiset, lehtipuuvallaiset ja sekapuustoiset vanhat ja ikivanhat metsät (useita tyyppiä), karukkokankaat Etelä-Suomessa (4 tyyppiä), sisämaan dyynimetsät, sisämaan tulvametsät, alunamaiden kuusikot, kalkkipitoisten maiden metsät, ultraemäksisellä pohjalla kasvavat metsät.
- Perinnebiotoopit: Esiintymä- ja tutkimustietoa kaivataan etsintäkuulutetuista luontotyypeistä sekä erityisesti kedoista, nummista ja metsälaitumista. Lisätietoa tarvitaan myös sopivimmista hoitotoimista.
- Kalliot: Luontotyyppien turvaamisen edistämiseksi on koottava esiintymätietoja erityisesti kalkki- ja serpentiinikallioista. Kiisupitoisten kallioiden tutkimukset ovat tarpeen parempaa luontotyyppien määrittelyä varten ja kivikoita koskevat inventoinnit etenkin luokittelun kehittämiseksi.
- Tunturit: Kalkkivaikutteiset ja ultraemäksiset kallio- ja kivikkoluontotyypit tunturialueella. Enontekiön luoteisosan, Käsivarren tunturialueen, luontotyypit kartoitettiin ensimmäisen kerran Ylä-Lapin luontokartoituksen yhteydessä 1996–2000. Inventointimenetelmästä ja kerätyn tiedon sisällöstä johtuen useita pienialaisia ja etenkin ravinteisia luontotyyppisiä ei voitu erottaa riittävällä tarkkuudella. Tilanne on selvitettävä myös eteläisten tunturien alueilla.
- Uusympäristöt: uusympäristöjen luontoarvojen ja hoitotarpeen selvittäminen olisi tarpeen. Uusympäristöt voivat tarjota luontotyyppien lajistolle turvapaikkoja, joissa lajit säilyvät sillä välin, kun luontotyyppiä ennallistetaan.
- Suot: Lisätietoa luokittelun ja tilan arvioinnin pohjaksi tarvitaan erityisesti kausikosteikoista, paikallisista suoyhdistymistä ja maankohoamisrannikon soista. Tulee myös edelleen edistää soiden hydrologisten ja ekologisten ominaispiirteiden ymmärrystä soiden luontotyyppiyhdistelmätason sekä suosysteemi- ja maisematason luokittelun ja tilan arvioinnin kehittämiseksi.

¹⁰ Esimerkkinä mainittakoon ulkomeren ja rannikkovesien riuttojen ekologinen vaihtelu Suomen rannikolla. Lounaisrannikon ulkomeren riutat muistuttavat lajikoostumukseltaan saariston kovien pohjien eliöyhteisöjä, kun taas idempänä Suomenlahdella riutat ylläpitävät rannikkovesiin verrattuna aivan erilaista lajistoa, ja moni avainlaji voi olla niistä hyvinkin riippuvainen (esimerkiksi Suomenlahden haahkat ja allit).

Tietojärjestelmien kehittäminen

Luontotyyppien uhanalaisuuden arvioinnissa ja luontotyyppien tilan parantamisessa käytetään monien tiedontuottajien aineistoja. Tällaisia aineistoja on ainakin GTK:lla, Metlalla, Metsähallituksella, metsäkeskuksilla, SYKellä, RKTL:llä, yliopistojen tutkimusasemilla, aluehallinnolla ja kunnilla. Aineistot on kerätty erilaisia tarkoituksia varten, ja ne poikkeavat toisistaan aihepiirin, perusjoukon, otannan, tietojen kohteena olevan yksikön ja mitattavien parametrien perusteella, joten niitä on vaikea yhteismitallistaa. Tietojen oikea ja tehokas käyttö luontotyyppien luokittelua ja uhanalaisuuden arviointia varten vaatii tiedontuottajilla olevan asiantuntemuksen hyväksikäyttöä. Näiden aineistojen saaminen kaikkien tahojen yhteiskäyttöön ja olennaisten tietojen järjestäminen tietojärjestelmiksi kuitenkin loisi luontotyyppitiedon perustan uhanalaisuusarvioinneille ja luontotyyppien tilan parantamiselle. Tämä on erityisen tärkeitä alueiden ja luonnonvarojen käytöstä sekä eritasoisen kaavoituksen toteuttamisesta vastaavien toimijoiden kannalta.

Lisäksi on tarvetta tallentaa ja saada yhteiskäyttöön uhanalaisuusarvioinnin aikana koostettua uutta tietoa luontotyypeistä. Tietojärjestelmien kehittämisessä on paneuduttava myös tietosuojakysymysten ratkaisemiseen. On myös otettava huomioon viranomaisten hallinnassa olevien paikkatietoaineistojen saatavuutta ja käyttöä säätelevä INSPIRE-direktiivi, jonka yhtenä tavoitteena on hajautetun ympäristöasioiden hoitoa tukevan seuranta- ja raportointijärjestelmän kehittäminen.

Kehitteillä oleva luonnonsuojelualueiden tiedon hallinnan projektikonaisuus (SALTI) on jatkossa keskeinen väline luontotyyppitiedon hallinnassa. Siihen sisältyy suojelualueiden kuviotietojärjestelmä SAKTI. Kuviotietojärjestelmän käyttöönotto korvaa Metsähallituksen nykyisen SutiGis-järjestelmän ja tulee koko luonnonsuojelualuehallinnon käyttöön (Metsähallituksen luontopalvelut, YM, SYKE sekä ELY-keskusten ympäristövastuualue). Järjestelmän avulla saadaan laajempaan käyttöön myös aiemmin kehitettyjä tietojärjestelmiä kuten luonnonsuojelulain luontotyyppien LuLu-tietokanta. Ympäristöhallinnon ylläpitämä OIVA on lähinnä asiantuntijoille suunnattu ympäristö- ja paikkatietopalvelu, jonka kautta esimerkiksi luonnonsuojelualueiden ja Natura 2000 -alueiden paikkatietokannat ovat vapaasti saatavissa. Tarkemmin tiettyihin luontotyyppisiin liittyvää aineistoa OIVA-palvelussa on vielä varsin vähän (esimerkiksi arvokkaat kallioalueet), mutta palvelua laajennetaan. Jatkossa on pyrittävä poistamaan tiedonvaihdon esteitä ja edistämään tietoaineistojen yhteiskäyttöä siten, että yhtenäinen paikkatietopohjainen tietojärjestelmä saataisiin laajaan käyttöön (esimerkiksi biologian opetus kouluissa).

Tietojärjestelmien haltijoita tulee informoida uhanalaisiin luontotyyppisiin liittyvistä tietotarpeista sekä selvittää yhdessä eri tiedontuottajien kanssa, mitä mahdollisuuksia olisi kehittää tietojärjestelmiä paremmin luontotyyppitietoa tarjoaviksi. Esimerkkejä tällaisista kehittämiskohteista ovat eliölajitietoa koskeva HERTTA-tietojärjestelmä, Velmuun liittyvän aineiston kerääminen, metsäkeskusten METE-kohteita koskevat aineistot, Valtakunnan metsien inventointi sekä Vesimuodostumarekisteri. Esimerkiksi vesistöjen tilan seurannassa kerättäviin tietoihin mm. veden laadusta, vesikasveista ja pohjaeläimistä tulisi liittää tieto havaintopaikan luontotyyppistä. Yksittäisten kohteiden METE-tiedot taas eivät ole julkisia maanomistajien tietosuojan vuoksi, mutta niistä voidaan laskea tunnuslukuja laajemmille alueille ja niitä voidaan käyttää tutkimukseen.

Olisi kehitettävä yhteistyössä eri tiedontuottajien kanssa verkostomaista tietojärjestelmää, johon pyritään luomaan rajapintoja eri tiedontuottajien aineistojen välille. Tätä varten on selvitettävä, mistä luontotyypeistä tietoa on saatavissa, missä muodossa tieto on ja millaisia otosyksiköitä ja parametreja se koskee. Esimerkiksi tulisi koota ns. porolaiduntietokanta yhdistämällä ja analysoimalla eri lähteistä saatavilla olevia porolaidunten tilaa koskevia paikkatietoaineistoja.

Alueellisenä kehittämishankkeena yhtenä esimerkkinä on Lounaispaikka, joka on kaikille avoin ja ilmainen karttapalvelu, jossa on vuonna 2010 tarjolla jo noin 150 erilaista paikkatietoaineistoa noin 60 eri aineistontoimittajalta. Palvelun alueellinen kattavuus on koko Lounais-Suomi. Paikkatietoaineistojen joukossa on mm. perinnebiotooppeja sekä meriluontoa koskevia aineistoja.

Luontotyyppitiedon hajanaisuudesta ovat esimerkkinä perinnebiotooppeja koskevat inventointi-, hoito- ja seurantatiedot, joita on monissa eri muodoissa eri toimijoilla. SYKEN johdolla on vuonna 2010 käynnistynyt perinnebiotooppien tietohallintahanke, jonka tavoitteena on koota ja muokata valtakunnallisia perinnebiotooppien paikkatieto- ja ominaisuustietoaineistoja yhteiskäyttöisiksi aineistoksi mm. SAKTI-tietojärjestelmään. Perinnebiotooppien osalta on edelleen kehittämistarvetta myös maataloushallinnon tukitietojen ja ympäristöhallinnon tietokantojen välillä. Paremmat tiedonvaihdon edellytyksiä olisi arvioitava Maaseutuvirastossa sekä maaja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksessa (Tike). Uusia perinnebiotooppiinventointeja ja muita perinnebiotooppihankkeita on tarpeen koordinoita siten, että niissä otetaan huomioon perinnebiotooppien tietohallintahankkeen tietotarpeet. Perinnebiotooppien tiedonhallintajärjestelmää voidaan kehittää kattamaan myös muiden luontotyyppien (esimerkiksi avoimet rantaluontotyypit) hoitokohdetietoja. Myös Itämeren vedenalaisten luontotyyppien esiintymätiedot tulee saada yhteiskäyttöiseen tietojärjestelmään esimerkiksi VELMU-hankkeelle kohdennettavan lisärahoituksen avulla aineistojen dokumentointiin jatkokäyttöä varten.

(42) Varmistetaan yhteistyössä tiedon tuottajien kanssa, että eri toimijoiden tietojärjestelmistä on saatavissa yhteismitallista tietoa uhanalaisten luontotyyppien tilan arvioinnin ja parantamisen kannalta tarpeellisista asioista. (SYKE, Metla, Tapio, ELYt, MH, metsäkeskukset, maakuntien liitot, kunnat, 2014–)

On myös tarpeen kehittää yhteiskäyttöinen tietokanta, johon tallennetaan harvinaisimpien luontotyyppien pinta-ala- ja laatu tiedot sekä suojelualueilla että niiden ulkopuolella, koska hyvin harvinaisista luontotyypeistä ei kerry tietoja otantapohjaisista inventoinneista tai muista tietojärjestelmistä. Tällaisia luontotyyppejä ovat esimerkiksi kalkkikalliot, letot Etelä-Suomessa, tulvametsät ja ultraemäksiset kankaat. Myös luontodirektiivin luontotyyppien tiedot voitaisiin tallentaa tähän tietokantaan. On syytä selvittää, voisiko tällaisen tietokannan rakentaa SALTJ-järjestelmän yhteyteen.

(43) Huolehditaan, että kaikkein harvinaisimpien luontotyyppien esiintymätiedot tallennetaan ja liitetään johonkin kehitettävään tietojärjestelmään. (SYKE, MH, YM, 2011–2015)

3.5.3

Seurannan kehittäminen

Vuonna 2008 on valmistunut kaksi seurannan kehittämistä pohjustavaa selvitystä:

- Luonnonsuojeluhallinnon luonnon monimuotoisuuden seuranta ja tietojen hallintaa koordinoivan projektityhmän (SETI) loppuraportti 19.12.2008.
- Liukko, U.-M. & Raunio, A. (toim.) 2008. Luontotyyppien ja lajien seuranta luonto- ja lintudirektiiveissä. Suomen ympäristö 14/2008.

Meneillään on lukuisia ekosysteemeihin tai eliöihin liittyviä seurantoja, joista osa on varsin pitkäaikaisiakin. Tavallisimmin ne kattavat yhden tai korkeintaan muutaman luontotyyppiryhmän. Eri luontotyyppiryhmät ovat eri asemassa olemassa olevan tiedon hyödyntämistä ajatellen: esimerkiksi metsistä ja soista on saatavissa eksten-

siivistä seurantatietoa pitkältä ajalta, mutta Itämeren luontotyyppien ja kallio- ja kivikkoluontotyyppien seurantatieto on hyvin vähäistä. Mikään olemassa olevista seurantajärjestelmistä ei kuitenkaan sellaisenaan ole varsinaista luontotyyppien seurantaa, vaan seurantojen tavoitteet liittyvät esimerkiksi luonnonvarojen käyttöön tai ympäristön tilaan.

Luontotyyppien seurantaa on Suomessa välttämätöntä lisätä jo eri direktiivien velvoittamana. Luontodirektiivi edellyttää 69 luontotyypin suojelutason seurantaa ja EU-raportointia, minkä lisäksi vesien luontotyyppien kohdistuu vesipuitedirektiivin ja meristrategiadirektiivin seuranta- ja raportointivelvoitteita. Koska resurssien saaminen uusien seurantojen järjestämiseen on ollut puutteellista, direktiiviseurannat tulisi suunnitella siten, että niitä tehtäessä voitaisiin mahdollisuuksien mukaan edistää myös uhanalaisten luontotyyppien tilan seurantarpeita. Mikäli luontodirektiivin luontotyyppien seuranta toteutetaan tehokkaasti, se kattaisi kohtalaisesti myös luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin esiin tuomia seurantarpeita, koska luontodirektiivin luontotyyppien seurannan priorisointitarkastelussa (Liukko & Rautio 2008) on otettu huomioon myös kansallisia tietotarpeita. Osa luontodirektiivin luontotyypeistä vastaa suoraan uhanalaisia luontotyyppejä, kun taas jotkut direktiiviluontotyypit ovat laajempia kokonaisuuksia sisältäen useita uhanalaisuusarvioinnin luontotyyppejä. Eniten suoraa vastaavuutta on rannikkoluontotyypeissä. Jatkossa direktiiviseurantoja kehitettäessä synergiamahdollisuudet uhanalaisten luontotyyppien seurannan kanssa on tärkeää ottaa huomioon entistä korostetummin.

On myös arvioitava, mitä uhanalaisten luontotyyppien olennaisia tietotarpeita ei voida sisällyttää direktiivien mukaisiin seurantoihin ja suunniteltava, miten nämä tiedot voitaisiin kerätä. Tässä yhteydessä on arvioitava mahdollisuudet käyttää uhanalaisten luontotyyppien seurantaan muita olemassa olevia seurantoja; kuinka näiden tietosisältö palvelee uhanalaisten luontotyyppien seurantaa, ja olisiko sitä mahdollista kehittää paremmaksi luontotyyppien kattavuuden, seurattavien tekijöiden ja mitattavien parametrien osalta. Usein seurantojen käyttökelpoisuutta parantaisi jo se, että seurattavilta kohteilta kirjattaisiin LuTU-luontotyyppi. Lisäksi tarvitaan selvitystä, kuinka eri seurantoja voitaisiin yhdistää ja koordinoita päällekkäisyyksien välttämiseksi ja tietojen yhteiskäytön edistämiseksi, sekä missä määrin luontotyyppien seurannan järjestämisessä tulisi painottaa alueellisia näkökohtia.

Keskeisimpiä seurannan kehittämistarpeita on arvioitava luontotyyppikohtaisesti; mitä luontotyyppiesiintymien ominaisuuksia (rakennepiirteet, lajisto, uhkatekijät yms.) tulisi ottaa seurannassa huomioon. Luontodirektiivin luontotyyppien osalta tätä on jo tehty, mutta selvityksiä tulee täydentää uhanalaisten luontotyyppien osalta; kuinka eri aineistoja ja menetelmiä (paikkatieto, kaukokartoitus, maastoinventoinnit) voitaisiin hyödyntää seurannoissa. Joillekin luontotyyppiryhmille seurantamenettelmien kehittäminen on tarpeen.

Luontotyyppiseurantojen vaatimat voimavarat tulee arvioida ja sopia seurantojen vastuunjaosta eri hallinnonalojen ja toimijoiden kesken sektorivastuun periaatteella. Lisäksi tarvitaan tietoa seurantojen esteistä (esimerkiksi tietosuojakäytännöt) ja pohdittava, kuinka niitä voitaisiin vähentää.

(44) Laaditaan suunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan seurannassa tarvittavien tärkeimpien tietotarpeiden turvaamiseksi. Tässä arvioidaan mahdollisuudet käyttää hyväksi jo olemassa olevia seurantoja sekä luonto-, vesipuite- ja meristrategiadirektiivien vuoksi tarvittavia seurantoja. (SYKE, YM, 2012–14)

Luontotyyppiryhmäkohtaisia seurannan kehittämisen erityistarpeita:

- Itämeri: Meristrategiadirektiivin myötä seurannan kehittämisen tarve kasvaa merkittävästi. Luontotyyppien tilan seuraamiseksi tulee täydentää mm. makrofytytien intensiiviseurantaan levälinjamenetelmällä siten, että seuranta kattaa edustavan otoksen koko rannikkoalueesta. Velvoitetarkkailuissa tehtävien levälinjojen menetelmät tulee yhtenäistää ympäristöhallinnon menetelmien kanssa. Lisäksi pohjaeläimistön seuraaminen tulee aloittaa myös litoraalivyöhykkeessä ja kovilla pohjilla.
- Rannikko: Suunnitellaan ja järjestetään avoimien rantaluontotyyppien seuranta. Seurantatarve koskee myös hoidon piiriin saatuja hiekkarantoja.
- Sisävedet ja rannat: Nykyisiä seurantoja (vesienhoitoalueiden seuranta, alueelliset seurannat, velvoitetarkkailut, kalastoseuranta) tulee kehittää siten, että ne tuottavat myös uhanalaisten ja luontodirektiivin sisävesiluontotyyppien kannalta riittävät tiedot. Nykyisten seurantojen kehittämistarpeet tulee tarkemmin selvittää. Pienvesien (purot, norot, lammet, lähteiköt) seuranta tulee lisätä, ja jollei se onnistu nykyisiä seurantoja kehittämällä, vaatii se uuden seurannan kehittämistä. Biologista seurantaan tulee edelleen lisätä.
- Suot: Kehitetään paikkatieto- ja kaukokartoitusmenetelmiin perustuva suoyhdistymien tilan seuranta.
- Metsät: Kehitetään VMI:tä, metsävaratiedon keruuta ja METSO:n seurantaan ottaen huomioon uhanalaisten ja luontodirektiivin luontotyyppien tietotarpeet. VMI:n otantamenetelmälle liian harvinaisten luontotyyppien seuranta on pohdittava erikseen.
- Perinnebiotoopit: Suunnataan resursseja uhanalaisimpien perinnebiotoppien seurantaan Metsähallituksessa laaditun ohjeistuksen mukaisesti. Olisi selvitettävä, miten luontotyyppien seuranta ja maatalouden ympäristötuen erityistukien vaikuttavuuden seuranta tukisivat toisiaan mahdollisimman hyvin. Varmistetaan, että kehitettävät tietojärjestelmät toimivat luontotyyppien, lajien ja maatalouden erityistukien seurannan kannalta tehokkaasti.
- Kalliot ja kivikot: Kalkki- ja keskiravinteisilla kallioilla olisi tarpeen kasvillisuusseuranta etenkin pohjakerroksessa. Laakeilla ravinteisilla kallioilla tarvitaan umpeenkasvun vaikutusten seuranta ja jyrkänteillä metsänhakkuiden vaikutusten seuranta.
- Tunturit: Seuranta tulee kohdentaa ilmastonmuutoksen vaikutuksiin. Luontotyyppien tilan inventointia ja seurantaan on tarpeen selkiyttää ja kehittää mm. seurantojen toteuttamista ja työnjakoa laajemman ja yhtenäisemmän ympäristötiedon tuottamiseksi (SYKE, RKTL, Metla, MH). Mm porolaiduninventoinneissa laidunluokitusta tulisi kehittää luontotyyppit paremmin erottelevaksi sekä ottamalla huomioon myös saamelaisien perinteinen tieto laidunalueiden luonnosta. Ympäristön tilan ja vaikutusten seurannassa mm. LYNET-yhteistyön kehittämisellä on keskeinen merkitys.

3.6

Viestintä ja koulutus

Luontoon liittyvää tietoa ja valistusta on nykyisin tarjolla runsaasti eri toimijoiden sähköisissä viestimissä sekä erilaisina painotuotteina: kirjoina, raportteina, selvityksinä, esitteinä ja ohjeina. Uhanalaisten luontotyyppien kannalta on olennaista, että SYKE edelleen täydentää uhanalaisten luontotyyppien [www-sivuja](http://www.sivu.fi) (www.ymparisto.fi/luontotyyppienuhanalaisuus), jonne tuotetaan alueelliset luontotyyppiluettelot, laaditaan esittelyjä luontotyypeistä sekä julkaistaan luontotyyppien "etsintäkuulu-

tuksia". SYKEssä on valmisteltu myös Natura 2000 -luontotyyppien kuvailutekstejä verkkosivuille. Ne lisäävät omalta osaltaan tietoa ja ymmärrystä erilaisista luonnon monimuotoisuuden kannalta merkittävistä elinympäristötyypeistä.

On tärkeää, että uhanalaisten luontotyyppien ensimmäisen arviointityön tuloksia jatkojalostetaan edelleen siten, että ne palvelevat käyttäjiä entistä paremmin myös alueellisella tasolla. Esimerkiksi Varsinais-Suomen ja Satakunnan ympäristöohjelmassa on maakuntien merkittävien ekologisten käytävien kartoittamista koskeva toimenpide-ehdotus, johon liittyen painotetaan etenkin niitä luontotyyppisiä, joiden säilymisestä lounaisella Suomella on erityinen vastuu. Maakunnallisten vastuuluontotyyppien selvittäminen voisi edistää uhanalaisten luontotyyppien säilyttämistä myös muualla.

Hallinto (erityisesti YM ja MMM) on tuottanut uutiskirjeitä ja muuta tietoa ajankohtaisista kehittämisohjelmista sähköisessä muodossa, jolloin se on parhaiten saatavissa kaikkien kiinnostuneiden käyttöön. Esimerkiksi METSO-ohjelmalla on omat www-sivunsa (www.metsonpolku.fi). Metsähallituksella on laajat sähköiset tietoi-neistot erityisesti luonnonsuojelualueista ja muista valtion alueista.

Oppilaitosten opetusohjelmiin tulisi saada kirjaukset luontotyyppien esille nostamisesta opetuksessa aiemman lajikeskeisyyden sijaan. Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla "Metsän oppimispolku" on esimerkki opetushallinnon ja metsäalan toimijoiden välisestä yhteistyöstä. Metsän oppimispolku on varhaiskasvatuksesta lukioon yltävä metsä- ja puuopetuksen malli, jonka tavoitteena on kohentaa lasten ja nuorten metsään liittyviä tietoja ja taitoja. Kehitettävää on kuitenkin edelleen esimerkiksi metsien monimuotoisuuden merkityksen ja metsien suojelun näkökulmien esille tuomisessa tiedotusmateriaaleissa. "Itämeren oppimispolku" on biologian ja maantieteen opettajien liiton (BMOL ry) koordinoima verkkoportaali, joka kokoaa yhteen Itämeri-aiheista materiaalia kasvattajien käyttöön. Merkittäviä ympäristökasvatuksen antajia ja luonnonharrastuksen edistäjiä ovat myös kansalaisjärjestöt.

Luontotyyppisiä koskevaa yleistä tiedotusmateriaalia on edelleen syytä lisätä. METSO-viestinnän myötä metsäiset elinympäristötyypit ovat saaneet viime vuosina suhteellisen paljon myönteistä julkisuutta, ja myös perinnebiotooppeja koskevia artikkeleja julkaistaan kesäisin säännöllisesti. Uusimpana ansiokkaana tiedotushankkeena voidaan mainita ympäristöministeriön, Ahvenanmaan maakuntahallituksen, Kuntaliiton ja SYKEN keväällä 2011 kaikkiin Suomen ja Ahvenanmaan kuntiin lähettämä kirje ja tietolehtiset uhanalaisista ja erityisen arvokkaista luontotyypeistä (Kuntien arvokkaat LUONTOTYYPIT; www.ymparisto.fi/kuntienluontotyytit). Tiedotusta tulee laajentaa myös muihin luontotyyppiryhmiin ja samalla syventää siten, että esimerkiksi luontotyyppien eri hoito- ja ennallistamistoimien ja suojelun tarve ymmärretään paremmin. Tiedotuksella tulee myös kannustaa omaehtoiseen, luontotyyppien tilaa parantavaan toimintaan, esimerkiksi opastamalla rannikon luontotyyppien hoitoa umpeenkasvun ja vieraslajien torjumiseksi.

(45) Lisätään kaikille kansalaisille tarkoitettua tiedotusta uhanalaisista luontotyypeistä, niiden tilasta sekä keinoista, joilla esimerkiksi maanomistajat, vapaa-ajanasukkaat tai paikalliset järjestöt ym. voivat parantaa luontotyyppien tilaa. (YM, SYKE, OKM, MMM, MH, järjestöt, 2011–)

Vaikuttavimpia tiedotustapoja ovat lehtiartikkelit, www-sivut ja myös luontotyyppien tunnustusopaat, joille olisi erityistarvetta esimerkiksi tunturi- ja rannikkoluontotyypeillä. Retkeilijöiden mielenkiinnon tavoittaminen onnistuu parhaiten Metsähallituksen kanavien kautta, esimerkiksi hyödyntämällä Metsähallituksen luontokeskusten, muiden palvelupisteiden, tunturimatka- ja retkeilykeskusten sekä retkeilyreittien näyttelyitä ja opasteita. Myös retkeilyreittipohjaiset luontotyyppikartat luontotyyppikuvauksi-

neen suosituilta retkeilyalueilta (esimerkiksi Pallas–Ounas, Kevo) tai luontotyyppien esittelypolut voisivat olla hyviä keinoja jakaa luontotyyppitietoa kansalaisille.

Hyvänä esimerkkinä luontotyyppien tilan parantamiseen tähtäävästä tiedotuksesta ovat perinnebiotooppien hoitokortit ja niiden päivitys sekä Maaseutuviraston laadittamat viljelijätukien oppaat ja ympäristötuen neuvonta-aineistot. Uhanalaisuusarvioinnin tulosten perusteella olisi kiireellistä laatia käytännönläheinen hoidon ohjeistus myös avoimille rantaluontotyypeille (esimerkiksi hiekka-, kivikko- ja niittyraivat).

Kun pyritään lisäämään tietoa ja kehittämään tehokkaita toimintatapoja uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi, keskeisiä tiedottamisen kohteita ovat käytännön toimijat. On tärkeää, että koulutuksen sisältö on suunniteltu tiedon käyttäjien tarpeiden mukaan. Tarvitaan eri käyttäjäkunnille sovellettua koulutusta ja viestintää esimerkiksi luontotyyppien luokittelusta, jotta ymmärretään luontotyyppien ominaispiirteiden merkitys luontotyyppien toiminnalle ja reagointi ihmisen aiheuttamiin muutospaineisiin.

(46) Sisällytetään uusinta tietoa luontotyypeistä ja niiden tilasta luonnon ja luonnonvarojen käyttöä koskeviin koulutusaineistoihin ja ohjeistoihin. (SYKE, YM, MMM, Tapio, MH, ELYt, maakuntien liitot, kunnat, 2012–)

(47) Laaditaan ohjeita käytännön toimijoille luontotyyppien hoidosta ja edistetään ohjeistuksella myös ihmisen luomien uusympäristöjen (tien- ja ratapenkereet, pienlentokentät, voimajohtoaukeat) hoitoa mm. perinnebiotooppien lajiston säilyttämiseksi. (SYKE, Tapio, Tielaitos, MH, Liikennevirasto, Finavia, ELYt, 2012–)

Metsähallituksen asettama Ennallistamisen ja luonnonhoidon ohjausryhmä (ELO) on asiantuntijaryhmineen jo kehittänyt elinympäristötyyppien ennallistamisen ja hoidon oppaita käytännön toimijoille. Ohjeistojen kehittämistarpeisiin viitataan myös alueiden käytön suunnittelua sekä luontotyyppien hoitoa koskevissa luvuissa.

Luontotyyppien ja niiden ekologian opetusta luonnontieteiden ja luonnonvarojen alan ammatillisessa koulutuksessa sekä yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetuksessa tulee edelleen edistää ja tarjota asiantuntija-apua koulutus- ja opetusohjelmien täydentämiseen. Uusinta luontotyyppitietoa tulee välittää (esimerkiksi asiantuntija- ja sidosryhmätapaamiset, seminaarit) myös metsä- ja ympäristöhallinnon sekä valtion aluehallinnon (ELYt, AVIt) sisällä sekä laajemmin eri toimijatahoilla (muu hallinto, päättäjät, kaavoittajat, kunnat, luontoselvityksiä tekevät ja valvovat ammattilaiset).

Vedenalaisen meriluonnon tuntemuksen lisääminen on myös kiireellistä, jotta ymmärretään nykyistä paremmin, että Itämeren rehevöityminen aiheuttaa muitakin haittoja kuin sinileväkukintoja, ja että erilaisissa hanke- ja aluesuunnitelmissa otettava huomioon myös vedenalaiset luontotyypit. Siksi on tärkeää, että VELMU-ohjelman viestinnässä huomioidaan valtakunnallisella tasolla vedenalaisiin luontotyypeihin liittyvä tiedotustarve.

Myös uusympäristöjen hoitoon tulee kiinnittää tiedotuksessa ja koulutuksen suunnittelussa huomiota. Tiedotuksellisen erityishaasteena voidaan mainita louhoksiin liittyvät uusympäristöt, joiden luontoarvot tulisi saattaa kaikkien asianosaisten tietoon (kaivosyhtiöt, lupaviranomaiset, ELYt, kunnat, paikalliset asukkaat), jotta käytöstä poistettavien louhosten jälkihoidossa voitaisiin ottaa huomioon mm. kalkkikalliolajiston elinpaikat.

Luontotyyppien uhanalaisuuden arviointi jatkoissa

Uhanalaisuuden arvioinnin organisointi

Suomen ensimmäinen luontotyyppien uhanalaisuusarviointi jakautui kahteen vaiheeseen: 1,5-vuotiseen esiselvitykseen 2003–2004 ja varsinaiseen uhanalaisuuden arviointiin 2005–2007. Tulokset julkaistiin kaksiosaisessa loppuraportissa vuonna 2008 (www.ymparisto.fi/luontotyyppienuhanalaisuus > Julkaisut). Esiselvityksessä määriteltiin luontotyyppien uhanalaisuuden kriteerit ja arviointimenetelmä sekä kehitettiin arviointiin soveltuvaa luontotyyppien luokittelua. Esiselvityksen alusta saakka hankkeen toteuttamista valvoi ohjausryhmä, jossa olivat edustettuina rahoittavat ministeriöt sekä keskeisimmät luontotyyppitietoa tuottavat tutkimuslaitokset.

Luontotyyppien uhanalaisuuden arviointia varten perustettiin esiselvityksen loppuvaiheessa seitsemän asiantuntijaryhmää, joiden työtä SYKE koordinoi. Asiantuntijaryhmissä toimi yli 80 ekologian, hydrobiologian, metsätieteen, geologian, maantieteen ym. alojen asiantuntijaa lähinnä eri tutkimuslaitoksista, yliopistoista, Metsähallituksesta, alueellisista ympäristökeskuksista ja ministeriöistä. Asiantuntijaryhmien jäseniksi kutsuttiin kunkin luontotyyppiryhmän tutkijoita ja asiantuntijoita, joilla oli taustayhteisöjensä kautta käytettävissään aihealueensa merkittäviä tietoaineistoja. Asiantuntijaryhmien kokoamiseen osallistuivat hankkeen tausta- ja ohjausryhmät.

Uhanalaisuuden arviointivaiheessa luontotyypeistä koottiin uhanalaisuuskriteerien mukaista määrä- ja laatu-tietoa kirjallisuus-, paikkatieto- ja maastokartoitusaineistojen perusteella. Asiantuntijaryhmät tekivät uhanalaisuusarvioinnit kokoamansa tiedon ja asiantuntija-arvioiden pohjalta arviointimenetelmän mukaisten kriteerien perusteella.

Hankkeessa perustetun luontotyyppi-asiantuntijoiden laajan verkoston säilyttämistä uhanalaisuusarvioinnin jälkeenkin on pidetty tarpeellisena mm. LuTU-työstä annetuissa lausunnoissa. Tietotarve luontotyypeistä pysyy suurena mm. luontodirektiivin toistuvan raportointivelvoitteen vuoksi (seuraava raportointi 2013), ja tietopohjan vahvistamista myös kansallisesti uhanalaisista luontotyypeistä ja luontotyyppien luokittelusta on perusteltua jatkaa ensimmäisen arvioinnin jälkeen. Asiantuntijaryhmät ovat SYKEN johdolla järjestäytyneet uudelleen jatkotyötä varten, ja jäsenistö on hieman uudistunut muutamissa ryhmissä. Ryhmiä on nyt kahdeksan, kun Itämeri ja rannikko on jaettu omiksi ryhmikseen, ja jäseniä niissä on noin 85. Ryhmät toimivat eliölajien uhanalaisuusarvioinnin eliötyöryhmien tapaan luontotyyppien ekologisen tilan luonnontieteellisinä asiantuntijoina. Jatkossa on tarpeen toteuttaa entistä enemmän tiedonvaihtoa luontotyyppien ja lajien uhanalaisuusarviointien välillä.

Luontotyyppien asiantuntijaryhmät tarvitsevat toimiakseen koordinoitua, asiantuntevaa sihteerityövoimaa sekä varoja kokousten järjestämiseen ja matkakulujen korvaamiseen. Ryhmien toimintaa on tarpeen koordinoida siten, että ne toimivat yhtenäisin periaattein, yhteistyössä toistensa kanssa ja osallistuvat osaltaan uhanalaisuuden arviointimenetelmän kehittämiseen. Toimintaa on osin rahoitettu vuosittain vaihtelevalla hankerahoituksella, mikä on jossain määrin vaikeuttanut toiminnan suunnittelua, joten resursoinnin vakiinnuttaminen olisi tarpeen.

(48) Vakiinnutetaan LuTU-asiantuntijaryhmien asema ja varmistetaan niiden toiminnan koordinointi. Jatketaan asiantuntijaryhmissä tietopohjan vahvistamista uhanalaisista luontotyypeistä ja annetaan asiantuntija-apua myös luontodirektiivin luontotyyppien EU-raportointiin. (YM, SYKE, LuTU-asiantuntijaryhmät, 2011–2016)

Uhanalaisuuden arviointimenetelmän kehittäminen ja seuraavat luontotyyppien arvioinnit

Euroopassa on tehty yli kymmenen kaikki luontotyypit kattavaa tai johonkin ryhmään rajoittuvaa uhanalaisten luontotyyppien, kasvillisuustyyppien tms. luetteloa. Arviointia on tehty monin eri menetelmin, koska luontotyypeille ei ole ollut vastaavaa yhtenäistä arviointimenetelmää, jollaisen IUCN on kehittänyt eliölajeille. Suomessa luontotyyppien uhanalaisuuden arviointi tehtiin hankkeen esiselvityksen aikana SYKESissä kehitetyllä menetelmällä, jonka pohjana olivat Saksassa ja Itävallassa käytetyt periaatteet, joita on sovellettu useissa muissakin luontotyyppien uhanalaisuuden arvioinneissa. Menetelmän pääkriteerit ovat pinta-alan vähenemisen aiheuttama uhka sekä laadullisten muutosten aiheuttama uhka. Suomessa menetelmää pyrittiin kehittämään järjestelmällisemmin eteneväksi ja läpinäkyvämmäksi luomalla pääkriteereiden alle alakriteeristö, joka ohjaa uhanalaisuusluokan määrittelyä vaiheittain. Asiantuntijaryhmät saivat työnsä alkuvaiheessa testata menetelmää ja ehdottaa siihen parannuksia, mutta merkittäviä muutoksia ei ehdotettu. Suomen käyttämä menetelmä on esitelty kansainvälisessä Biodiversity and Conservation -julkaisusarjassa vuonna 2009.

Kansainvälistä eliölajien uhanalaisuuden arviointimenetelmää on kehitetty vuosikymmenien ajan tietämyksen ja kokemuksen lisääntyessä, ja samoin myös luontotyyppien uhanalaisuuden ensimmäiset arviointimenetelmät on nähtävä alkuna jatkokehittämislle. Tarvetta on mm. tarkemmin määritellä ja kvantifioida laadullisten muutosten arviointia. On myös jatkettava määrällisen muutoksen raja-arvojen evaluointia ja niiden sitomista ekologiseen teoriakehykseen. Entistä tarkemmin määriteltujen arviointikriteerien käyttäminen edellyttää vastaavasti parempaa tietopohjaa ja kattavampia aineistoja.

Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto IUCN on vuonna 2008 päättänyt aloittaa menetelmän kehittämisen ekosysteemien uhanalaisuuden arvioimiseksi. Menetelmän pääpiirteet esitellään alustavasti Conservation Biology -julkaisusarjan artikkelissa, joka julkaistaan alkuvuonna 2011. Menetelmän kehittäminen jatkuu tämän jälkeen kansainvälisen neuvottelu- ja kommentointiprosessin kautta, ja tavoitteena on esitellä ehdotus arviointimenetelmäksi seuraavassa IUCN:n maailmankongressissa (World Conservation Congress) syksyllä 2012. IUCN:n menetelmän kehitystyötä on Suomessa seurattava aktiivisesti ja mahdollisuuksien mukaan osallistuttava siihen, jotta eurooppalaiset näkökulmat otetaan työssä huomioon. Kehitystyön tuloksia voitaneen hyödyntää kansallisessa menetelmäkehitystyössä, vaikka IUCN:n menetelmän valmistuminen kestäisikin pitkään. Pidemmän aikavälin tavoitteeksi on asetettava, että IUCN:n menetelmä vakiinnutetaan maailmanlaajuisesti ja sitä käytetään myös Suomessa.

On perusteltua toistaa luontotyyppien uhanalaisuusarviointi aika ajoin, jotta luontotyyppien tilassa tapahtuvaa kehitystä voidaan seurata, ja sen perusteella suunnata toimenpiteitä mahdollisimman tehokkaasti niitä tarvitseviin luontotyyppisiin. Seuraava arviointi on suunniteltu toteuttavaksi luontotyyppiryhmittäin vaiheistettuna, koska eri luontotyyppiryhmistä saadaan uutta tietoa eri aikatauluilla. Tietopohja vahvistuu esimerkiksi Itämeren vedenalaisilla luontotyypeillä VELMU-inventointiohjelman toteuttamisen myötä, metsäisillä luontotyypeillä METSO-ohjelman vaikutusten seurannan avulla sekä sisävesien luontotyypeillä vesienhoitolain mukaisten vesienhoitosuunnitelmien toteuttamisen ja arvioinnin myötä.

Jatkossa on selvitettävä luontotyyppiryhmittäin, mitä uutta tietoa tarvitaan ennen kuin uusi arviointi on perusteltua toteuttaa, ja aikataulutettava arvioinnit luontotyyppiryhmittäin. LuTU-asiantuntijaryhmien kesken on suunniteltava arvioinnin rajapinnat ottaen huomioon mahdolliset aiemmat puutealueet. Arviointi käynnistetään, kun

luontotyyppiryhmästä on kertynyt merkittävästi uutta tietoa ja arviointimenetelmä on valmiina, luontotyyppien tilassa oletetaan tapahtuneen merkittäviä muutoksia, arvioinnille on yhteiskunnassa erityistä käyttötarvetta, tai on kansainvälisiä tarpeita tai velvoitteita tiedon tuottamiselle. Ennen uuden arvioinnin aloittamista asiantuntijaryhmien kokoonpano tarkistetaan vastaamaan ajantasaisia tietotarpeita.

(49) Valmistaudutaan seuraavaan Suomen luontotyyppien uhanalaisuuden arviointiin evaluoimalla ja tarvittaessa kehittämällä arviointimenetelmää käyttäen hyväksi IUCN:n kansainvälisen arviointimenetelmän valmistelua. Suunnitellaan ja aikataulutetaan seuraavan arvioinnin toteutus luontotyyppiryhmittäin vaiheistettuna. (SYKE, YM, LuTU-asiantuntijaryhmät, 2013–2016)

4 Toimintasuunnitelman vaikutukset, toteuttaminen ja sen keskeiset edellytykset

Toimintasuunnitelman ympäristö- ja muut vaikutukset on arvioitu SOVA-lain 3 §:n mukaisesti. Arvioinnin tueksi on erillisen taulukon avulla tarkasteltu yleisellä tasolla kunkin toimenpide-ehdotuksen ympäristöllisiä, sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia vaikutuksia sekä niiden merkittävyyttä. Lisäksi on laadittu yhteenveto- taulukko (liite 1), jossa esitetään sarakkeittain kunkin toimenpide-ehdotuksen sisältö, toimenpiteeseen vaikuttavat erityisvelvoitteet (kansallinen ja EU-lainsäädäntö sekä kansainväliset sopimukset), karkea arvio ehdotuksen tärkeysluokasta sekä luontotyypiryhmät, joihin toimenpide-ehdotus vaikuttaa.

4.1

Toimintasuunnitelman tärkeimmät ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset vaikutukset

Keskeisiä ekologisia, sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia voidaan kuvata seuraavasti.

Ekologiset vaikutukset:

- lainsäädännön kehittäminen mahdollistaa paremmin luontotyyppien säilyttämistavoitteiden huomioon ottamisen,
- suojelutoimenpiteet voidaan kohdistaa tehokkaammin tärkeisiin luontotyyppi-alueisiin ja ekologiset alueverkostot vahvistuvat,
- suojelualueiden hoidossa ja käytössä otetaan uhanalaiset luontotyypit huomioon, muospaineiden vähentäminen parantaa luontotyyppien tilaa,
- alueidenkäytön suunnittelun ja menettelyjen kehittämällä lisätään vaikuttavuutta ja toimenpiteiden parempaa kohdentuvuutta uhanalaisten luontotyyppien säilyttämisessä,
- luontotyyppitieto antaa perustan säilyttämistoimenpiteille sekä parantaa toimenpiteiden tehokasta kohdentumista,
- ohjeistuksella ja koulutuksella edistetään ekologisesti tehokkaampia hoitotapoja,
- tiedon lisääntyminen uhanalaisista luontotyypeistä auttaa tarkentamaan arviointeja,
- kattava seurantajärjestelmä mahdollistaa muutosten havaitsemisen,
- toimijoiden yhteistyö lisää vaikuttavuutta tehokkaiden toimenpiteiden toteuttamiseksi,
- hoito- tai ennallistamistoimilla saatetaan heikentää toisen luontotyypin tilaa (esimerkiksi soiden ennallistaminen voi lisätä haitallisia vesistövaikutuksia).

Taloudelliset vaikutukset:

- lisääntyvien voimavaratarpeiden vastapainoksi alueiden monikäyttöön liittyvät arvot kasvavat,
- kestävä käytön edistäminen lisää mahdollisuuksia luonnonvarojen käyttöön ympäristöhaittoja minimoiden,
- tehostunut ohjaus ja valvonta vähentävät tarvittavia kunnostamis- ja ennallistamistarpeita sekä suunnittelun ja toimenpiteiden kustannustehokkuus paranevat,
- hyvä suunnittelu ja ohjaus nopeuttavat osaltaan hankkeiden toteuttamista,
- lisää synergiaa ja vähentää päällekkäistä työtä ja tuhlailevaa voimavarojen käyttöä sekä vähentää erilliskustannuksia,
- erilaiset hoito- ja ennallistamistoimenpiteet lisäävät työllisyyttä ja elinkeinomahdollisuuksia,
- suojelun tehokkuus vähentää tulevaisuuden suojelutarpeita,
- hallinnon työn tuottavuus ja voimavarojen käyttö tehostuu,
- erilaisten tukimenettelyjen tehokkuus ja tuottavuus paranevat,
- toimenpiteillä estetään haitallisia ja taloudellisesti kalliita muutoksia luonnossa,

- yhteismitallinen ja yhteiskäyttöinen tieto vähentää päällekkäistä ja turhaa työtä,
- toimijoiden yhteistyö ja maanomistajien osallistuminen toimintaan tasoittavat voimavaravastuita,
- lisätieto edistää Suomen kansainvälisten velvoitteiden/raportointien hoitamista.

Edellä on todettu merkittävimpiä myönteisiä vaikutuksia, myös erityisesti kustannuksia ja/tai lisätyötä aiheuttavia vaikutuksia voidaan tunnistaa. Paitsi, että toimenpiteiden ja esitettyjen kehittämishankkeiden toteuttaminen edellyttää monessa tapauksessa lisäpanostusta toiminnan perusrahoitukseen esimerkiksi valtion talousarvioissa, toimijoiden omassa hallinnossa ja organisaatioissa edellytettäisiin usein myös voimavarojen tai työpanoksen lisäystä. Toimenpiteet voivat myös vaatia voimavaroja valtiolta ja hallinnolta uusien tukimuotojen kehittämiseen sekä toiminnan taloudellisia järjestelyjä ja uudenlaista toiminnan suunnittelua, ohjeistusta ja toimeenpanoa. Näistä voi aiheutua taloudellisia uhrauksia myös alueiden ja luonnonvarojen käytön rajoitusten takia.

Toimintasuunnitelmasta mahdollisesti aiheutuvia taloudellisia vaikutuksia ei ole yksityiskohtaisesti arvioitu. Osin tämä johtuu siitä, että esitetyt toimenpide-ehdotukset ovat pääosin melko yleisellä tasolla, jonka perusteella ei tässä vaiheessa ole myöskään edellytyksiä tehdä yksityiskohtaisia vaikutusarviointeja. Toimenpiteistä esimerkiksi aiheutuvat taloudellisen hyödyn menetykset maanomistajille on korvattava. Tällöin toimenpiteiden laajuus ja taloudelliset vaikutukset on yhteen sovitettava kulloinkin hallinnon käytettävissä oleviin voimavaroihin.

Sosiaaliset vaikutukset:

- maanomistajille tarjoutuu kannattavia tapoja hoitaa ja toteuttaa luontoalueiden suojelua,
- luonnonalueiden monikäytön arvot sekä luonnonympäristön viihtyisyys ja kulttuuristen arvojen säilyminen kasvavat,
- eri toimijoiden ja maanomistajien vuorovaikutus ja yhteistyö tehostuvat sekä epäselvyydet ja tulkinnanvaraisuus vähenevät,
- kansalaisten tiedonsaanti ja vaikutusmahdollisuudet lisääntyvät,
- maanomistajien ja hankkeiden yhdenmukainen kohtelu lisääntyvät,
- yhteistyö hallinnon ja eri toimijoiden välillä tehostuu,
- löydetään uusia toimintamalleja ja ratkaisuja,
- kiinnostus ja myönteinen suhtautuminen uhanalaisten luontotyyppien säilyttämiseen kasvaa,
- tutkimustieto ja seuranta ovat hyödyllisiä eri toimijoille ja lisäävät erilaisten verkostojen ja tutkimusyhteistyön syntymistä.

Kokonaisuutena erityisesti sosiaaliset, kulttuuriset ja taloudelliset vaikutukset ja hyödyt uhanalaisten luontotyyppien turvaamisessa ja tilan parantamisessa ovat toistaiseksi vaikeasti arvioitavissa. Ehdotetut toimenpiteet turvaavat ja parantavat erilaisten ekosysteemipalveluiden tuotantoedellytyksiä ja hyödyntämismahdollisuuksia, mutta niiden arvottaminen ja hinnoittelu on vielä puutteellista. Tässä on todennäköisesti eroja myös eri luontotyyppiryhmien välillä, mutta monimuotoisten luontotyyppialueiden turvaaminen on aina merkityksellistä. Luonnon monimuotoisuuteen liittyvien ekosysteemipalveluiden hyödyt on arvioitu yleisen käsityksen ja uusimpien tutkimustietojen perusteella ainakin pidemmällä aikavälillä erittäin suuriksi, osin korvaamattomiksi. Ekosysteemipalveluiden hyödyntämisessä on keskeistä mitoittaa ja kohdentaa toimenpiteet siten, että muut ekosysteemipalvelut ja luonnonjärjestelmien toimintakyky eivät vaarannu. Samalla voidaan säilyttää myös eliöstön monimuotoisuutta ja sen tuottamia hyötyjä. Tiedon lisääntyessä ja ekosysteemipalveluiden arvottamisen kehittyessä niiden yhteiskunnallinen ja taloudellinen merkitys voidaan arvioida paremmin.

Toimintasuunnitelman toimeenpanon keskeiset edellytykset ja mahdollisuudet

Toimintasuunnitelman toimeenpanoon tarvittavien rahoitus- ja henkilöresurssien puute asettaa haasteita tai rajoitteita kehittämismahdollisuuksille ainakin lyhyellä aikavälillä. Monimuotoisten elinympäristöjen/luontotyyppien tuottamien ekosysteemipalvelujen turvaaminen ja parantaminen tuo taloudellisia hyötyjä pitemmällä aikavälillä. Tämä todennäköisesti vahvistaa luonnon monimuotoisuuden säilyttämisen taloudellista perustaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Kuten luvussa 2 todetaan moniin toimintasuunnitelman tavoitteita voidaan edistää jo käynnissä olevien toimintaohjelmien ja hankkeiden avulla. Myös uusia rahoituskeinoja kehitetään, mutta ongelmana on, huolimatta monista päätöksistä ja hyväksytyistä ohjelmista yms., että ohjelmien toimeenpanolle ei aina ole kuitenkaan osoitettu tarvittavia voimavaroja (esimerkiksi valtion talousarviossa). LuTU-toimintasuunnitelman laadinnan yhteydessä on pyritty tunnistamaan sellaiset kansalliset ja EU-lainsäädännöstä (direktiivit) sekä kansainvälisistä sopimuksista johtuvat tehtävät, joiden toimeenpanoon hallinto on veloitettu. Nämä ovat usein laaja-alaisia hankkeita, joiden toteuttaminen on myös uhanalaisten luontotyyppien säilyttämisen kannalta erittäin tärkeitä. Ne koskevat hallinnollisten menettelyjen ja lainsäädännön kehittämistä, perinnebiotooppien hoitoa, suojelualueverkoston kehittämistä, alueidenkäytön suunnittelua, vesien hoitoa ja suojelua sekä esimerkiksi vieraslajien torjuntaa. Ne muodostavat uhanalaisten luontotyyppien säilyttämisessä ja tilan parantamisessa toiminnan toisen tärkeän ytimen, mutta niidenkään kohdalla nykyiset voimavarat eivät riittävästi turvaa veloitteiden täyttämistä.

Noin viidennes toimenpide-esityksistä edellyttäisi selvästi nykyistä suurempia rahoitus- ja henkilöstövoimavaroja. Monet liittyvät edellä mainittuihin kansainvälisiin ja kansallisiin velvoitteita koskeviin toimenpiteisiin. Mikäli niiden voimavarat nostettaisiin tasolle, joka turvaa veloitteiden täysimääräisen/tehokkaan toimeenpanon, se edistäisi välillisesti merkittävästi myös uhanalaisten luontotyyppien turvaamista ja tilan parantamista. Näistä voidaan mainita lainsäädäntöön, luontotyyppitiedon lisäämiseen ja seurannan järjestämiseen, tiettyjen luontotyyppien hoitoon, meri- ja sisävesialueiden hoitoon ja suojeluun liittyvät toimenpiteet. Osa on merkittäviä kotimaisia kehittämishankkeita, joista on tehty erikseen päätöksiä; kuten METSO-ohjelma ja sen eri toimenpiteet tai valmisteilla oleva laaja-alainen kansallinen kehittämishanke, kuten soiden ja turvemaiden strategia. Lisäksi luonnonsuojeluhallinnon tuottavuushankkeen osana 2008 toteutetussa SETI-hankkeessa on esitetty keskeiset luonnonsuojelun seurantatavoitteet ja niiden voimavarat.

Kokonaisuutena noin puolet lisävoimavaroja edellyttävistä toimenpiteistä koskee erityisesti kansallisesti tärkeitä seikkoja; kuten suojelualueiden hoidon ja käytön sekä muiden, yleensä suhteellisen pienialaisten ja/tai harvinaisten luontotyyppialueiden hoidon ja ennallistamisen edistämistä, sekä luontotyyppiesiintymien inventointeja. Näitä ovat myös uhanalaisten luontotyyppien tietojärjestelmien ja tiedon käytön, levityksen sekä ohjeistuksen kehittämiseen liittyvät hankkeet, joista on osin myös tehty kansallisia kehittämispäätöksiä.

Osaan ehdotetuista toimenpiteistä olisi tarpeen löytää merkittävästi uutta rahoitusta ja muita voimavaroja. Ne liittyvät usein tiettyjen harvinaisten ja uhanalaisten luontotyyppien säilyttämiseen, joka vaatii selvitys- ja inventointityötä sekä korvauksia maanomistajille käytön rajoituksista tai täydennyksiä nykyiseen luontotyyppiä turvaavaan ja luonnonvarojen käyttöä sääntelevään lainsäädäntöön.

Useimpien toimenpide-ehdotusten toimeenpano on katsottu mahdolliseksi tai niin kiireelliseksi, että se voidaan tai on tarpeen käynnistää vuonna 2011. Suuri osa näistä

hankkeista tarkoittaa jatkuvaa, jokavuotista toimintaa. Tämä koskee nimenomaan sellaisia toimenpiteitä, jotka liittyvät jo käynnissä oleviin kansallisiin hankkeisiin ja/tai EU-velvoitteisiin; kuten vesialueiden ja talouskäytössä olevien maa-alueiden hoidon ja käytön ohjaus. Suurimmassa osassa toimenpide-ehdotuksia aloittamisvuosi on 2011–2012 ja kesto yleensä muutama vuosi. Muutamissa tapauksissa on katsottu olevan perusteltua siirtää toimeenpanoa vuoteen 2013 tai 2014. Ne liittyvät esimerkiksi perinnebiotooppien hoidon rahoituspohjan laajentamiseen, meri- ja rantaluonnon suojelualueverkoston kehittämiseen, yhteismitallisen tiedon saantiin tietojärjestelmistä, luontotyyppien uhanalaisuuden seuraavaan arviointiin sekä toimintasuunnitelman toimeenpanon seurantaan.

Yksinomaan LuTU-toimintasuunnitelmasta johtuvat lisähenkilöstö- ja muut voimavaratarpeet koskevat uhanalaisia luontotyyppijä koskevan lainsäädännön kehittämistä, luontotyyppien esiintymien määrän ja laadun selvittämistä erilaisilla alueilla maan eri osissa sekä niiden säilyttämisen ja hoidon ohjeistusta ja tehostamista, käytön rajoitusten korvauksia, luontotyyppien tutkimusta ja luokittelua. Niiden kustannusvaikutus on arviolta noin viiden miljoonan euron luokkaa vuoteen 2020 mennessä. Tällaisen perusrahoituksen avulla voidaan käynnistää em. asioihin liittyviä tärkeimpiä hankkeita ja selvityksiä. Rahoituksella voidaan myös turvata LuTU-asiantuntijaryhmien toiminta.

Tässä esitettyä tarkemmin olisi selvitettävä erilaisiin jo käynnissä oleviin hankkeisiin varatut voimavarat ja niiden mahdolliset puutteet toimintasuunnitelman tavoitteisiin nähden, sekä priorisoidut "uudet" voimavaratarpeet LuTU-toimintasuunnitelman toteuttamiseksi vuoteen 2020 mennessä. Olennaista on, että erityisesti ympäristöministeriö ja maa- ja metsätalousministeriö osoittavat toimintasuunnitelman toimeenpanoon riittävät voimavarat.

4.3

Toimijoiden työnjaon ja uuden kehittämisen mahdollisuudet

Suurin osa lisävoimavarojen tarpeesta kohdistuu toimijoiden toiminnan tehostamiseen esimerkiksi hallinnon vastuulla olevassa lainsäädännön valmistelussa ja erilaisissa selvitystehtävissä, luontotyyppitiedon keruussa, luontotyyppialueiden käytössä, hoidossa ja suojelussa sekä inventoinnissa, alueiden käytön suunnittelussa ja toiminnan kohdentamisessa, tilan seurannassa, tietojärjestelmien kehittämisessä ja tiedon käytössä, koulutuksessa ja tiedon levityksessä.

Pienempi osa vaatisi lisärahoitusta käytön rajoitusten korvauksiin maanomistajille. Nämä koskevat pääosin toimenpiteitä, jotka aiheuttavat mahdollisesti taloudellisen käytön rajoituksia tai lisäsuojelualueiden perustamista. Kyse on kuitenkin yleensä pienialaisista, harvinaisista luontotyypeistä ja niiden esiintymistä. Selvästi suuremmat lisävoimavaratarpeet koskevat laaja-alaisempien luontotyyppialueiden lisäsuojelusta johtuvia korvauksia erityisesti erilaisissa metsä- ja suoluontotyyppikohteissa (mutta liittyvät samalla esimerkiksi METSO-ohjelmaan ja suostrategiaan).

Nykyisiä voimavaroja uudelleen kohdentamalla voitaisiin todennäköisesti parantaa monen toimenpide-ehdotuksen toteutumisedellytyksiä. Nämä koskevat esimerkiksi erilaisia hallinnolta edellytettäviä selvityshankkeita sekä taloudellisen tuen kohdentamista sekä toiminnan ohjeistusta, tiedotusta, neuvontaa toimijoita varten, toimijoiden yhteistyötä ja vastuun jakoa. Erilaisten vaihtoehtoisten toimintamallien mahdollisuuksia, vaikutuksia ja kustannustehokkuutta tulisi arvioida tässä esitettyä tarkemmin.

Hallinnon tuottavuustavoitteet muodostavat oman paineensa ja epävarmuustekijänsä toiminnan kehittämiseksi. Mikäli tästä syystä ei voida toimia riittävin voimavaroilla, haasteellisten tavoitteiden saavuttaminen on epätodennäköistä ainakin lyhyellä tähtäyksellä. Toimenpiteet, jotka edellyttävät toimijoiden laajaa yhteistyötä ja vaikuttamiskeinoja, vaativat erityisesti riittäviä henkilövoimavaroja sekä tiedon lisäämistä esimerkiksi tutkimus- ja kehittämishankkeina. Tämän lisäksi on tärkeää, että ELY-keskukset voivat hoitaa tehokkaasti maakunnallisen luonnon- ja ympäristönsuojelun edunvalvonnan. ELY-keskusten osalta vastuualueiden välisen yhteistyön kehittäminen on myös keskeisessä roolissa toimintasuunnitelman useassa toimenpiteessä, mutta toisaalta ohjaavilta ministeriöiltä tarvitaan myös selkeää yhteistä ohjeistusta.

Toimijoiden yhteistyö ja osallistuminen sektorivastuun periaatteen mukaisesti myös parantaisi eri hankkeiden taloudellisia toteuttamismahdollisuuksia. Tärkeää on kehittää ja ottaa käyttöön erilaiset rahoitusinstrumentit ja hankeprojektit sekä maakunnallisten toimijoiden ohjelmahankkeet ja rahoituskeinot (mm. EU-rahastot, kuten maaseudun kehittämissuunnitelma, ESR ja EAKR sekä Life luonto), joiden kautta voidaan saada merkittäviä lisäresursseja. Hankkeilla on ollut suuri merkitys esimerkiksi suojelualueiden hoidon, ennallistamisen ja käytön sekä muussa luonnonvarojen kestävässä käytön kehittämisessä. Tämä edellyttää riittävien resurssien varmistamista omarahoitukseen ja hankkeiden valmisteluun luonnonsuojeluhallinnossa. Lisäksi maakunnalliset yhteistyöhankkeet, esimerkiksi maakuntien liittojen koordinoimat ja ELY-keskusten valmistelemat ympäristöstrategiat ja ympäristöohjelmat ovat tärkeitä kehittämisvälineitä ympäristöä ja luonnon monimuotoisuutta koskevien tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseksi keskeisten maakunnallisten toimijoiden yhteisen näkemyksen pohjalta.

Toimintasuunnitelman toimeenpanossa keskeisenä haasteena onkin tarvittavien resurssien määrän ja toiminnan kohdentamisen tarkastelu ja arviointi. Osa työstä olisi toteuttavissa tutkimus- ja kehittämishankkeina.

5 Toimintasuunnitelman toimeenpanon organisointi, hallinto ja seuranta

Työryhmän ehdotus toimintasuunnitelmasta uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi esiteltiin Bd-seurantaryhmälle 3.12.2010 ja työ valmistui 16.12.2010. Tämän jälkeen ympäristöministeriö lähetti toimintasuunnitelmaehdotuksen laajalle lausuntokierrokselle kaikille keskeisille toimijoille ja sidosryhmille. Helmikuun 2011 puoleen väliin mennessä ympäristöministeriölle toimitettiin runsaat 50 lausuntoa toimintasuunnitelmaehdotuksesta.

Lausunnot painottuvat suunnitelman tavoitelinjausten, esitettyjen toimenpideehdotusten sekä niiden vaatimien resurssien kommentointiin. Useimmissa lausunnoissa esitetään kommentteja ja suoria korjausehdotuksia ainakin joihinkin toimenpideehdotuksiin sekä annetaan näiden tueksi taustatietoja. Eniten kommentteja on kertynyt lainsäädäntöä, hallintoa ja ohjausta sekä talouskäytössä olevien alueiden käyttöä ja hoitoa koskeviin toimenpideehdotuksiin. Huomionarvoista on, että vain pieni osa kommentteista oli selvästi kielteisiä. Yksittäisiä toimenpideehdotuksia kannattavia lausuntoja on moninkertaisesti enemmän kuin vastustavia lausuntoja. Valtaosa kommenttimateriaalista on kuitenkin luonteeltaan neutraalia ja antaa esimerkiksi taustatietoa tai näkemyksiä toimenpiteiden toteuttamista varten. Vastustavia kommentteja liittyy esimerkiksi luontotyyppien lisäsuojeluun lainsäädännön keinoin, lakien soveltamisen ohjaukseen sekä uusien suojeluohjelmien laatimiseen. Lausuntoyhteenveto on saatavilla LuTU-toimintasuunnitelman www.ymparisto.fi/luontotyyppienuhanalaisuus.

Suunnitelmaa ja siitä saatu ja lausuntoja on käsitelty Biodiversiteetti-seurantaryhmän kokouksessa 20.4.2011. Toimintasuunnitelmaa on soveltuvin osin täydennetty ja tarkistettu lausuntojen perusteella ja suunnitelma toimii tärkeänä asiakirjana ympäristöhallinnossa uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamista koskevissa asioissa.

Biodiversiteetti-seurantaryhmä katsoo, että ympäristöministeriö aloittaa toimintasuunnitelman toteuttamisen yhteistyössä eri toimijoiden ja sidosryhmien kanssa. Toimintasuunnitelma on tärkeä lähdeaineisto *Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategian ja toimintaohjelman 2006–2016*, ns. biodiversiteettitoimintaohjelman päivityksessä vuonna 2011, sekä myös hallinnon toiminta- ja taloussuunnittelussa (TTS) sekä vuosittaisten tulostavoitteiden asettamisessa hallinnon eri tasoilla ja eri toimijoiden kesken.

Bd-seurantaryhmä seuraa toimintasuunnitelman toimeenpanoa ja antaa tarvittaessa ohjeita ja toimeksiantoja. Suunnitelmasta on syytä tehdä määräajoin toimeenpanon ja vaikuttavuuden arviointi.

(50) LuTU-toimintasuunnitelman toimeenpanon ensimmäinen väliarviointi suoritetaan vuonna 2014 sekä loppuarviointi 2019. Niiden pohjalta tarkistetaan suunnitelmaa ja tehdään tarvittavat päätökset jatkotoimenpiteistä. (YM, SYKE, MMM, TEM, MH, Metla, 2014, 2019)

Liite I.

Yhteenvetotaulukko

LIITE I/I

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavarat: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahtot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erityisveloitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUIs = EU veloitte, kvsop. = kvsopimusveloitte	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(1) Arvioidaan luonnonsuojelulain 29 § luontotyyppien säädöspohjaisen määrittelyn ja rajauksen perusteet ja ohjeistus sekä esitetään mahdolliset tarkistustarpeet luonnontieteellisesti perusteltujen rajausten aikaansaamiseksi (YM, SYKE, ELYt, 2012–2014).	3.1.2 Luonnonsuojelulain luontotyyppisuojelu	2012–2014	N	V	YM, SYKE	ELYt	KIs	II	Jalopuumetsät (7), ruoho-, lehto- ja tervaleppäkorvet (2), hiekkarannat (2), merenrantaniityt (5), hiekkadyynit (6), lehdes- ja vesaniityt (2).
(2) Selvitetään, mitkä uhanalaiset luontotyypit nykyisten lisäksi soveltuisivat suojeltaviksi luonnonsuojelulain nojalla ja tarkistetaan lainsäädäntöä tarvittaessa. (YM, SYKE, MMM, TEM, MH, ELYt, 2011–2014).	3.1.2 Luonnonsuojelulain luontotyyppisuojelu	2011–2014	L	T	YM, SYKE	MMM, TEM, MH, ELYt	EUIs	I	Kalkki- ja serpentiinikalliot, hiekkasärkät, voi olla myös muita harvinaisia ja pieni-alaisia luontotyyppisiä.
(3) Metsälainsäädännön tarkistamisen yhteydessä tarkastellaan mahdollisuuksia monipuolistaa lakiin sisältyvien erityisen tärkeiden elinympäristöjen säilyttäminen. Lain tulkintaa tulee myös yhtenäistää luontotyyppien tunnistamisen, ominaispiirteiden huomioon ottamisen ja rajaamisen osalta. (MMM, YM, Tapio, MH, Metla, metsäkeskukset, MTK, metsänhoitoyhdistykset. 2011–2015).	3.1.3 Metsälain erityisen tärkeiden elinympäristöjen säilyttäminen	2011–2015	N	T	MMM	YM, Tapio, MH, Metla, metsäkeskukset, MTK, metsänhoitoyhdistykset		I	Pienvedet ja niiden rannoilla olevat lehdot, kangasmetsät sekä suot (jos esim. rajauksia voitaisiin laajentaa), ruoho- ja heinäkorvet, saniaiskorvet, lehtokorvet, letot, lettokorvet ja lettoraameet, lehdot (myös rannikkolehdot), rotkot ja kurut, jyrkänteet, hietikot, kalliolaet ja -rinteet, kivi- ja vähäpuustoiset suot ja rantaluhdat.
(4) Parannetaan uhanalaisten meri- ja sisävesiluontotyyppien tilaa vesienhoitolainsäädännön ja meristrategiadirektiivin mahdollistamin toimin. Tehostetaan vesilain soveltamisen ohjausta ja valvontaa. Luonnontilaisten ja luonnontilaltaan heikentyneiden pienvesien suojelun merkitystä korostetaan erityisesti vesilain mukaisessa vesitaloushankkeen lupaharkinnassa. (ELYt, AVIt, YM, MMM, SYKE, MH, Tapio, metsäkeskukset, MTK, ProAgria, 2011–)	3.1.4 Vesilaki, vesienhoitolainsäädäntö ja vesiliikennelaki	2011–	N	H	ELYt, AVIt	YM, MMM, SYKE, MH, Tapio, metsäkeskukset, MTK, ProAgria	KIs, EUIs	I	Kaikki meri- ja sisävesiluontotyypit jossain määrin.

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavaratarpeet: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahtot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erityisvelvoitteet: Kls = kansallisen lainsäädäntö, EUls = EU velvoite, kvsop. = kvsopimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(5) Ohjataan pienvesien suojelua edistävien lakien (vesilaki, metsälaki, ympäristönsuojelulaki, maankäyttö- ja rakennuslaki, luonnonsuojelulaki) soveltamista siten, että vesiluontotyypit otetaan huomioon kokonaisuutena (koko vesiluontoesiintymä rantoineen ja lähiympäristöineen). (ELYt, AVIt, YM, MMM, SYKE, Tapio, metsäkeskukset, 2011–)	3.1.4 Vesilaki, vesienhoitolainsäädäntö ja vesiliikennelaki	2011–	N	H	ELYt, AVIt	YM, MMM, SYKE, Tapio, metsäkeskukset	Kls	I	Pienvedet ja niiden lähiympäristöt.
(6) Kiristetään vesiliikenteen nopeusrajoituksia vesiluonnolle haitallisten vaikutusten lieventämiseksi etenkin matalilla, vilkkaasti liikennöidyillä väylillä sellaisissa kohteissa, joissa se liikenneturvallisuus- ja sujuvuusnäkökohdista on mahdollista. (Liikennevirasto, ELYt, YM, LVM, 2011–)	3.1.4 Vesilaki, vesienhoitolainsäädäntö ja vesiliikennelaki	2011–	N	V	Liikennevirasto	ELYt, YM, LVM		III	Pehmeiden pohjien meriluontotyypit matalilla alueilla sekä eroosiolle alttiit rantatyypit.
(7) Selvitetään valtion alueiden merkitys ja tila erityisesti muiden kuin metsien ja soiden uhanalaisten luontotyyppien määrän, laadun ja esiintymisen kannalta. Tämän pohjalta määritellään ja otetaan käyttöön tarvittavat kustannustehokkaat lisätoimenpiteet luontotyyppikohteiden turvaamiseksi tai niiden tilan parantamiseksi. (MH, YM, MMM, 2012–2015)	3.1.5 Laki Metsähallituksesta	2012–2015	L	V	MH	YM, MMM	Kls	II	Periaatteessa kaikki uhanalaiset (myös puutteellisesti tunnetut) luontotyypit, mutta olennaista on tietää, missä luontotyypeissä valtion mailla on erityisesti potentiaalia lisäsuojeluun.
(8) Turvataan maa- tai kallioperämuodostumista riippuvaisten uhanalaisten luontotyyppien (esim. harjumetsät, harjujen pienvedet) asema maa-ainelain 3 § 2 mom. mukaisina erikoisina luonnonesiintyminä maa-ainesten lupaprosessissa lisäämällä kuntien ja aluehallintoviranomaisten koulutusta. (YM, ELYt, kunnat, 2011–)	3.1.6 Maa-ainelaki	2011–	N	V	YM	ELYt, kunnat		II	Harjumetsät, harjujen pienvedet, kalliot.
(9) Selvitetään mahdollisuuksia uudistaa poronhoitolakia, sen toimeenpanoa sekä poronhoidon tukimuotoja siten, että niillä voitaisiin parantaa uhanalaisten ja silmälläpidettävien luontotyyppien tilaa ja toteuttaa samalla biodiversiteettisopimuksen alkuperäiskansojen koskevia velvoitteita (artiklat 8j ja 10c). (MMM, Paliskuntainyhdistys, Saamelaiskäräjät, YM, 2011–2014)	3.1.7 Poronhoitolaki	2011–2014	N/K	V	MMM	Paliskuntainyhdistys, Saamelaiskäräjät, YM	kvsop.	III	Kohteena kaikki uhanalaiset porotalouden muuttamat tunturiluontotyypit ja mahdollisesti myös pohjoiset kuivat ja karukkokankaat (jossain määrin toimenpiteestä hyötyisivät myös muut tunturiluontotyypit).

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavarat: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erityisvelvoitteet: KIs = kansallisen lainsäädäntö, EUIs = EU velvoite, kvsop. = kvsopimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(10) Edistetään perinnebiotooppien hoitoa avaamalla tukimahdollisuus viljelijöiden ja yhdistysten lisäksi myös muille hakijoille. Tämä voidaan tehdä esim. laajentamalla Manner-Suomen maaseudun kehittämissuomen Leader-toimintatavan mukaisesti toteutettavat maatalouden ympäristötuen erityiset koskemaan myös muita kuin rekisteröityjä yhdistyksiä. Manner-Suomen maaseudun kehittämissuomen alkaa uusi ohjelmakausi vuonna 2014. Tuen ehtojen tulee olla riittävän joustavat, jotta hoidon laadun takaamiseksi tarvittaville erityistoimille voidaan maksaa tarvittaessa korotettua tukea. (MMM, ProAgria, ELY-keskukset, 2014–)	3.1.8 Asetukset maatalouden ympäristöistä	2014–	L	V	MMM	ProAgria, ELYt	Euls, KIs	I	Perinnebiotoopit.
(11) Inventoidaan ja arvioidaan Suomen Itämeren suojeleohjelman (2002) mukaisesti meri- ja rantaluonnon edustavuus luonnonsuojelualueverkostossa ja parannetaan arvioinnin tulosten perusteella mereisen suojelealueverkoston ekologista kattavuutta. (YM, SYKE, MH, ELYt, 2014–2020)	3.2.1 Meri- ja rannikko- luontotyypit	2014–2020	L	T	YM, SYKE, MH	ELYt	kvsop., EUIs, KIs	I	Kaikki meri- ja rannikko- luontotyypit.
(12) Soidensuojeluverkoston toimivuutta ja edustavuutta vahvistetaan laatimalla soidensuojelun täydennysohjelma suoyhdistymien, suotyyppien sekä suolajien suotuisan suojeletason turvaamiseksi, parantamalla nykyisten soidensuojelualueiden ekologista toimivuutta ja edistämällä soiden suojelemaankäyttö- ja rakennuslain mukaisessa alueiden käytön suunnittelussa. (YM, SYKE, MH, ELYt, maakuntien liitot, kunnat, 2011–2014)	3.2.2 Suot	2011–2014	L	V	YM, SYKE	MH, ELYt, maakuntien liitot, kunnat	kvsop.	I	Mahdollisesti kaikki suo- luontotyypit sekä soiden pienvedet (lähteiköt, purot ja norot, lammet).
(13) Arvioidaan METSO-ohjelman avulla perustettavien luonnonsuojelulain mukaisten suojelealueiden ja muiden METSO-toimenpiteiden mahdollisuudet toteuttaa uhanalaisten metsäluontotyyppi- en lisäsuojelutarpeen. Päätetään METSO-ohjelmaa tarkistettaessa tarvittavista jatkotoimista uhanalaisia luontotyyppiä käsittävien suojelealueiden lisäämiseksi. (YM, SYKE, MMM, MH, Tapio, MTK, metsänomistajien liitot, 2012–2015).	3.2.3 Met- säiset luontotyypit	2012–2015	K	T	YM, SYKE	MMM, MH, Tapio, MTK, metsänomistajien liitot		II	Kaikki metsäiset luontotyypit ja metsäympäristöissä sijaitsevat luontotyypit voivat hyötyä, erityisesti METSO-elinympäristötyypit: lehdot, lahpuustoiset metsät, pienvesien lähimetsät, suot, metsäluhdat, tulvametsät, harjumetsät, maankohoamisrannikko, perinnebiotoopit, kalkkikalliot, muut kalliot, jyrkänteet ja louhikot.

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavarat: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikuttavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erityisvelvoitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUJs = EU velvoite, kvsop. = kvsopimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(14) Kehitetään kustannustehokkaita keinoja, joiden avulla voidaan saada laadukkaita ja kaikkia METSO-ohjelman elinympäristöjä edustavia kohteita suojelualueiksi. (YM, MMM, ELYt, metsäkeskukset, Tapio, metsänhoitoyhdistykset, MTK, metsänomistajien liitot, luonnonsuojelujärjestöt, 2011–2016)	3.2.3 Metsäiset luontotyypit	2011–2016, p.o. 2016–2020	L	T	YM, MMM	ELYt, metsäkeskukset, Tapio, metsänhoitoyhdistykset, MTK, metsänomistajien liitot, luonnonsuojelujärjestöt		I	Kaikki metsäiset luontotyypit ja metsäympäristöissä sijaitsevat luontotyypit voivat hyötyä, erityisesti METSO-elinympäristötyypit: lehdot, lahoppuustoiset metsät, pienvesien lähimetsät, suot, metsäluhdat, tulvametsät, harjumetsät, maankohoamisrannikko, perinnebiotoopit, kalkkikalliot, muut kalliot, jyrkänneet ja louhikot.
(15) Valtion ja yksityisten suojelualueiden luontotyyppitietoa täydennetään ja päivitetään erityisesti huonosti tunnettujen ja kaikkein uhanalaisimpien luontotyyppien osalta, sekä laaditaan suunnitelma kuinka näiden tilaa voidaan parantaa kullakin alueella. (MH, YM, SYKE, 2011–2020)	3.2.6 Luonnonsuojelualueiden ja Natura 2000 -alueiden hoito	2011–2020	L	T	MH, YM	SYKE	Euls	I	Kaikki uhanalaiset luontotyypit voivat hyötyä.
(16) Lisätään valtion ja yksityisten suojelualueilla sekä Natura 2000 -verkostoon kuuluvilla alueilla uhanalaisten luontotyyppien ennallistamista ja hoitoa sekä niiden vaikuttavuuden seurantaan tärkeänä osana suojelualueiden ekologisen toimivuuden parantamista. (YM, MH, ELYt, 2012–)	3.2.6 Luonnonsuojelualueiden ja Natura 2000 -alueiden hoito	2012–	L	V	YM, MH	ELYt		II	Perinnebiotoopit, rannikoluontotyypit, avosuot, kalkkikalliot, puustoiset luontotyypit.
(17) Varmistetaan, että tieto uhanalaisista luontotyypeistä on mahdollisimman kattavasti käytävissä kaavoituksessa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa. (ELYt, YM, maakuntien liitot, kunnat, 2011–)	3.3.2 Kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen kehittäminen	2011–	N	V	ELYt, YM	maakuntien liitot, kunnat		II	Potentiaalisesti valtaosa luontotyypeistä (myös luontotyyppikokonaisuudet, esim. virtavesijatkumot, pienvesikokonaisuudet).
(18) Kehitetään valtakunnallista ohjeistusta ja kaavoituskäytäntöjä uhanalaisten luontotyyppien sekä yhtenäisten arvokkaiden luontokokonaisuuksien huomioon ottamiseksi alueiden käytön suunnittelussa, mm. valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden toimeenpanossa. Tähän liittyen kehitetään myös luontoselvitysten laatujärjestelmää sekä selvitysten laatijoiden sertifiointijärjestelmää. (YM, ELYt, maakuntien liitot, kunnat, 2011–)	3.3.2 Kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen kehittäminen	2011–	K	V	YM	ELYt, maakuntien liitot, kunnat	KIs	I	Potentiaalisesti kaikki uhanalaiset luontotyypit.

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavaratarpeet: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erityisvelvoitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUIs = EU velvoite, kvsop. = kvsopimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(19) Uhanalaisten luontotyyppien lajiston turvapaikkojen ja siirtymismahdollisuuksien vahvistamiseksi kehitetään kaavoituksessa ja rakentamisessa toimintatapoja uusympäristöjen (mm. tien- ja radanvarsialueet, hiekkakuopat, voimajohtolinjat) sekä rakennettujen alueiden ja kulttuuriympäristöjen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi. (ELYt, kunnat, YM, LVM, Liikennevirasto, MH, Museovirasto, Maakuntamuseot, Fingrid, Finavia, 2011–)	3.3.2 Kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen kehittäminen	2011–	N	V	ELYt, kunnat	Liikennevirasto, MH, Fingrid, Finavia, YM, LVM		II	Voi vaikuttaa lajiston leviämisen kautta kotojen, niittyjen, harjumetsien sekä jalopuumetsien lajiston elinmahdollisuuksiin.
(20) Kehitetään kokonaisvaltaista merialuesuunnittelua osana muuta alueidenkäytön suunnittelua yhteistyössä Itämeren maiden ja kansainvälisten toimijoiden kanssa. Tämä edellyttää merialueen ja merenpohjan inventointien tehostamista. Ohjeistetaan kansallisesti kuntia ja maakuntia merialueiden käytön suunnittelusta ja sitä koskevista kansainvälisistä velvoitteista. (YM, SYKE, MH, ELYt, maakuntien liitot, kunnat, 2012–)	3.3.3 Merialueiden käytön suunnittelun kehittäminen	2012–	L	V	YM	SYKE, MH, ELYt, maakuntien liitot, kunnat	kvsop., EUIs, KIs	I	Kaikki meriluontotyypit ja osa rantaluontotyypeistä (esim. hiekkarannat, joiden hiekan otto yhteydessä vedenalaiseen hiekkasietymisiin).
(21) Laaditaan eri toimijoita varten yhtenäinen ohjeistus laajoja merialueita koskevien hankkeiden ympäristövaikutusten arvioimisesta (YVA-hankkeet) ja niiden seurantaohjelmien sisällöstä, jotta voidaan välttää uhanalaisten tai harvinaisten luontotyyppien ja lajien esiintymien hävittäminen ja heikentäminen. (YM, SYKE, RKTL, GTK, 2011)	3.3.3 Merialueiden käytön suunnittelun kehittäminen	2011	K	V	YM, SYKE	RKTL, GTK		II	Kaikki meriluontotyypit ja osa rantaluontotyypeistä (esim. hiekkarannat, joiden hiekan otto yhteydessä vedenalaiseen hiekkasietymisiin).
(22) Laaditaan Itämeren suoje-luohjelman mukainen valtakunnallinen merihiekan ja kiviainesten ottamista koskeva suunnitelma, jossa otetaan huomioon myös uhanalaisten meriluontotyyppien säilyttäminen. (YM, TEM, SYKE, MH, maakuntien liitot, kunnat, 2012–2016)	3.3.3 Merialueiden käytön suunnittelun kehittäminen	2012–2016	L	T	YM	TEM, SYKE, MH, maakuntien liitot, kunnat	kvsop.	I	Hiekkaja- ja sorapohjien meriluontotyypit, mahdollisesti myös hiekkarannat.
(23) Edistetään uhanalaisten vesi- ja kosteikkoluontotyyppien huomioon ottamista vesienhoitosuunnitelmien (VHS) ja niiden toimenpideohjelmien toteutuksessa ja vaikuttavuuden seurannassa. Tarkennetaan uhanalaisia luontotyyppejä koskevia tavoitteita ja toimenpiteitä seuraavissa vesienhoitosuunnitelmissa (2016–2021). (YM, ELYt, MMM, SYKE, MTT, MH, RKTL, vesienhoitoyhdistykset, neuvontajärjestöt, vesialueen omistajat, 2011–)	3.4.1 Sisävedet ja Itämeri	2016–2021	K	H	YM, ELYt	MMM, SYKE, MTT, MH, RKTL, vesienhoitoyhdistykset, neuvontajärjestöt, vesialueen omistajat	EUIs, KIs	I	Uhanalaiset sisävesi- ja rantaluontotyypit, vesistä riippuvaiset kosteikkoluontotyypit.

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavaratarpeet: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Eritysvelvoitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUIs = EU velvoite, kvstop. = kvsojimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(24) Tehostetaan merkittävästi toimia sisävesiin ja Itämereen päätyvän ravinnekuorman pienentämiseksi mm. kohdentamalla maatalouden ympäristötukea nykyistä paremmin alueellisesti ja vesiensuojelullisin perustein riskiherkimmille alueille, sekä edistämällä koulutusta ja neuvontaa sekä kehittämällä uusia taloudellisia ohjauskeinoja. (MMM, ELYt, SYKE, MTT, MTK, ProAgria, 2011–)	3.4.1 Sisävedet ja Itämeri	2011–	K	H	MMM	ELYt, SYKE, MTT, MTK, ProAgria	Euls, KIs, kvstop.	I	Kaikki rehevöitymisestä kärsivät vesi- ja rantaluontotyypit (suuri osa muista kuin tunturien vesiluontotyypeistä, vesirajaa lähimpänä olevat rantaluontotyypit (avointen tyyppien lisäksi myös metsäisiä / pensaikkoisia tyyppejä).
(25) Kehitetään vesienhoidon suunnittelun (VHS) ohjauskeinoja ja yhtenäistetään ohjeistusta eri toimijoille sisävesien uhanalaisiin luontotyyppisiin kohdistuvien hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa (mm. metsätalous, turvetuotanto, vesirakentaminen, ojitukset, ruoppaukset, jätevesien johtaminen). (YM, MMM, ELYt, Tapio, metsäkeskukset, SYKE, MTT, MH, vesiensuojeluyhdistykset, neuvontajärjestöt, vesialueen omistajat, 2011–)	3.4.1 Sisävedet ja Itämeri	2011–	K	T	YM, MMM	ELYt, Tapio, metsäkeskukset, SYKE, MTT, MH, vesiensuojeluyhdistykset, neuvontajärjestöt, vesialueen omistajat	KIs	I	Uhanalaiset sisävesi- ja rantaluontotyypit, pintavesistä riippuvaiset kosteikkoluontotyypit.
(26) Laaditaan ja käynnistetään pienvesien ennallistamisohjelma sekä otetaan pienvesien suojelutarpeet huomioon myös vesistöjen kunnostusstrategian valmistelussa. (YM, MMM, SYKE, ELYt, MH, metsäkeskukset, Tapio, vesiensuojeluyhdistykset, RKTL, yliopistot, vesialueen omistajat, kalastusalueet, 2011–2014)	3.4.1 Sisävedet ja Itämeri	2011–2014	L	T	YM	MMM, SYKE, ELYt, MH, metsäkeskukset, Tapio, vesiensuojeluyhdistykset, RKTL, yliopistot, vesialueen omistajat, kalastusalueet		I	Pienvedet.
(27) Ottamalla huomioon uhanalaiset luontotyypit tulvariskien hallintasuunnitelmissa ja käyttämällä ekologisia menetelmiä (mm. tulvatasanteiden suosiminen perkausten sijaan, kosteikkojen ennallistaminen valuma-alueella) parannetaan tulvasta riippuvaisen luontotyyppien tilaa. (MMM, YM, ELYt, SYKE, Tapio, metsäkeskukset, maakuntien liitot, kunnat, 2012–)	3.4.1 Sisävedet ja Itämeri	2012–	N	T	MMM	YM, ELYt, SYKE, Tapio, metsäkeskukset, maakuntien liitot, kunnat		II	Pintavesistä riippuvaiset kosteikkoluontotyypit (kuten luhdat, tulvametsät, tulvaniitty)sisävesi- ja rantaluontotyypit yleisesti, osin suot.

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavaratarpeet: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erityisvelvoitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUIs = EU velvoite, kvsoip. = kvsoipimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(28) Soiden ekologisen verkoston toimivuutta suojelualueverkoston ulkopuolella parannetaan mm. ennallistamalla ojitettuja soita, sekä estetään suoluonnon tilan heikkeneminen ja suoluontotyyppien uhanalaistuminen säilyttämällä luonnontilaiset suot ja merkittäviä luonnonarvoja omaavat ojittamattomat suoalueet yhteisesti sovittujen soiden luonnontilaluokittelun sekä luonnonarvo- ja käyttökriteerien mukaisesti. (YM, MMM, TEM, SYKE, MH, ELYt, Tapio, metsäkeskukset, maakuntien liitot, kunnat, MTK, metsänomistajaliitot, metsänhoitoyhdistykset, Turveteollisuusliitto, turvetuottajat, 2011–)	3.4.2 Suot ja turvemaat	2011–	K	H	YM, MMM, TEM	SYKE, MH, ELYt, Tapio, metsäkeskukset, maakuntien liitot, kunnat, MTK, metsänomistajaliitot, metsänhoitoyhdistykset, Turveteollisuusliitto, turvetuottajat		I	Kaikki suoluontotyyppit soiden pienvedet (lähteiköt, purot ja norot, lammet). Valuma-aluevaikutusten kautta myös vesiluontotyyppit.
(29) Kehitetään metsätalouden asiantuntija- ja edistämöorganisaatioissa edelleen metsänhoitoa, talousmetsien luonnonhoitoa, metsätalouden suunnittelua ja neuvontaa ottaen erityisesti huomioon uhanalaiset luontotyyppit. (Metsäkeskukset, Tapio, MMM, ELYt, SYKE, 2011–)	3.4.3 Metsät	2011–	K	H	Metsäkeskukset, Tapio	MMM, ELYt, SYKE		I	Kaikki metsäiset luontotyyppit voivat hyötyä (jos kohteena esim. ”muiden arvokkaiden elinympäristöjen” hoito-ohjeiden tai määrittelyjen päivittäminen: myös osa avoimista luontotyypeistä), mukaanlukien suot.
(30) Lisätään metsänhoidon ohjeistusta monimuotoisen metsäluonnon ylläpitämiseksi ja lisäämiseksi talousmetsissä. Selvitetään kuinka yksityismetsiä koskevien metsänhoitosuositusten avulla voidaan parantaa talousmetsien monimuotoisuudelle tärkeiden rakennepiirteiden, kuten lahoppuun määrää, laatua ja sijoittelua kiertoajan eri vaiheissa. Kehitetään edelleen ohjeita/suosituksia lahoppuun lisäämiseksi sekä metsien kasvatus- että uudistamistoimenpiteissä. (MMM, Tapio, metsäkeskukset, Metla, metsänhoitoyhdistykset, 2011–)	3.4.3 Metsät	2011–	K/L	V	MMM, Tapio	metsäkeskukset, Metla, metsänhoitoyhdistykset		II	Kaikki metsäiset luontotyyppit, mukaanlukien suot.
(31) Suunnataan metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamiseen tarkoitettujen KEMERA-tukien myöntämisen painopistettä luonnonhoitohankkeisiin ja alueille, joissa tuen vaikuttavuus monimuotoisuuteen ja uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseen on suurin kiinnittäen samalla huomiota metsien ekologisten verkostojen kehittämiseen. (MMM, metsäkeskukset, metsänhoitoyhdistykset, Tapio, 2011–)	3.4.3 Metsät	2011–	K	V	MMM	metsäkeskukset, metsänhoitoyhdistykset, Tapio		I	Kaikki metsäiset uhanalaiset luontotyyppit voivat hyötyä.

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavaroaraperit: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erytisveloitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUIs = EU velvoite, kvsop. = kvsopimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(32) Valtion talouskäytössä olevien alueiden hoidossa ja käytössä ylläpidetään ja kehitetään menetelytapoja (esim. Metsätalouden ympäristöopas, luonnonvarasuunnitelmat) uhanalaisten luontotyyppien säilyttämiseksi ja tilan parantamiseksi käyttämällä myös hyväksi valtionmaiden muodostamia aluekokonaisuuksia. (MH, MMM, YM, 2011–)	3.4.3 Metsät	2011–	N/K	H	MH	MMM, YM	KIs	II	Potentiaalisesti kaikki luontotyypit.
(33) Lisätään avoimien luontotyyppien, kuten hiekkarantojen ja ravinteisten kallioiden hoitoa umpeenkasvun estämiseksi. Tämä edellyttää yhteistyötahojen kokoomista, selkeiden hoito-ohjeiden laatimista, toimivien hoitokäytäntöjen luomista ja maanomistajien kannustamista osallistumaan toimintaan. (YM, ELYt, MMM, SYKE, MH, Tapio, metsäkeskukset, kunnat, maanomistajat, järjestöt, 2012–)	3.4.4 Avoimet elinym-päristöt ja perinnebiotoopit	2012–	L	T	YM, ELYt	MMM, SYKE, MH, Tapio, metsäkeskukset, kunnat, maanomistajat, järjestöt		I	Perinnebiotoopit, ranta-luontotyypit (esim. hiekkaja kivikkorannat), ravinteiset kalliot.
(34) Perinnebiotooppien inventointia, hoitoa ja seuranta tulee koordinoita valtakunnallisesti. Perinnebiotooppien hoidon rahoitus turvataan pääosin maatalouden ympäristötuen kautta, mutta sen lisäksi tarvitaan myös muuta kansallista rahoitusta erityistuen ulkopuolelle jäävien, etenkin pienialaisten kohteiden hoitamiseksi. (YM, SYKE, ELYt, MMM, Pro Agria, Tapio, metsäkeskukset, luonnonsuojelujärjestöt, 2012–)	3.4.4 Avoimet elinym-päristöt ja perinnebiotoopit	2012–	L	T	YM, SYKE	ELYt, MMM, Pro Agria, Tapio, metsäkeskukset, luonnonsuojelujärjestöt	KIs	I	Perinnebiotoopit.
(35) Edistetään tunturialueiden maankäytön kokonaisvaltaista suunnittelua siten, että poronhoidon ja muun maankäytön ristiriitatilanteet vähenevät ja haitalliset vaikutukset luontotyyppisiin lievenevät. (Lapin liitto, MH, kunnat, YM, Lapin ELY-keskus, kunnat, Paliskuntain yhdistys, saamelaiskäräjät, paliskunnat 2011–)	3.4.5 Tunturialueet	2011–		T	Maa-kuntien liitot, MH, kunnat	YM, ELY-keskus, Paliskuntain yhdistys, paliskunnat			Kaikki tunturiluontotyypit, erityisesti tunturikankaat ja tunturikoivikot.
(36) Edistetään luonnonlaitumiin perustuva poronhoitoa pohjoisilla tunturialueilla ja hyödynnetään saamelaisten perinteisiä menetelmiä poronhoidossa. Kannustetaan paliskuntia laatimaan monitavoitteisia porotaloussuunnitelmia. Parannetaan tiedonvaihtoa Metsähallituksen kanssa uhanalaisista ja silmälläpidettävistä tunturiluontotyypeistä. (Paliskuntain yhdistys, paliskunnat, saamelaiskäräjät, MH, MMM, YM, RKTL, 2011–)	3.4.5 Tunturialueet	2011–		V	Paliskuntain yhdistys, paliskunnat, saamelaiskäräjät	MH, MMM, YM, RKTL			Kaikki tunturiluontotyypit, erityisesti tunturikankaat ja tunturikoivikot.

Toimenpide	Lukuosikot	Aikataulu	Voimavaratarpeet: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erityisveloitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUIs = EU velvoite, kvsop. = kvsopimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(37) Ehkäistään tunturialueilla matkailurakentamisen, retkeilyiden ja maastoliikenteen aiheuttamaa luonnon kulumista reittien hyvän suunnittelun ja aktiivisen opastuksen avulla sekä rakentamalla toimivia ja kestäviä retkeilyrakenteita. (MH, Lapin liitto, YM, ELY-keskus, kunnat, saamelaiskäräjät, Metla, matkailuyrittäjät, matkailujärjestöt, paliskunnat, 2012–)	3.4.5 Tunturialueet	2012–	K	V	MH, maakuntien liitot, kunnat	YM, ELY-keskus, Metla, matkailuyrittäjät, matkailujärjestöt, paliskunnat	KIs	II	Jossain määrin kaikki tunturiluontotyypit, mutta erityisesti tunturikankaat ja niityt, joilla retkeilyreitit sijaitsevat. mahdollisesti kaikki suoluontotyypit sekä soiden pienvedet (lähteiköt, purot ja norot, lammet).
(38) Vieraslajistrategian pohjalta suunnitellaan vieraslajien torjuntaa pitkäjänteisesti, vakiinnutetaan se osaksi viranomaisten toimintaa ja kannustetaan maanomistajia haitallisten vieraslajien poistoon. Aloitetaan vieraslajien torjunta ja hävittäminen keskittyen erityisesti kohteisiin, joissa vieraslajit uhkaavat uhanalaisten luontotyyppien esiintymisiä. (YM, MMM, ELYt, MH, kunnat, maanomistajat, 2011–)	3.4.6 Vieraslajien torjunta	2011–	L	H	YM, MMM	ELYt, MH, kunnat	EUIs, KIs, kvsop.	I	Erityisesti rannikon hiekkarannat, kedot ja niityt, kosteat lehdot, purojen rannat, meriluontotyypit, sisävesiluontotyypit.
(39) Etsitään lajien ja luontotyyppien suojelun ja hoidon synergiamahdollisuuksia suojelutoimien vaikuttavuuden tehostamiseksi ja voimavarojen kohdentamiseksi parhaalla mahdollisella tavalla. Vastaavasti lajien elinympäristöjen laatu ja kytkeytyneisyys otetaan huomioon luontotyyppien suojelutoimia suunniteltaessa. (ELYt, metsäkeskukset, MH, YM, SYKE, Tapio, maakuntien liitot, kunnat, maanomistajajärjestöt, 2011–)	3.4.7 Lajien ja luontotyyppien suojelun yhtymäkohdat	2011–	K	V	ELYt, metsäkeskukset, MH, YM	SYKE, Tapio, maakuntien liitot, kunnat, maanomistajajärjestöt		II	Kaikki luontotyypit, erityisesti ne, joissa on paljon uhanalaisia lajeja.
(40) Kehitetään luontotyyppien luokitusta ja edistetään luontotyyppien ominaisuuksiin liittyvää tutkimusta luontotyyppien laadun osatekijöiden määrittämiseksi ja laadun muutoksen arvioinnin parantamiseksi. (SYKE, YM, MMM, MH, Tapio, yliopistot, 2012–)	3.5.1 Uuden tiedon tuottaminen	2012–	L	T	SYKE, YM	MMM, MH, Tapio, yliopistot		II	Etenkin ne ryhmät, joissa nyt karkea luokitus (sisävedet, ehkä myös kallioluontotyypit) sekä puutteellisesti tunnetut luontotyypit. Luokitus: kaikkia luontotyyppiryhmiä tulee pohtia. Luontotyyppien ominaisuuksien tutkimus: niitä kaikkien luontotyyppiryhmien uhanalaisia luontotyyppisiä, joista on vähiten tietoa saatavilla, tulee priorisoida.

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavaratarpeet: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastaajat	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erytysvelvoitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUIs = EU velvoite, kvsop. = kvsopimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(41) Inventoidaan ja kerätään systemaattisesti tietoa uhanalaisten luontotyyppien esiintymien sijainnista, laajuudesta ja laadusta kehittämällä olemassaolevia inventointeja yhteistyössä tiedontuottajien kanssa ja tekemällä kohdennettuja täsmäinventointeja harvinaisimmista ja uhanalaisimmista luontotyypeistä. (SYKE, YM, MMM, MH, Metla, LTKM, 2011–)	3.5.1 Uuden tiedon tuottaminen	2011–	K/L	T	SYKE, YM	MMM, MH, Metla, LTKM		I	Kaikkien luontotyyppiryhmien uhanalaiset luontotyypit, painottuen uhanalaisimpiin, harvinaisiin ja niihin, joiden kohdalla tiedon taso on heikoin.
(42) Varmistetaan yhteistyössä tiedon tuottajien kanssa, että eri toimijoiden tietojärjestelmistä on saatavissa yhteismitallista tietoa uhanalaisten luontotyyppien tilan arvioinnin ja parantamisen kannalta tarpeellisista asioista. (SYKE, Metla, Tapio, ELYt, MH, metsäkeskukset, maakuntien liitot, 2014–)	3.5.2 Tietojärjestelmien kehittäminen	2014–	L	T	SYKE, Metla	Tapio, ELYt, MH, metsäkeskukset		I	Kaikki luontotyyppiryhmät, erityisesti ne, joista on saatavilla paljon tietoa monelta taholta, kuten metsät ja suot.
(43) Huolehditaan, että kaikkein harvinaisimpien luontotyyppien esiintymätiedot tallennetaan ja liitetään johonkin kehitettävään tietojärjestelmään. (SYKE, MH, YM, 2011–2015)	3.5.2 Tietojärjestelmien kehittäminen	2011–2015	L	T	SYKE	MH, YM		I	Kaikkien luontotyyppiryhmien harvinaisimmat luontotyypit, joista ei löydy tietoja inventointien tuloksista. Perinnebiotoopeilla myös perinnebiotooppirekisteri.
(44) Laaditaan suunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan seurannassa tarvittavien tärkeimpien tietotarpeiden turvaamiseksi. Tässä arvioidaan mahdollisuudet käyttää hyväksi jo olemassa olevia seurantoja sekä luonto-, vesipuite- ja meristrategiadirektiivien vuoksi tarvittavia seurantoja. (SYKE, YM, 2012–2014)	3.5.3 Seurannan kehittäminen	2012–2014	L	V	SYKE, YM			II	Kaikkien luontotyyppiryhmien uhanalaisimmat ja harvinaisimmat luontotyypit sekä ne, joiden kohdalla tiedon taso on heikoin.
(45) Lisätään kaikille kansalaisille tarkoitettua tietotusta uhanalaisista luontotyypeistä, niiden tilasta sekä keinoista, joilla esimerkiksi maanomistajat, vapaa-ajanasukkaat tai paikalliset järjestöt ym. voivat parantaa luontotyyppien tilaa (YM, SYKE, OKM, MMM, MH, järjestöt, 2011–)	3.6 Viestintä ja koulutus	2011–	K	T	YM, SYKE	OKM, MMM, MH, järjestöt		I	Kaikki uhanalaiset luontotyypit, erityisesti hoitoa tarvitsevat avoimet luontotyypit kuten rannat ja perinnebiotoopit.
(46) Sisällytetään uusinta tietoa luontotyypeistä ja niiden tilasta luonnon ja luonnonvarojen käyttöä koskeviin koulutusaineistoihin ja ohjeistoihin. (SYKE, YM, MMM, Tapio, MH, ELYt, maakuntien liitot, kunnat, 2012–)	3.6 Viestintä ja koulutus	2012–	K	T	SYKE, YM, MMM, Tapio	MH, ELYt, maakuntien liitot, kunnat		III	Kaikki luontotyypit.

Toimenpide	Lukuotsikot	Aikataulu	Voimavarat: (N = nykyisten puitteissa, K = toimintaa kohdentamalla, L = voimavarojen lisäys)	Vaikutavuuden aikajänne (H = heti/nopeasti, V = viiveellä, T = tulevaisuudessa)	Päävastuutahot	Muut vastuu- tai yhteistyötahot	Erityisvelvoitteet: KIs = kansallinen lainsäädäntö, EUIs = EU velvoite, kvsop. = kvsopimusvelvoite	Tärkeysluokka: I, II, III	Luontotyyppiryhmät, joihin toimenpide vaikuttaa.
(47) Laaditaan ohjeita käytännön toimijoille luontotyyppien hoidosta ja edistetään ohjeistuksella myös ihmisen luomien uusympäristöjen (tien- ja ratapenkereet, pienlentokentät, voimajohtoaukeat) hoitoa mm. perinnebiotooppien laajiston säilyttämiseksi. (SYKE, Tapio, Tielaitos, MH, Liikennevirasto, Finavia, ELYt, 2012–)	3.6 Viestintä ja koulutus	2012–	L	T	SYKE, Tapio, Tielaitos	MH, Liikennevirasto, Finavia, ELYt		II	Kaikki luontotyypit, jotka hyötyvät hoidosta (rehevöitymisestä kärsivät luontotyypit, metsäiset luontotyypit, perinnebiotoopit).
(48) Vakiinnutetaan LuTU-asiantuntijaryhmien asema ja varmistetaan niiden toiminnan koordinointi. Jatketaan asiantuntijaryhmissä tietopohjan vahvistamista uhanalaisista luontotyyppistä ja annetaan asiantuntija-apua myös luontodirektiivin luontotyyppien EU-raportointiin. (YM, SYKE, LuTU-asiantuntijaryhmät, 2011–2016)	3.7.1 Uhanalaisuuden arvioinnin organisointi	2011–2016	K	T	YM, SYKE	LuTU-asiantuntijaryhmät		I	Kaikki luontotyypit.
(49) Valmistaudutaan seuraavaan Suomen luontotyyppien uhanalaisuuden arviointiin evaluomalla ja tarvittaessa kehittämällä arviointimenetelmää käyttäen hyväksi IUCN:n kansainvälisen arviointimenetelmän valmistelua. Suunnitellaan ja aikataulutetaan seuraavan arvioinnin toteutus luontotyyppiryhmittäin vaiheistettuna. (SYKE, YM, LuTU-asiantuntijaryhmät, 2013–2016)	3.7.2 Uhanalaisuuden arviointimenetelmän kehittämisen ja seuraavat luontotyyppien arvioinnit	2013–2016	L	T	SYKE, YM	LuTU-asiantuntijaryhmät		I	Kaikki luontotyypit.
(50) LuTU-toimintasuunnitelman toimeenpanon ensimmäinen väliarviointi suoritetaan vuonna 2014 sekä loppuarviointi 2019. Niiden pohjalta tarkistetaan suunnitelmaa ja tehdään tarvittavat päätökset jatkotoimenpiteistä. (YM, SYKE, MMM, TEM, MH, Metla, 2014, 2019)	5 Toimintasuunnitelman toimeenpanon organisointi, hallinto ja seuranta	2014, 2019	K	T	YM, SYKE	MMM, TEM, MH, Metla		II	Kaikki luontotyypit.

Liite 2.

Työryhmän kokoonpano

Puheenjohtaja:

luonnonsuojeluvalvoja Pekka Salminen

ympäristöministeriö

Jäsenet:

ympäristöasiantuntija Silja Aalto
neuvotteleva virkamies Mika Honkanen
ylitarkastaja Leena Lehtomaa

Uudenmaan liitto
työ- ja elinkeinoministeriö
Varsinais-Suomen elinkeino-,
liikenne- ja ympäristökeskus
Helsingin yliopisto
maa- ja metsätalousministeriö

yliopistonlehtori Elina Leskinen
ympäristöylitarkastaja Marjukka Mähönen
(varapuheenjohtaja)
neuvotteleva virkamies Hannele Nyroos
erikoissuunnittelija Jussi Päivinen
projektipäällikkö Anne Raunio
metsäekologian asiantuntija Timo Soininen

ympäristöministeriö
Metsähallitus, luontopalvelut
Suomen ympäristökeskus
Metsätalouden kehittämiskeskus
Tapio (12.4.2010 saakka)
Metsätalouden kehittämiskeskus
Tapio (12.4.2010 alkaen)
TY, Lapin tutkimuslaitos Kevo

luonnonhoidon asiantuntija Sanna Kotiharju

asemanhoitaja Otso Suominen

Sihteerit:

vanhempi tutkija Tytti Kontula
varttunut tutkija Tiina Tonteri

Suomen ympäristökeskus
Metsäntutkimuslaitos

Metsäisten elinympäristöjen turvaaminen lainsäädännössä, metsäsertifiointistandardissa ja metsänhoitosuosituksissa

Luonnonsuojelulain ja metsälain turvaamat metsäiset elinympäristöt sekä FSC- ja PEFC-metsäsertifiointistandardeissa, Tapion Hyvän metsän hoidon suosituksissa ja Metsähallituksen Metsätalouden ympäristöoppaassa kuvatut metsäkäsittelyssä huomioon otettavat elinympäristöt ovat:

Luonnonsuojelulain 29 §:n mukaiset suojellut metsäiset luontotyypit:

- luontaisesti syntyneet, merkittävältä osin jaloista lehtipuista koostuvat metsiköt
- pähkinäpensaslehdot
- tervaleppäkorvet

Metsälain 10 §:n mukaiset erityisen tärkeät elinympäristöt:

- lähteiden, purojen ja pysyvän vedenjuoksu-uoman muodostavien norojen sekä pienten lampien välittömät lähiympäristöt
- ruoho- ja heinäkorvet, saniaiskorvet sekä lehtokorvet ja Lapin läänin eteläpuolella sijaitsevat letot
- rehevät lehtolaikut
- pienet kangasmetsäsaarekkeet ojittamattomilla soilla
- rotkot ja kurut
- jyrkänteet ja niiden välittömät alusmetsät
- karukkokankaita puuntuotannollisesti vähätuottoisemmat hietikot, kalliot, kivikot, louhikot, vähäpuustoiset suot ja rantaluhdat

FSC-metsäsertifiointistandardin periaatteen 6.4.1 mukaiset aina metsätaloustoiminnan ulkopuolella säilytettävät elinympäristöt (vapaa käänös englanninkielestä, virallista suomenkielistä tekstiä ei saatavana):

- metsälain erityisen tärkeät elinympäristöt, riippumatta pinta-alasta, ympäristöstä erottuvuudesta tai alueellisesta yleisyydestä
- luonnonsuojelulain luontotyypit
- harjujen paisterinteet
- supat
- hakamaat
- kaskiahot
- metsäniityt
- ruohoiset sarakorvet ja ruohoiset sararämeet
- luonnontilaisen kaltaiset vanhat metsät, joissa on vähintään 10 m³/ha kuollutta puuta

FSC-metsäsertifiointistandardin periaatteen 6.4.1 mukaiset arvokkaat, aina säästettävät elinympäristöt:

- metsälain 10 §:n erityisen tärkeän elinympäristön kriteerit täyttävät kohteet
- niiden koosta ja alueellisesta yleisyydestä riippumatta
- runsaslahopuustoiset kangasmetsät ja turvekankaat

- vanha- ja lahoppuustoiset metsäiset kalliot, jyrkänteet ja louhikot
- kuusivaltaiset varttuneet ja sitä vanhemmat tuoreet lehdot, joissa lahoppuuta (vähintään 10 vuoden aikana muodostunutta, DBH > 10 cm) yli 15 m³/ha
- sekapuustoiset varttuneet ja sitä vanhemmat lehdot, joissa lahoppuuta (vähintään 10 vuoden aikana muodostunutta, DBH > 10 cm) yli 10 m³/ha
- puustorakenteeltaan luonnontilaiset ja luonnontilaisen kaltaiset varttuneet tai sitä vanhemmat lehtipuustoiset (> 50 %) lehdot, joissa on lehtilahoppuuta yli 5 m³/ha
- vesitaloudeltaan luonnontilaiset ja luonnontilaisen kaltaiset kosteat lehdot sekä lehdot, joissa on vanhoja, kookkaita tai lahovikaisia jalopuita
- tulvametsät
- kuusivaltaiset supat
- uomiltaan luonnontilaiset tai luonnontilaisen kaltaiset joet ja purot ranta-alueineen sekä lähteet vastaavalla vyöhykkeellä (eräissä tapauksissa).
- eri-ikäisrakenteiset tai näkyvästi lahoppuustoa sisältävät vesistöjen ja pienvesien reunametsät
- luonnontilaiset ja luonnontilaisen kaltaiset fladat ja kluuvijärvet ranta-alueineen
- maankohoamisrannikon metsien luonnontilaiset tai luonnontilaisen kaltaiset kehityssarjat tai yksittäiset edustavat kehityssarjan osat
- vesitaloudeltaan luonnontilaiset ja luonnontilaisen kaltaiset korvet, rämeet, nevat, letot ja metsäluhdat
- luonnontilaiset ja luonnontilaisen kaltaiset kitu- ja joutomaat

PEFC-metsäsertifiointistandardin 10. kriteerin C-luokan elinympäristöt:

- supat ja luontaisesti puuttomat tai vähäpuustoiset paahderinteet
- ojittamattomat korvet
- ojittamattomat lettorämeet
- ojittamattomat letot Lapin läänissä
- lehtipuuvaltaiset lehdot
- puustoltaan vanhat metsät
- luonnontilaiset tulvametsät ja metsäluhdat

Tapion hyvän metsänhoidon suosituksissa kuvatut muut elinympäristöt:

- elinympäristöt, jotka eivät täytä metsä- ja luonnonsuojelulain tai metsäsertifiointin vaatimuksia, mutta joissa on monimuotoisuudelle tärkeitä rakennepiirteitä
- ruohoiset suot
- hakamaat
- metsäniityt

Metsähallituksen metsätalouden ympäristöoppaassa (2004) kuvatut elinympäristöt/luontokohteet:

- lähteet
- puron-, noronvarsimetsät
- lammen reunametsät
- pienvedet
- supat
- paisterinteet
- kalliot
- jyrkänteet, varjorinteet
- rotkot, kurut
- lehdot
- jalopuumetsiköt
- rehevät suot
- suon metsäsaarekkeet
- jokimuodostumat
- tulvamaat
- karut suot
- meren rantavallit
- aarniometsiköt
- vanhat lehtimetsiköt
- nuoret sukessiovaiheet
- palaneet pystymetsät
- perinneympäristöt
- luonnonmuistomerkit
- haapa- tai jalopuuryhmät
- runsaslahopuiset kangasmetsät
- tuulenskaatoryhmät

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Ympäristöministeriö Luontoympäristöosasto		Julkaisu-aika Kesäkuu 2011	
Tekijä(t)	Ympäristöministeriö			
Julkaisun nimi	Toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Suomen ympäristö 15/2011			
Julkaisun teema	Luonto			
Tiivistelmä	<p>Laaja selvitysraportti Suomen luontotyyppien uhanalaisuudesta (LuTU) julkaistiin 2008. Työn tehneet asiantuntijaryhmät esittivät myös ehdotuksia toimenpiteiksi uhanalaisuuden vähentämiseksi. Ympäristöministeriön johdolla toimiva ns. Biodiversiteetti-seurantaryhmä asetti 15.10.2009 työryhmän, jonka tehtävänä oli laatia toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi. Työryhmä valmisteli ehdotustaan osallistaen laajasti mm. metsätoimijoita ja metsäluontotyyppien asiantuntijoita sekä muita keskeisiä toimijoita ja sidosryhmiä.</p> <p>Työ valmistui 16.12.2010 ja suunnitelmasta pyydettiin lausunnot kaikilta keskeisiltä toimijoilta ja sidosryhmiltä. Toimintasuunnitelmaa täydennettiin ja tarkistettiin soveltuvin osin lausuntojen perusteella ja se hyväksyttiin Biodiversiteetti-seurantaryhmän kokouksessa 20.4.2011. Suunnitelma toimii tärkeänä asiakirjana ympäristöhallinnossa uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamista koskeissa asioissa. Ympäristöministeriö aloittaa toimintasuunnitelman toteuttamisen yhteistyössä eri toimijoiden ja sidosryhmien kanssa.</p> <p>Suunnitelman ytimen muodostavat 50 numeroitua, keinojen mukaan ryhmiteltyä toimenpide-ehdotusta. Suunnitelma sisältää myös taustatietoa sekä toimenpide-ehdotuksia täydentäviä kannanottoja ja suosituksia. Kuhunkin toimenpide-ehdotukseen on liitetty vastuutahot ja aikataulus. Erikseen on arvioitu ehdotuksen voimavaroja ja luontotyyppiryhmiä, joihin toimenpide-ehdotukset vaikuttavat.</p> <p>Toimintasuunnitelman päätavoitteena on luontotyyppien uhanalaistumisen pysäyttäminen vuoteen 2020 mennessä ja uhanalaisten luontotyyppien tilan paraneminen tehokkaiden toimenpiteiden ansiosta. Tavoitteisiin tähdätään eri toimijoiden yhteistyönä mm. vahvistamalla nykyisiä ja kehittämällä uusia lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia menettelyjä, täydentämällä elinympäristöjen säilyttämisen, hoidon ja ennallistamisen keinovalikoimaa, kehittämällä taloudellisia kannustimia ja ohjauskeinoja alueiden ja luonnonvarojen käytössä mm. ekologisten verkostojen säilyttämiseksi, uhanalaisten luontotyyppien ja eliölajien suojelun koordinoimista ja synnergian hyväksikäyttämiseksi. Luontotyyppien koskevan tiedon tason nostaminen ja luokituksen kehittäminen ovat tärkeitä tavoitteita luontotyyppien tilan kehityksen ja toimenpiteiden vaikuttavuuden seuraamiseksi sekä tulevaisuuden uhanalaisuusarviointien parantamiseksi.</p> <p>Moniin toimintasuunnitelman tavoitteisiin voidaan myötävaikuttaa jo käynnissä olevien toimintaohjelmien ja hankkeiden kautta. Laajat toimintaohjelmat ja muut ympäristön tilaan laajalti vaikuttavat hankkeet muodostavat olennaisen perustan myös uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamisessa. Monista ohjelmista ja hankkeista on tehty erilaisia, myös hallitustason päätöksiä. Näiden ohjelmien toimeenpanolle ei aina ole kuitenkaan osoitettu riittäviä voimavaroja (esim. valtion talousarviossa). Toimintasuunnitelman toimeenpanoon tarvittavien rahoitus- ja henkilöresurssien puute asettaakin haasteita tai rajoitteita kehittämismahdollisuuksille ainakin lyhyellä aikavälillä.</p> <p>Osaan ehdotetuista toimenpiteistä on tarpeen löytää uutta rahoitusta ja muita voimavaroja. Ne liittyvät usein tiettyjen harvinaisten ja uhanalaisten luontotyyppien säilyttämiseen, joka vaatii selvitys- ja inventointityötä sekä korvauksia maanomistajille käytön rajoituksista tai täydennyksiä nykyiseen luontotyyppiä turvaavaan ja luonnonvarojen käyttöä sääntelevään lainsäädäntöön. Toimintasuunnitelman toimeenpanossa keskeisenä haasteena onkin tarvittavien resurssien määrän ja toiminnan tehokkaan kohdentamisen tarkastelu ja arviointi mahdollisimman hyvän kustannusten ja hyötyjen tasapainon löytämiseksi.</p>			
Asiasanat	luonnon monimuotoisuus, uhanalaiset luontotyypit, elinympäristöjen säilyttäminen, toimenpiteet, eri toimijoiden yhteistyö, elinympäristöjen säilyttäminen, lainsäädäntö ja muut ohjauskeinot, rahoituskeinot, alueidenkäytön suunnittelu ja luonnonvarojen kestävä käyttö, tutkimus, tiedotus, tietoisuus			
Rahoittaja/toimeksiantaja	Ympäristöministeriö			
	ISBN 978-952-11-3898-0 (nid.)	ISBN 978-952-11-3899-7 (PDF)	ISSN 1238-7312 (pain.)	ISSN 1796-1637 (verkkoy.)
	Sivuja 112	Kieli suomi	Luottamuksellisuus julkinen	
Julkaisun myynti/jakaja	Edita Publishing Oy, PL 780, 00043 EDITA Asiakaspalvelu: puh. 020 450 05, faksi 020 450 2380 Sähköposti: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/publishing			
Julkaisun kustantaja	Ympäristöministeriö			
Painopaikka ja -aika	Edita Prima Oy, Helsinki 2011			

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Miljöministeriet Naturmiljöavdelningen	Datum Juni 2011		
Författare	Miljöministeriet			
Publikationens titel	Toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi (Handlingsplan för att förbättra tillståndet hos hotade naturtyper)			
Publikationsserie och nummer	Miljön i Finland 15/2011			
Publikationens tema	Natur			
Sammandrag	<p>En omfattande rapport om hotbedömningen av Finlands naturtyper utgavs år 2008. Den expertgrupp som utförde arbetet gav även förslag på åtgärder för att minska hotgraden. Den s.k. Biodiversitet-uppföljningsgruppen, som lyder under miljöministeriet, tillsatte 15.10.2009 en arbetsgrupp, vars uppgift var att göra upp ett handlingsprogram för att förbättra tillståndet hos hotade naturtyper. Arbetsgruppen beredde sitt förslag och bl.a. skogsaktörer, sakkunniga på skogsnaturtyper och andra viktiga aktörer och intressentgrupper deltog i detta arbete.</p> <p>Arbetet var klart 16.12.2010 och man anhöll om utlåtande om planen av alla centrala aktörer och intressentgrupper. Handlingsplanen kompletterades och granskades i tillämpliga delar utgående från utlåtandena och godkändes under Biodiversitet-uppföljningsgruppens möte 20.4.2011. Planen är ett viktigt dokument inom miljöförvaltningen i ärenden som berör förbättringen av tillståndet hos hotade naturtyper. Miljöministeriet börjar genomföra handlingsplanen i samarbete med olika aktörer och intressentgrupper.</p> <p>Planens kärna består av 50 nummerade åtgärdsförslag, som har grupperats enligt metod. Planen innehåller även bakgrundsuppgifter samt uttalanden och rekommendationer som kompletterar åtgärdsförslagen. För varje åtgärdsförslag har man utsett ansvariga parter och en tidsplan. Det har gjorts en skild bedömning av förslagens resursbehov och av de naturtypsgrupper som åtgärdsförslagen kommer att ha en inverkan på.</p> <p>Huvudmålet för handlingsprogrammet är att stoppa naturtyper från att bli hotade före år 2020 och att förbättra de hotade naturtypernas tillstånd med hjälp av effektiva åtgärder. Syftet är att uppnå målen i samarbete med andra aktörer bl.a. genom att förstärka nuvarande och ta fram nya förfaranden inom lagstiftning och förvaltning och komplettera metoderna att bevara, sköta och restaurera livsmiljöer. Därtill vill man utveckla ekonomiska sporrar och styrmetoder inom användningen av områden och naturresurser bl.a. för att bevara ekologiska nätverk och utnyttja koordineringen av och synergien inom skyddet av hotade naturtyper och arter. Viktiga mål med tanke på såväl uppföljningen av naturtypernas tillstånd och åtgärdernas effektivitet som en förbättring av framtida hotbedömningar är att kvaliteten på informationen om naturtyperna förbättras och klassificeringen vidareutvecklas.</p> <p>Många av planens målsättningar kan främjas redan inom ramen för nuvarande handlingsprogram och projekt. Omfattande handlingsprogram och andra projekt som i hög grad inverkar på miljöns tillstånd utgör en viktig grund för arbetet att förbättra tillståndet hos hotade naturtyper. Det har fattats olika slags beslut om många av projekten, även på regeringsnivå. Det har dock inte alltid riktats tillräckligt med resurser (t.ex. i statsbudgeten) till verkställandet av dessa program. Bristen på finansiering och personalresurser som behövs för verkställandet av handlingsprogrammet utgör en utmaning eller sätter gränser för utvecklingsmöjligheterna, åtminstone på kort sikt.</p> <p>För en del av de föreslagna åtgärderna bör man ännu finna ny finansiering och andra resurser. Det gäller oftast bevarandet av vissa sällsynta och hotade naturtyper, för vilket det krävs utrednings- och inventeringsarbeten samt ersättningar till markägare för begränsad användningsrätt eller kompletteringar i den lagstiftning som skyddar naturtyper och reglerar användningen av naturresurser. De största utmaningarna vid verkställandet av handlingsplanen har sålunda att göra med granskningen och bedömningen av hur mycket resurser det behövs och hur verksamheten kunde riktas effektivast för att man ska hitta en balans mellan kostnaderna och nyttan.</p>			
Nyckelord	biologisk mångfald, hotade naturtyper, bevarande av livsmiljöer, åtgärder, samarbete mellan olika aktörer, lagstiftning och andra styrmetoder, finansieringsmetoder, planering av områdesanvändning och hållbar användning av naturresurser, forskning, information, kännedom			
Finansiär/ uppdragsgivare	Miljöministeriet			
	ISBN 978-952-11-3898-0 (hft.)	ISBN 978-952-11-3899-7 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	Sidantal 112	Språk Finska	Offentlighet Offentlig	
Beställningar/ distribution	Edita Publishing Ab, PB 780, 00043 EDITA Kundtjänst: tfn +358 20 450 05, fax +358 20 450 2380 Epost: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/publishing			
Förläggare	Miljöministeriet			
Tryckeri/tryckningsort och -år	Edita Prima Ab, Helsingfors 2011			

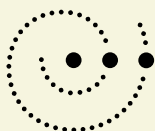
DOCUMENTATION PAGE

<i>Publisher</i>	Ministry of the Environment Department of the Natural Environment			<i>Date</i> June 2011
<i>Author(s)</i>	Ministry of the Environment			
<i>Title of publication</i>	Toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi (Action plan for improving the state of threatened habitat types in Finland)			
<i>Publication series and number</i>	The Finnish Environment 15/2011			
<i>Theme of publication</i>	Nature			
<i>Abstract</i>	<p>An extensive report assessing threatened habitat types in Finland was published in 2008. The expert groups performing the assessment also issued proposals on measures to reduce the threat posed. On 15 October 2009, the Biodiversity Monitoring Group, working under the Ministry of the Environment, appointed a working group to compile an action plan for improving the state of threatened habitat types. The working group prepared its proposal with the broad involvement of, e.g. forest owners and experts in forest habitat types, alongside other key actors and stakeholders.</p> <p>The working group completed its work on 16 December 2010 and invited all key actors and stakeholders to comment on the plan. Correspondingly, the action plan was completed and revised on the basis of the statements and was approved at the meeting of the Biodiversity Monitoring Group on 20 April 2011. This plan is a key environmental administration document on improving the state of threatened habitat types. The Ministry of the Environment will begin implementing the action plan in cooperation with various actors and stakeholders.</p> <p>A total of 50 numbered proposals, grouped according to the proposed methods, lie at the core of the plan. The plan also includes background information, comments and recommendations complementing the proposed methods. Responsible parties and scheduling are specified for each measure. The resources required for each proposal, and the types of natural habitats to be affected by the related measures, are assessed separately.</p> <p>In the period up to 2020, the primary objective of the action plan is to prevent any deterioration in the threat status of habitat types and to use effective measures to improve their status. These objectives will be attained through cooperation between various actors, by means such as strengthening current laws and developing new legislative and administrative procedures. Other methods include completing the range of measures for preserving, managing and restoring habitats, and developing financial incentives and steering methods for the use of land areas and natural resources, e.g. for preserving ecological networks, and exploiting coordination and synergies in the preservation of threatened habitat types and species. Improving the quality of information on habitat types and classifying them are key goals in monitoring the status of habitat types, assessing the effectiveness of measures taken and improving future assessments of the threat posed.</p> <p>Action plans and projects already underway may further the attainment of many of the objectives in the action plan. Extensive action plans and other projects broadly influencing the state of the environment form a fundamental basis for improving the status of threatened habitat types. Although various decisions have been made on a number of programmes and projects, even at the government level sufficient resources have not always been allocated for implementing these programmes (e.g. in the state budget). At least in the short term, development opportunities will be limited or hampered by the lack of financial and human resources required for implementing the action plan.</p> <p>Some of the proposed measures will require new financing and other resources. Many such measures relate to the conservation of certain rare and threatened habitat types. This requires analysis and inventory, compensation for landowners for restrictions on land use, and legislation supplementing the current laws on securing habitat types and regulating the use of natural resources. The key challenge in implementing the action plan therefore lies in reviewing and assessing the resources required and the effective targeting of activities in order to achieve the best possible cost-benefit balance.</p>			
<i>Keywords</i>	natural diversity, biodiversity, threatened habitat types, preservation of habitats, measures, cooperation between various actors, legislation and other steering methods, financing methods, land use planning and the sustainable use of natural resources, research, communication, awareness			
<i>Financier/ commissioner</i>	Ministry of the Environment			
	ISBN 978-952-11-3898-0 (pbk.)	ISBN 978-952-11-3899-7 (PDF)	ISSN 1238-7312 (print)	ISSN 1796-1637 (online)
	<i>No. of pages</i> 112	<i>Language</i> Finnish	<i>Restrictions</i> For public use	
<i>For sale at/ distributor</i>	Edita Publishing Ltd, PO Box 780, FI-00043 EDITA Customer service: tel. +358 20 450 05, fax +358 20 450 2380 Mail orders: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi www.edita.fi/publishing			
<i>Financier of publication</i>	Ministry of the Environment			
<i>Printing place and year</i>	Edita Prima Ltd. Helsinki 2011			

Biologista monimuotoisuutta koskevan YK:n yleissopimuksen toimeenpanoon liittyen valtioneuvosto hyväksyi 21.12.2006 Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategian vuosille 2007–2016. Strategiaan liittyvän toimintaohjelman mukaan Suomen luontotyyppien uhanalaisuuden ensimmäisen arvioinnin (LuTU) perusteella laaditaan toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi. Tämän vuoksi edellä mainitun strategian toteutusta ja seuranta edistävä Biodiversiteetti-seurantaryhmä asetti 15.10.2009 asiantuntijatyöryhmän laatimaan edellä mainittua toimintasuunnitelmaa. Suunnitelmaan tuli myös sisältyä muun muassa ehdotukset vastuunjaosta toimintasuunnitelman toteuttamisessa ja suunnitelma toteuttamisen seurannasta sekä tarkastelu toimintasuunnitelman toimeenpanon edellyttämistä voimavaroista. Lisäksi työryhmän tuli olla selvillä alkuperäiskansojen perinnetietoa käsittelevän, artikla 8:n kansallisen asiantuntijatyöryhmän työskentelystä ja ottaa huomioon sen tekemät ehdotukset.

Työn perusaineistona ovat olleet Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin asiantuntijaryhmien laatimat toimenpide-ehdotukset, ympäristöministeriön lausuntopyynnössään 14.11.2008 esittämät keskeisimmät jatkotoimet ja ympäristöministeriölle osoitetut lausunnot. LuTU-työryhmä pyysi luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin asiantuntijaryhmiltä selvitykset luontotyyppien säilymistä edistävästä meneillään olevista suunnitelmista, hankkeista yms. sekä päivitetty toimenpide-ehdotukset luontotyyppien tilan parantamiseksi. Työryhmä valmisteli ehdotustaan osallistaen laajasti keskeisiä toimijoita ja sidosryhmiä.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT

Myynti: Edita Publishing Ab
Asiakaspalvelu:
PL 780, 00043 EDITA
puh. 020 450 05, faksi 020 450 2380
asiakaspalvelu.publishing@edita.fi
www.edita.fi/netmarket

ISBN 978-952-11-3898-0 (nid.)
ISBN 978-952-11-3899-7 (PDF)
ISSN 1238-7312 (pain.)
ISSN 1796-1637 (verkkoj.)